

PREVENIREA VIOLENȚEI ÎN INSTITUȚIA DE ÎNVĂȚĂMÂNT

Ghid metodologic

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării
al Republicii Moldova

Universitatea Pedagogică
de Stat „Ion Creangă”

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO Institute
for Information Technologies
in Education

CIDDC

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării
al Republicii Moldova

**Universitatea Pedagogică
de Stat „Ion Creangă”**

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO Institute
for Information Technologies
in Education

CIDDC

PREVENIREA VIOLENȚEI ÎN INSTITUȚIA DE ÎNVĂȚĂMÂNT

Ghid metodologic

Chișinău, 2017

Prevenirea violenței în instituția de învățământ. Ghid metodologic / sub redacția V. Adăscăliță, R. Josanu, I. Moldovanu, T. Epoian – Chișinău, 2017. – 120 p.

Recenzenți:

Valentina Prițcan, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Angela Verdeș, dr., conf. univ., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Ghidul metodologic este destinat personalului din instituțiile de învățământ general și profesional tehnic. În ghid sunt prezentate informații despre natura, cauzele, tipurile și consecințele violenței în instituția de învățământ. Ediția conține recomandări de prevenire a discriminării elevilor care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de HIV.

Ghidul are un caracter practic și propune angajaților instituției de învățământ un set de acțiuni organizaționale și de informare în scopul prevenirii violenței, precum și algoritmi de acțiune pentru identificarea factorilor violenței, intervenția în situațiile de abuz și asistența părților implicate, în conformitate cu Procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației nr. 77 din 22.02.2013 și cu Metodologia de aplicare a Procedurii, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației nr. 858 din 23.08.2013, precum și cu alte acte normative ale Republicii Moldova.

Ghidul poate fi utilizat și în formarea continuă a personalului de conducere și a cadrelor didactice în acest domeniu.

Ghidul a fost elaborat de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova în colaborare cu Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului din Moldova (CIDDC) și organizația internațională „Salvați copiii” (Save the Children), cu utilizarea materialelor din Ghidul metodologic pentru cadrele didactice din țările Europei de Est și Asiei Centrale „Prevenirea violenței în instituțiile de învățământ” (biroul UNESCO în Moscova, 2015) și din „Recomandările globale pentru stoparea violenței de gen în școală” (UNESCO, UN WOMEN, 2016) și publicat cu susținerea Institutului UNESCO pentru tehnologii informaționale în educație. Se distribuie gratuit.

Termenii folosiți în publicația de față și materialele incluse nu exprimă opinia UNESCO referitor la statutul juridic al unor țări, teritorii, orașe, raioane, organelor lor de administrare, liniilor de demarcație sau frontierelor. Datele și opiniile care se conțin în publicație aparțin autorilor și nu reflectă neapărat opinia UNESCO.

Foto copertă: CIDDC

© Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, 2017

© Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, 2017

© Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului din Moldova (CIDDC), 2017

© Institutul UNESCO pentru tehnologii informaționale în educație, 2017

Cuprins

CAPITOLUL 1. Fenomenul violenței în instituția de învățământ.....	5
1.1. Problema violenței în instituția de învățământ în lume și în Republica Moldova.....	6
1.2. Tipurile și formele violenței în instituția de învățământ.....	9
1.2.1. Ce este violența.....	9
1.2.2. Tipurile și formele violenței în instituția de învățământ.....	10
1.3. Bullying-ul ca formă de violență.....	14
1.4. Factorii care influențează violența.....	16
1.4.1. Factorii personali.....	17
1.4.2. Factorii familiali.....	18
1.4.3. Factorii de mediu.....	18
1.4.4. Factorii situaționali.....	19
1.4.5. Factorii sociali.....	19
1.5. Părțile implicate în violență.....	21
1.5.1. Distribuirea rolurilor.....	21
1.5.2. Caracteristicile personale.....	23
1.5.3. Particularitățile de gen.....	24
1.5.4. Diferențele de vârstă.....	24
1.6. Consecințele violenței.....	25
1.6.1. Consecințele pentru victime.....	25
1.6.2. Consecințele pentru martori (observatori, spectatori).....	26
1.6.3. Consecințele pentru autorii actelor de violență.....	27
1.6.4. Consecințele pentru instituția de învățământ.....	27
Capitolul 2. Procedura de organizare instituțională în scopul prevenirii, identificării și intervenției în cazurile de violență.....	29
2.1. Actele normative care reglementează activitatea de prevenire, identificare și intervenție în cazurile de violență în instituția de învățământ.....	30
2.1.1. Regulamentul de funcționare a instituției de învățământ.....	32
2.1.2. Politica instituției de învățământ privind protecția copilului.....	33
2.1.3. Fișele postului.....	34
2.1.4. Reguli de comportament în instituția de învățământ.....	37
2.1.5. Organizarea activităților de prevenire a violenței.....	38
2.2. Informarea și instruirea personalului instituției de învățământ.....	39
2.3. Asigurarea securității elevilor în încăperile și spațiile afere instituției de învățământ.....	42
2.4. Mijloace și modalități de sesizare/ de depunere a plângerilor/ raportare a cazurilor de abuz.....	43

CAPITOLUL 3. Activitatea de informare în domeniul prevenirii violenței în instituția de învățământ.....	46
3.1. Activitatea de informare cu elevii.....	47
3.1.1. Prevenirea primară.....	47
3.1.2. Prevenirea secundară.....	50
3.1.3. Prevenirea terțiară.....	52
3.1.4. Menținerea climatului pozitiv în clasă.....	53
3.2. Activități de prevenire adresate părinților.....	55
3.3. Cooperarea instituției de învățământ cu alte organizații.....	57
 CAPITOLUL 4. Identificarea, înregistrarea și examinarea cazurilor de violență, neglijare, exploatare și trafic al copilului.....	 62
4.1. Procedura de intervenție a angajaților instituției de învățământ în cazurile de violență.....	63
4.1.1. Identificarea, înregistrarea și raportarea cazurilor de violență.....	63
4.1.2. Examinarea cazurilor grave de violență. Participarea angajatului instituției de învățământ în activitatea echipei multidisciplinare.....	67
4.1.3. Activitatea grupului de lucru intrașcolar pentru examinarea cazurilor mai puțin grave de violență.....	68
4.2. Asistența participanților la acțiunile de violență și lucrul cu părinții.....	71
4.2.1. Elaborarea și implementarea planului individual de asistență a participanților la situația de violență.....	71
4.2.2. Implicarea serviciilor psiho-sociale în susținerea participanților la situația de violență.....	75
4.2.3. Lucrul cu părinții în cazurile mai puțin grave de violență.....	76
Glosar.....	79
Literatură utilizată și recomandată.....	82
Convenții, Declarații și Rezoluții Internaționale.....	87
Pagini web destinate subiectelor de prevenire a violenței.....	88
Anexe.....	92
Anexa nr. 1. Recomandări pentru prevenirea discriminării elevilor și angajaților instituției de învățământ care trăiesc cu HIV.....	93
Anexa nr. 2. Recomandări privind analiza climatului psiho-social în scopul prevenirii violenței în instituția de învățământ.....	102
Anexa nr. 3. Exemplu de plan de activitate pentru prevenirea violenței în instituția de învățământ.....	107
Anexa nr. 4. Exemple de programe ale seminarelor de formare pentru personalul de conducere, didactic și alți angajați ai instituției de învățământ.....	110

CAPITOLUL 1.

Fenomenul violentei în instituția de învățământ

Una dintre sarcinile principale ale politicii sociale ale fiecărui stat este asigurarea pentru toți copiii¹ a condițiilor favorabile pentru viață, dezvoltare și educație, precum și protecția lor față de violență. Nici un fel de violență asupra copiilor nu poate fi justificată și orice tip de violență poate fi prevenită. Totuși, copiii din întreaga lume se confruntă cu violența în familie, în comunitate și în instituțiile de învățământ² – atât din partea altor elevi³, cât și din partea angajaților. Având un caracter complex și sensibil, până nu demult, această problemă nu se regăsea pe agenda comunității mondiale. Raportul mondial ONU privind violența asupra copiilor, publicat în anul 2006, a devenit prima experiență internațională de analiză complexă nu doar a proporțiilor fenomenului violenței asupra copiilor, dar și a consecințelor sale negative⁴.

În acest capitol sunt examinate amploarea și caracterul violenței asupra copiilor și adolescenților⁵ în sistemul de învățământ din Republica Moldova și țările Europei, Americii de Nord și Asiei Centrale. De asemenea, sunt descrise diversele tipuri ale violenței, sunt analizate cauzele și factorii care o determină, sunt prezentate caracteristici personale, de vârstă și de gen⁶ ale celor afectați de violență – victime, agresori/abuzatori și martori. Tot aici, se acordă o atenție deosebită fenomenului *bullying* în instituția de învățământ, se analizează consecințele violenței asupra părților implicate și asupra instituției de învățământ în general.

1.1. Problema violenței în instituția de învățământ în lume și în Republica Moldova

Violența în instituțiile de învățământ este diversă. Ea se manifestă atât sub forma unor acțiuni violente singulare, cât și sub forma intimidărilor permanente, înjosirilor și hărțuiei sistematice (*bullying*). Violența poate fi fizică și verbală, se poate manifesta prin acțiuni violente și afirmații cu caracter sexual, poate avea accent pronunțat sau nepronunțat pe dimensiunea de gen, poate urmări beneficiul material (extorcarea și sustragerea de obiecte și bani),

¹ În acest ghid, prin termenul „copil” se au în vedere persoanele cu vârsta cuprinsă de la naștere până la 18 ani (în conformitate cu definiția copilului din Convenția cu privire la Drepturile Copilului, 1989).

² În acest ghid, prin termenul „instituție de învățământ” se au în vedere, conform Codului Educației nr.152 din 17.07.2014, instituțiile de învățământ general de nivel primar, gimnazial și liceal și instituțiile de învățământ profesional-tehnic secundar și postsecundar (școli profesionale, colegii și centre de excelență).

³ În acest ghid, prin termenii „elev”, „elevi” se au în vedere persoanele care își fac studiile în instituții de învățământ general secundar și postsecundar și profesional-tehnic secundar.

⁴ În anul 2006, la cea de-a 61-a sesiune a Adunării Generale ONU, Secretarul general ONU a prezentat Raportul expertului independent pentru studiul ONU privind violența asupra copiilor (data comunicării: 30.05.2015, http://www.unicef.org/violencestudy/reports/SG_violencestudy_ru.pdf<http://www.unicef.org/violencestudy/reports.html>, http://www.salvaticopiii.ro/upload/p000200010000_Studiul_ONU_privind_violenta%5B1%5D.pdf). Documentul este cunoscut sub denumirea „Raportul mondial ONU privind violența asupra copiilor” (Pinheiro P.S. World Report on Violence Against Children, 2006).

⁵ În acest ghid, prin termenul „adolescenți” se au în vedere, conform definițiilor ONU, persoanele cu vârsta cuprinsă între 10 și 19 ani. Sintagma „copii și adolescenți” se folosește pentru accentuarea diferențelor de vârstă între copii până la și după intrarea în perioada adolescenței.

⁶ De gen – care are legătură cu genul – sexul social, totalitatea de roluri sociale, norme culturale, de comportament, pe care societatea le prescrie oamenilor spre a fi urmate în funcție de sexul lor biologic.

dar aproape întotdeauna cauzează traume psihologice tuturor persoanelor implicate.

Violența poate veni atât din partea profesorilor la adresa elevilor, cât și în mediul semenilor. Uneori menținerea disciplinei în clasă sau în grupul de elevi se face prin aplicarea pedepselor fizice umilitoare la adresa elevilor și a măsurilor cu impact psihologic.

De multe ori este complicat să depistezi violența. De regulă, elevii care inițiază violența (autorii comportamentului violent) acționează în condițiile lipsei controlului și observării din partea adulților. Anume din această cauză adulții mai des observă reacția de apărare a victimei (care arată ca o încălcare a disciplinei), și mai rar acțiunile autorului. În afară de aceasta, deseori, victima preferă să nu anunțe profesorii sau părinții⁷ despre agresiunea împotriva sa, fiindu-i frică de agravarea situației sau nedorind să pară „trădător” sau „pârător/turnător” în ochii celor din jur.

Un pericol deosebit îl prezintă violența sistematică – hărțuirea sau *bullying*-ul. Elevii pot fi supuși hărțuirii atât de o persoană (elev sau profesor), cât și de un grup. Odată cu creșterea accesibilității internetului, hărțuirea are loc și în spațiul virtual: prin comunicații mobile, poșta electronică și în rețelele sociale sunt răspândite poze denigratoare, mesaje jignitoare și amenințări (*cyberbullying*).

În Raportul mondial ONU privind violența asupra copiilor se menționează că, în lume, fiecare al zecelea elev este supus violenței în școală și acest indicator crește în fiecare an.

**Fiecare al zecelea elev
este supus violenței
în școală.**

Studiul realizat în anii 2009-2010 „Comportamentele de sănătate ale copiilor de vârstă școlară”, desfășurat odată la fiecare patru ani în țările Europei și Americii de Nord, a arătat că, în medie, până la o treime dintre elevii chestionați în vârstă de 11-15 ani s-au confruntat cu violența în școală: au participat la bătăi, au fost jigniți sau au jignit pe alții⁸. O cercetare similară, desfășurată în 2013-2014, a depistat că între 8 și 13% dintre elevii de 11-15 ani au fost victime ale *bullying*-ului (violenței sistematice, hărțuirii), iar în rol de autor se poziționau între 7 și 9% dintre elevii de aceeași vârstă⁹.

Conform datelor studiului privind comportamentele de sănătate ale copiilor de vârstă școlară, desfășurat de un grup de cercetători din Moldova¹⁰ în anul 2014, mai mult de o treime din adolescenții chestionați (36,7%) au fost implicați cel puțin odată în bătăi pe parcursul ultimilor 12 luni. Totodată, s-a constatat că băieții participă la bătăi mai des decât fetele (56% și, respectiv, 18%). În medie, 2 din 10 elevi chestionați au luat parte la mai multe situații ce implică abuzul fizic; băieții de 5 ori mai des decât fetele (31,5% și, respectiv, 6,5%).

⁷ În acest ghid, prin termenul „părinți” se au în vedere reprezentanții legali ai copiilor, inclusiv tutorii și îngrijitorii.

⁸ Studiul „Comportamentele de sănătate ale copiilor de vârstă școlară: raport internațional după rezultatele cercetării anilor 2009/2010”. Biroul regional OMS pentru Europa, 2012. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/181972/E96444-Rus-full.pdf?ua=1%20C (data comunicării: 30.05.2015). În continuare, pentru concizie, cercetarea de față se va nota cu HBSC-2010.

⁹ Studiul „Comportamentele de sănătate ale copiilor de vârstă școlară: raport internațional după rezultatele cercetării anilor 2013/2014”. Biroul regional OMS pentru Europa, 2016. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0016/331711/HSBC-No.7-Growing-up-unequal-Full-Report-ru.pdf?ua=1 (data comunicării 30.05.2016). În continuare, pentru concizie, cercetarea de față se va nota cu HBSC-2012.

¹⁰ Sănătatea adolescenților. Factorii determinanți comportamentali și sociali. Raport sumar al studiului de evaluare a comportamentelor de sănătate ale copiilor de vârstă școlară în Republica Moldova. G. Leșco, Chișinău, 2015.

Studiul a mai arătat că fenomenul *bullying*-ului este pe larg răspândit în instituțiile de învățământ: 4 din 10 adolescenți chestionați au participat la acte de intimidare a altor elevi în decursul ultimilor două luni care precedau studiul, iar 3 din 10 adolescenți au fost supuși violenței din partea altor elevi. Odată cu vârsta, fetele se comportă mai agresiv decât băieții: către 17 ani, 7 din 10 fete au comis acțiuni agresive față de alții, în timp ce doar 5 din 10 băieți au luat parte la intimidări împotriva altora. Fiecare al zecelea elev de 11 ani (12%) și fiecare al șaselea de 17 ani (17,5%) a apelat la intimidare (mai des în formă scrisă). Băieții intimidează și sunt intimidați mai des.

Cercetarea a mai elucidat faptul că mai mult de jumătate (54,9%) dintre elevii chestionați au avut pentru prima dată relații sexuale până la împlinirea vârstei de 16 ani. Conform legislației Republicii Moldova, persoanele care au atins majoratul sunt pasibile de răspundere penală pentru întreținerea relațiilor sexuale cu persoanele sub 16 ani.

Conform datelor Ministerului Educației al Republicii Moldova, 50% dintre toate cazurile de violență asupra copiilor, înregistrate în perioada 2013-2016 în instituțiile de învățământ, constituie cazuri de violență fizică, 28% – cazuri de violență emoțională, 12% – cazuri de neglijare a nevoilor și intereselor copilului. (fig. 1).

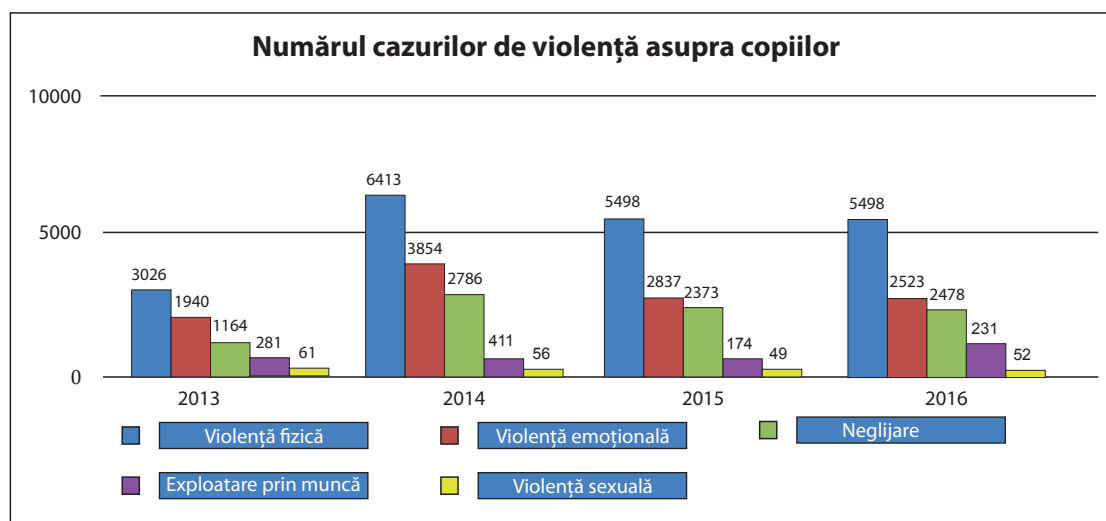

Fig. 1. Numărul cazurilor de violență asupra copiilor, conform datelor din rapoartele anuale ale Direcțiilor raionale/municipale de educație, colectate în corespundere cu *Procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului*, aprobată prin ordinul Ministerului Educației nr. 77 din 23.02.2013.

Violența în instituțiile de învățământ este o problemă globală, și are consecințe grave. În unele tradiții culturale, comportamentul agresiv al copiilor în instituțiile de învățământ sau aplicarea de către profesori a măsurilor de influență fizică și psihologică dureroase sau umilitoare asupra elevilor sunt acceptate drept o „practică normală”.

Violența în instituțiile de învățământ este o problemă globală, și are consecințe grave. Din cauza violenței, copiii sunt lipsiți de posibilitatea de a-și realiza pe deplin dreptul la educație.

Totuși, este demonstrat că violența influențează negativ prezența, capacitățile și motivația de învățare a elevilor și, într-un final, reușita lor academică. Din cauza violenței, copiii abandonează instituția de învățământ, fiind lipsiți de posibilitatea de a-și realiza pe deplin dreptul la educație.

Relațiile dintre copii, dintre copii și adulți în instituția de învățământ au o influență colosală asupra formării personalității elevilor și socializării lor ulterioare. Violența lasă urme pe toată viața, influențând dezvoltarea emoțională, cognitivă, fizică, psihologică și comportamentul persoanei. Datele cercetărilor HBSC (Health Behaviour in School-aged Children) din diferiți ani arată că acei copii care demonstrează în școală un comportament agresiv, se implică în bătaii și își supun sănătatea riscurilor asociate cu fumatul, abuzul de alcool și traumele, au o satisfacție de viață mai redusă¹¹. sexuală, comportamentul agresiv în viața de familie, atitudinea violentă față de copii și bătrâni a unui adult pot fi prognozate reieșind din gradul de aplicare a forței și de manifestare a agresivității în mediul școlar pe când acesta era copil.¹²

Violența slăbește conexiunea elevilor cu instituția de învățământ, le provoacă sentimente de frică și insecuritate – fenomene care sunt din start incompatibile cu scopurile educației și vin în contradicție cu dreptul de a învăța într-un mediu sigur și prietenos.

Majoritatea cazurilor de violență în instituțiile educaționale nu sunt înregistrate și deseori rămân neobservate. În unele situații, acțiunile agresive ale elevilor și profesorilor sunt dezaprobat, dar conducerea instituției de învățământ nu întreprinde măsurile necesare pentru stoparea și prevenirea lor ulterioară.

Indiferent de amploarea și complexitatea problemei, sistemul educațional are multe oportunități pentru prevenirea violenței. Resursa profesională și organizațională de care dispune, sfera sa de influență socială permit întreprinderea unor acțiuni complexe și sistemice la adresa tuturor participanților la procesul educativ¹³ în scopul formării unui model de comportament bazat pe respect și inacceptarea violenței în relațiile interpersonale și în activitatea comună.

1.2. Tipurile și formele violenței în instituția de învățământ

1.2.1. Ce este violența

Există diferite definiții ale violenței. Organizația Mondială a Sănătății (OMS) definește violența astfel: folosirea intenționată, reală sau în formă de amenințări, a forței sau puterii împotriva propriei persoane, împotriva altei persoane sau împotriva unui grup sau a unei comunități, care s-a soldat sau are o probabilitate înaltă de a se solda cu vătămare corporală, traumă psihologică, moarte, dereglări în dezvoltare sau alte prejudicii¹⁴.

¹¹ Studiul HBSC-2010.

¹² Studiul HBSC-2010.

¹³ Participanții la procesul educațional (relații educaționale): elevii, părinții elevilor, managerii, pedagogii și alți angajați ai instituției de învățământ.

¹⁴ Violența și influența ei asupra sănătății. Raport privind situația în lume. OMS, 2003. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_ru.pdf (data comunicării: 30.05.2015).

Violența se deosebește de alte acțiuni prin faptul că poartă un caracter intenționat.

Violența se deosebește de alte acțiuni prin faptul că poartă un caracter intenționat. (Vătămrile corporale sau trauma psihologică primite în urma unei căderi întâmplătoare, a unui accident rutier nu sunt violență. Lovitura în timpul unei bății, în scop de autoapărare, este o acțiune spontană, care

la fel nu poate fi privită ca violență, dacă cel care se apără nu intenționează să provoace daune fizice sau de altă natură). Violențe sunt considerate și acțiunile care implică nu forța fizică, ci puterea exercitată asupra persoanei, adică amenințările, constrângerea, șantajul și intimidarea. La fel, sunt considerate violență acțiunile unei persoane care posedă influență asupra altei persoane, atunci când prima manifestă față de ultima neglijare, refuză să-i ofere îngrijire și ajutor.

1.2.2. Tipurile și formele violenței în instituția de învățământ

Violența în instituția de învățământ reprezintă acțiuni agresive planificate sau spontane care au loc pe teritoriul sau în încăperile acesteia în timpul orelor, în pauze, în timpul deplasării spre aceasta și înapoi, precum și pe durata evenimentelor desfășurate de instituție altundeva (de exemplu, în timpul excursiilor). Subiecți ai violenței într-o instituție de învățământ pot fi pedagogii, alți angajați, elevii și părinții acestora. Reprezentanții oricărui grup menționat pot fi inițiatorii violenței, victime sau martori (fig. 2).

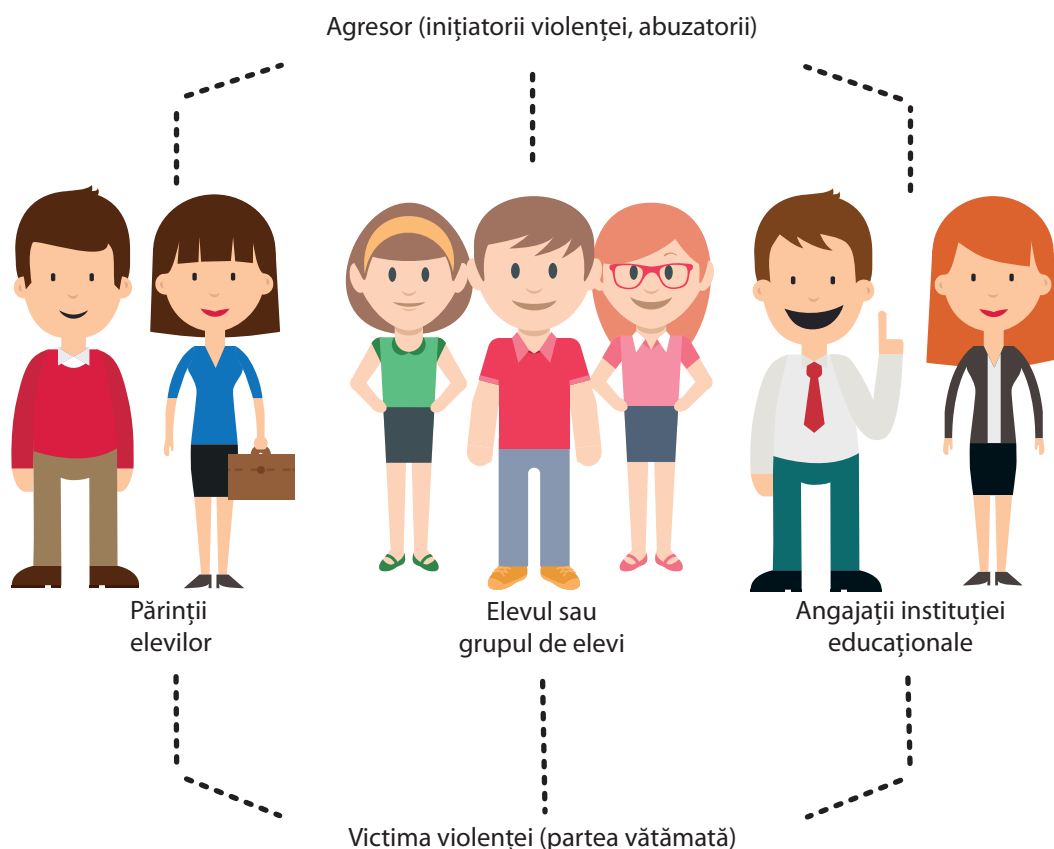

Fig. 2. Părțile implicate în violență

În funcție de tipul acțiunilor agresive față de victimă, violența poate fi de natură fizică, psihologică (emoțională¹⁵), sexuală și neglijare. Violența implică și discriminarea din diverse motive, exprimată prin prejudecăți și acțiuni pătinoare. După caracterul manifestării, se pot distinge acțiuni separate, singulare și sistematice (care au loc regulat) – *bullying*. Pentru a distinge o formă de violență relativ nouă, dar larg răspândită, care are loc în spațiul virtual, se folosește termenul „*cyberbullying*”. În funcție de componenta de gen care domină în multe cazuri de violență (în diverse tipuri), putem evidenția violența de gen. Pedepsele corporale aplicate elevilor de către profesori ocupă un loc aparte printre tipurile de violență care au loc în instituțiile de învățământ. Clasificarea tipurilor de violență este prezentată în imaginea de mai jos.

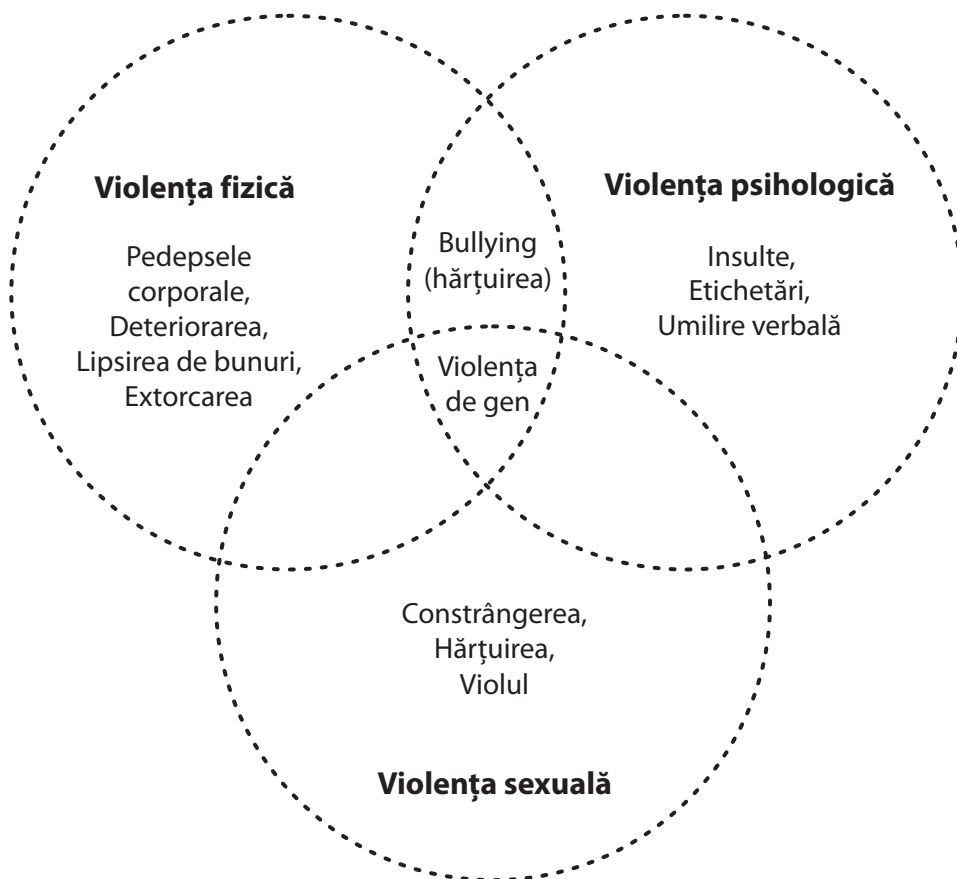

Fig. 3. Tipurile de violență

Violența fizică – aplicarea forței fizice față de o persoană pentru a-i provoca durere, disconfort, umilință. Există un spectru larg de modele comportamentale calificate drept violență fizică: lovire cu mâinile, cu picioarele, cu diverse obiecte, trântire, bătaie, împingere, îmbrânceanță, izbire, înțepare, tăiere, ardere, strangulare, mușcare, tras de urechi, de păr, forțare de a sta într-o poziție incomodă sau umilitoare, scuturare etc.

¹⁵ Unii specialiști folosesc termenul „violență emoțională”, care se înțelege ca acțiune îndreptată spre înrăutățirea bunăstării psihologice a victimei.

Violența fizică îi poate provoca victimei și traume psihologice, dizabilitate sau deces în rezultatul traumei sau a suicidului. În pofida interdicțiilor legislative, profesorii și alți angajați ai instituțiilor de învățământ recurg uneori la acțiuni fizice pentru menținerea disciplinei sau pedepsirea elevilor. Printre cele mai des folosite sunt pălmuirea, lovirea la ceafă, aplicarea loviturilor cu mâna sau cu diverse obiecte, împingerea, punerea elevilor la colț sau forțarea de a sta în poziții incomode.

Adesea, în instituțiile de învățământ, elevii se confruntă cu deteriorarea sau sustragerea bunurilor personale (haine, rechizite, telefon etc.) și banilor. De cele mai multe ori, aceasta se manifestă prin **extorcare** – solicitare singulară sau periodică a banilor, lucrurilor sub presiune și constrângere, inclusiv sub amenințarea cu răfuiala fizică, divulgarea unor informații, răspândirea zvonurilor și bârfelor. Pe lângă daunele materiale, asemenea acțiuni aduc victimelor și prejudicii morale, din cauza suferințelor fizice și sufletești (durere, frică, umilință).

Violența psihologică – totalitatea acțiunilor verbale și comportamentale intenționate, orientate spre umilirea, ignorarea, respingerea, controlul sau izolarea socială a persoanei. Violența psihologică se poate manifesta prin luare în derâdere, poreclire (numire cu cuvinte jignitoare), bătaie de joc, refuzul de a comunica cu persoana, de a o accepta în grup, la joacă, la activități sportive sau alte evenimente, precum și prin insultă, declarații brutale și înjositoare, înjurare. Toate acestea subminează stima de sine, conving persoana de lipsa propriei valori, îi depreciază personalitatea, duc la excluderea sa din cercul semenilor sau a întregii comunități.

Violența fizică și psihologică adesea începe cu **intimidarea** – amenințări orale sau scrise (inclusiv cu ajutorul poștei electronice, rețelelor sociale), atacuri fizice și alte acțiuni cu scopul de a insufla frică, de a supune victima, de a o forța să comită anumite acțiuni. Intimidarea se bazează pe inegalitatea reală sau presupusă de forțe între agresor și victimă. De regulă, dacă nu este oprită – el va recurge la intimidare iar și iar.

Violența sexuală – constrângerea persoanei de a întreține relații sexuale contrar voinței sale, precum și orice fel de acțiuni (inclusiv fără constrângere) cu caracter sexual din partea adultului în raport cu copilul care nu a atins vârsta consimțământului¹⁶. Viol (relații sexuale cu aplicarea violenței sau amenințarea de a o aplica) – violență sexuală extremă, care poate deveni cauză a sarcinii, infectării cu boli transmisibile sexual, inclusiv HIV. Acest tip de violență provoacă traume psihologice adânci, duce la diminuarea stimei de sine și poate deveni cauză a tentativei de suicid.

Violența sexuală se poate manifesta prin îmbrățișări și atingeri nedorite, inclusiv a organelor genitale ale altei persoane, sau expunerea indecentă a propriilor organe sexuale, demonstrarea filmelor porno, spionarea persoanei dezgolite. La violența sexuală se referă și afirmațiile umilitoare, obscene și solicitările cu caracter sexual – cochetarea, curtare și tachinarea, precum și orice alte acțiuni, orientate spre oprimarea persoanei care refuză asemenea revendicări.

¹⁶ Vârsta consimțământului este vârsta începând de la care persoana este considerată capabilă să-și dea acordul pentru întreținerea relațiilor sexuale. În Republica Moldova vârsta consimțământului sexual este 16 ani.

De cele mai multe ori, declarațiile și intimidările cu caracter sexual și hărțuirea speriie, umilesc și diminuează stima de sine a copilului și pot cauza abandonarea școlii. Destul de des acesta este cazul fetelor, precum și al băieților neconformi cu normele de gen¹⁷.

Discriminarea presupune atitudinea preconcepută sau diferențiată față de o persoană, bazată pe naționalitate, sex, identitate de gen¹⁸, statut socio-economic, apartenență religioasă, dizabilitate, particularități de dezvoltare sau comportament, prezența unei afecțiuni sau alte caracteristici.

Discriminarea se poate manifesta diferit: evident și deschis prin afirmații, comentarii, glume, porecle jignitoare și umilitoare la adresa cuiva, excludere din jocuri și evenimente, precum și în mod ascuns prin tratament părtinitor, inegal.

Persoanele care trăiesc cu HIV sau sunt afectate de HIV¹⁹ adesea sunt supuse discriminării în instituțiile de învățământ. Convingerile eronate despre modalitățile de infectare cu HIV provoacă frică. Pedagogii, elevii și, în mod special, părinții se tem că instruirea sau activarea într-o instituție de învățământ a persoanelor care trăiesc cu HIV poate prezenta pericol pentru sănătatea celorlalți elevi și angajați. Din această cauză, copiii, adolescenții și adulții care trăiesc cu HIV sau care au rude apropiate infectate cu HIV, se confruntă cu dificultăți la înmatricularea sau la angajarea într-o instituție de învățământ, iar în cazul dezvăluirii statutului lor HIV sunt nevoiți să o abandoneze. În *Anexa nr. 1* sunt prezentate recomandări practice privind prevenirea discriminării elevilor și angajaților instituției de învățământ care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de HIV.

Atât fetele, cât și băieții sunt supuși discriminării pe principii de gen, care adesea se produce neobservată și nu întotdeauna este conștientizată de cei care o manifestă. Astfel, profesorii bărbați aplică mai des pedeapsa fizică ca măsură de disciplinare la adresa elevilor băieți, demonstrându-și puterea și autoritatea masculină. În timp ce profesorele femei adesea evită să pedepsească băieții în acest fel, temându-se că vor întâmpina din partea lor rezistență, agresivitate și inacceptarea dominației feminine. În funcție de stereotipurile național-culturale, la ore, profesorii pot acorda mai multă atenție băieților sau fetelor, considerând rezultatele academice ale unora mai importante decât ale altora. În mediul copiilor și adolescenților poate fi recunoscută supremația băieților față de fete²⁰.

¹⁷ Termenul „neconformitate de gen” se folosește pentru definirea necorespunderii între comportamentul persoanei și caracteristicile comportamentale de gen (ale rolului de gen) social acceptate pentru reprezentanții sexului de care aparține.

¹⁸ Identitatea de gen se referă la autopercepția interioară profundă a propriului sex și experienței personale, care pot să coincidă sau nu cu sexul determinat la naștere, inclusiv percepția personală a propriului corp, precum și o exprimare diferită a apartenenței sale la gen prin vestimentație, maniera de a vorbi sau de a se comporta. Sursa: Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe. 2nd edition. Council of Europe Publishing.

http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf (data comunicării: 30.05.2015).

¹⁹ Persoanele care trăiesc cu HIV sunt persoane infectate cu HIV. În mediile non-medicale în locul termenului „infectat cu HIV” se folosesc expresiile „persoană care trăiește cu HIV”, „persoană HIV pozitivă”. Persoanele afectate de HIV sunt persoanele din mediul apropiat al persoanei care trăiește cu HIV – copiii, părinții, frații, surorile, soții. De exemplu, copiii neinfecțați care s-au născut din părinți care trăiesc cu HIV.

²⁰ Ответные меры системы образования на буллинг, вызванный гомофобией. ЮНЕСКО, 2013. <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002164/216493r.pdf> (data comunicării: 30.05.2015).

Violența de gen poate lua forma violenței psihologice, fizice sau sexuale. La baza ei stă dezechilibrul forțelor și stereotipurile de gen. Orice acțiuni violente și discriminatorii care au la bază criteriul de gen, inclusiv din cauza neacceptării identității de gen a persoanei, sunt manifestări ale violenței de gen.

Orice acțiuni violente și discriminatorii care au la bază criteriul de gen, inclusiv din cauza neacceptării identității de gen a persoanei, sunt manifestări ale violenței de gen.

Violența sexuală și de gen adesea implică fetele și femeile, în special în societățile unde tradițional femeia ocupă o poziție de subordonare. Normele sociale care întăresc poziția dominantă a bărbatului și cultivă brutalitatea pot provoca comportamente agresive ale băieților. Așteptând supunere și obediență din partea fetelor, băieții pot manifesta față de ele presiune, constrângere și forță. Demonstrându-și puterea, asociată cel mai des bărbatilor, ei îi pot sâcâi, umili și supune violenței fizice și chiar sexuale pe cei mai slabi și pe cei care nu corespund normelor de gen, în special pe băieți. Violența sexuală și de gen este asociată riscului de infectare cu HIV.

1.3. Bullying-ul ca formă de violență

În raport cu una și aceeași persoană, acțiunile violente, indiferent de tip și formele de manifestare, pot fi singulare sau regulate. Termenul „*bullying*”²¹ sau „*hărțuire*” se folosește atunci când violența capătă un caracter sistematic și urmărește scopul de a întări puterea și autoritatea abuzatorului/ agresorului pe seama umilirii și devalorizării victimei în ochii proprii și în ochii celor din jur.

Bullying-ul întotdeauna urmărește scopul de a hărțui victima, de a-i provoca frică, a o demoraliza, umili, supune. Bullying-ul niciodată nu se oprește de la sine: victimele, inițiatorul (agresorul/abuzatorul) și martorii bullying-ului întotdeauna au nevoie de protecție și ajutor.

*Bullying-ul se manifestă prin aplicarea repetată de către o persoană sau un grup de persoane a diverselor tipuri de violență și intimidare față de o persoană care nu se poate apăra. Atunci când doi elevi cu capacități fizice egale se ceartă sau se luptă, fac glume într-o formă prietenească și jucăușă, nu este vorba despre *bullying*. Bullying-ul întotdeauna urmărește scopul de a hărțui victima, de a-i provoca frică, a o demoraliza, umili, supune.*

În instituțiile de învățământ *bullying-ul* se întâlnește în rândurile semenilor și adesea se manifestă din partea elevilor mai mari în relație cu elevii mai mici. Angajații instituțiilor de învățământ se pot confrunta cu *bullying-ul* din partea colegilor sau a managementului.

De cele mai multe ori, *bullying-ul* este violența fizică și/ sau psihologică planificată conștient, care are loc pe parcursul unei perioade, întreruperea căreia necesită implicarea unor terțe persoane: director, profesori, alți angajați ai instituției, elevi, părinți, iar uneori și reprezentanți ai organelor de drept.

²¹ Bullying – engl. bully – huligan, bătaș, certăreț, brută, violator.

Putem evidenția câteva aspecte specifice ale *bullying*-ului.

În primul rând, *bullying*-ul este asimetric: pe de o parte se află abuzatorul/agresorul, care deține puterea în formă de forță fizică și/ sau psihologică, iar pe de altă parte – victima, care nu deține o asemenea putere și are nevoie acută de susținerea și ajutorul altor persoane.

În al doilea rând, *bullying*-ul este aplicat persoanei alese drept țintă în mod intenționat și este orientat spre a-i provoca suferințe fizice și sufletești.

În al treilea rând, *bullying*-ul subminează încrederea victimei în forțele proprii, îi distruge sănătatea, stima de sine și demnitatea umană.

În al patrulea rând, *bullying*-ul este un proces de grup, care implică, pe lângă abuzator/agresor și victimă, martorii violenței – întreaga clasă sau tot grupul unde acesta are loc.

În al cincilea rând, *bullying*-ul niciodată nu se oprește de la sine: victimele, inițiatorul și martorii *bullying*-ului întotdeauna au nevoie de protecție și ajutor.

Bullying-ul se manifestă în mod diferit. În unele cazuri, poate lua forma unor cuvinte jignitoare, poreclirii sau luării sistematice în derâdere pentru unele caracteristici deosebite ale persoanei: aspect exterior, manieră de vorbire, îmbrăcare, mers, mimică, gesturi, inclusiv provocate de boală sau dizabilitate (balbism, șchiopătat). În alte cazuri, intimidarea poate lua forma bățăilor, îmbrâncelilor, deposederii de bunuri sau deteriorarea lor, umilirii (de exemplu, prin impunerea persoanei să îndeplinească acțiuni umilitoare sau acte de violență în raport cu terțe persoane). Asemenea acțiuni fizice și verbale caracterizează *bullying*-ul *direct*. *Bullying*-ul *indirect* se manifestă prin acțiuni mai puțin vizibile – comportament manipulator: diseminarea informațiilor false, bârfelor, zvonurilor, excluderea persoanei din cercul de comunicare, din activități și jocuri comune, respingerea, ignorarea, boicotul.

Hazing-ul²² este unul din tipurile de *bullying*, legat de fenomenul ritualurilor de inițiere. În mare parte, asemenea ritualuri neformale și violente sunt caracteristice instituțiilor închise (de tip militar, internat, penitenciare), dar se întâlnesc și în școli și colegii obișnuite, în special dacă dispun de cămine pentru elevii din alte localități. Colegii de clasă sau elevii din clasele (anii) mai mari forțază novicii să facă diverse acțiuni umilitoare (să meargă în pielea goală, să-i lase pe alții să arunce în ei cu zoaie, să spele podeaua din veceu cu periuța de dinți etc.). La adresa lor se pot comite abuzuri dure de tip fizic și chiar sexual. *Hazing*-ul, ca și *bullying*-ul în general, adesea are caracter ascuns sau substrat evident de gen.

Odată cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale moderne, a luat amploare încă un tip de *bullying*, **cyberbullying**-ul: utilizarea telefoanelor mobile, poștei electronice, internetului, rețelelor sociale, blogurilor, *chat*-urilor în scopul urmăririi persoanei, distribuirii informațiilor confidențiale, zvonurilor, mesajelor denigratoare și jignitoare despre ea.

Cyberbullying-ul se deosebește de alte forme de violență prin faptul că îi permite agresorului să-și păstreze anonimatul și, prin aceasta, să evite responsabilitatea pentru acțiunile sale.

²² Hazing – engl. hazing – impunerea de a săvârși acțiuni umilitoare.

Cyberbullying-ul se poate manifesta prin demonstrarea și trimiterea mesajelor dure, nepoliticoase/tăioase sau brutale, tachinarea victimei în regim *online*, plasarea în spațiul public a informațiilor, pozelor sau filmelor victimei pentru a-i dăuna; crearea poștei electronice, paginii web, conturilor false în rețelele sociale pentru urmărirea și intimidarea altor persoane din numele victimei.

Cyberbullying-ul se deosebește de alte forme de violență prin faptul că îi permite agresorului să-și păstreze anonimatul și, prin aceasta, să evite responsabilitatea pentru acțiunile sale.

Până să devină intimidare sistematică și de lungă durată, aplicată des de un grup de persoane, *bullying*-ul trece prin câteva etape. Prima etapă: formarea grupării. În colectivul de copii și adolescenți se poate forma un grup de „susținători” ai unui „lider” care tinde spre autoafirmare prin demonstrarea forței fizice sau alte acțiuni violente. „Susținătorii”, la fel, tind spre dominare sau caută apărarea și protecția „liderului”. Dacă primele manifestări de violență nu au fost suprimate ferm și sever, inițiatorul („liderul”) se convinge de propria impunitate, ceea ce îi ridică autoritatea printre susținători și consolidează gruparea.

La a doua etapă conflictul se încinge. Neimplicarea profesorilor, indiferența colegilor de clasă permit repetarea acțiunilor violente, în timp ce elevul abuzat pierde treptat capacitatea și voința de a opune rezistență. Vulnerabilitatea victimei provoacă atacurile ulterioare.

Etapă a treia: comportamentul distructiv. Statutul de victimă se fixează definitiv de elevul supus atacurilor în mod sistematic. Cei din jur, obișnuindu-se cu insultele permanente la adresa persoanei, o învinuiesc pe ea pentru situația creată. Victima însăși începe să creadă că e vinovată pentru că este batjocorită, nu mai poate face față situației cu propriile puteri, este deprimată, speriată și demoralizată.

A patra etapă: izgonirea. Victima, adusă la marginea disperării și a sentimentului de singurătate, tinde să evite întâlnirile cu agresorul/abuzatorul și traumatizarea suplimentară, începe să lipsească episodic de la ore sau nu mai frecventează instituția de învățământ în general. Acest fenomen a primit denumirea de „daună academică a *bullying*-ului”. Când adulții (părinți, profesori, administrația instituției de învățământ) intervin în situațiile de *bullying*, elevul afectat poate fi transferat în altă clasă (grupă) sau școală (colegiu), adesea, însă, nu îi acordă ajutorul psiho-social necesar. Trauma profundă dobândită în rezultatul abuzului de lungă durată poate împiedica integrarea eficientă a victimei în noul colectiv de elevi și poate servi drept una din cauzele repetării *bullying*-ului la noul loc de studii. Fără să primească susținere și dacă nu găsește o ieșire din situația de violență, victima își poate face rău sie înseși, se poate gândi la sinucidere și chiar să o pună în aplicare.

1.4. Factorii care influențează violența

Printre cei mai importanți factori care pot contribui la răspândirea violenței în instituția de învățământ se evidențiază cei personali, familiali, de mediu, situaționali și sociali. Factorii violenței sunt prezentați în *fig. 4*.

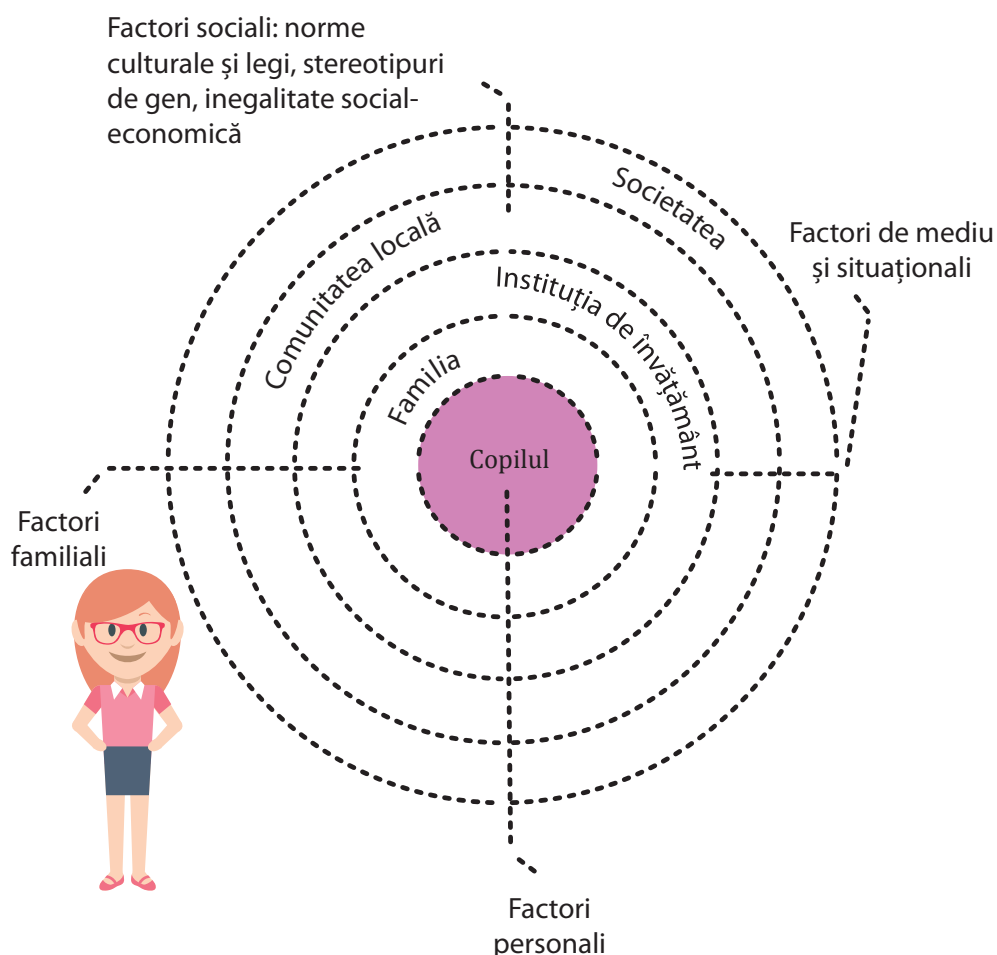

Fig. 4. Factorii care influențează violența

1.4.1. Factorii personali

De regulă, copiii și adolescenții care săvârșesc acte de violență, se poartă agresiv se deosebesc prin anumite particularități psihologice: hiperactivitate, impulsivitate, nivel scăzut de control asupra propriului comportament și emoții, deficit de atenție, reușită școlară scăzută, predispoziție ridicată spre furie. De obicei, elevii care în mod sistematic își bat joc de semenii, iar uneori și de profesori, o fac destul de conștient pentru a se autoafirma, a-și simți și a-și demonstra puterea.

Cauza victimizării poate deveni „factorul diferenței” – deosebirea de majoritatea semenilor în anumite privințe, de exemplu, particularitățile de dezvoltare sau de aspect exterior, caracter, comportament. Adesea, copiii victimă nu au prieteni și nu se bucură de protecția semenilor, fapt ce îi transformă într-o țintă ușoară pentru agresor/abuzator. Totuși, chiar și copiii destul de sociabili, care au prieteni, suferă de violență și hărțuire.

La fel, deseori sunt abuzați copiii care au rezultate academice sau capacități intelectuale înalte. În cazul lor, hărțuirea este resimțită deosebit de greu din cauza sensibilității înalte, care adesea este legată de talent. În multe cazuri, copiii care nu se pot autoapăra fizic și psihologic și nu găsesc susținere din partea semenilor și adulților (părinți, profesori) se confruntă cu violența și umilirea. Cu toate acestea, victimă a violenței poate deveni orice copil.

**Cauza victimizării
poate deveni
„factorul diferenței” –
deosebirea
de majoritatea
semenilor în
anumite privințe.**

1.4.2. Factorii familiali

Probabilitatea manifestării violenței în instituția de învățământ crește odată cu vulnerabilitatea psiho-socială a familiei, lipsa controlului din partea părinților asupra vieții copilului, experiența relațiilor violente în familie, lipsa relațiilor călduroase și de încredere cu părinții, răceala emoțională și coeziunea scăzută între membrii familiei, lipsa susținerii reciproce. Violența în relațiile dintre părinți și violența manifestată de părinți față de copii poate deveni pentru copil un model de relații interpersonale la școală, având la bază agresivitatea și violența. Adesea, devin autori ai acțiunilor violente copiii pe care părinții îi învață să domine, să-i asuprească pe alții și să-și apere interesele proprii cu orice preț.

Unul dintre factorii violenței este fenomenul autonomizării familiei restrânse (izolarea de lumea externă), care nu dispune de o rețea largă de susținere socială firească. În cazul violenței în instituțiile de învățământ, copiilor și adolescenților din aceste familii le este greu să conteze pe ajutorul rudelor și al prietenilor. În același timp, în societățile cu rețea ramificată de rude și relații prietenoase (când adesea într-o instituție de învățământ învață rude apropiate și îndepărtate de diferite vârste), în apărarea victimei, fără întârziere, vin toate rudele și prietenii.

1.4.3. Factorii de mediu

Climatul psiho-social nefavorabil în instituția de învățământ, stresul provocat de relațiile cu semenii și profesorii, lipsa controlului adecvat din partea profesorilor, nedorința lor de a face față manifestărilor violenței și incapacitatea de a oferi ajutor adecvat și prompt părților implicate, precum și lipsa de reacție a celorlalți elevi și a părinților lor față de ceea ce se întâmplă, creează un mediu propice pentru manifestarea cazurilor singulare de violență și transformarea lor în hărțuire sistematică.

Profesorii, alți angajați ai instituției de învățământ pot provoca comportamente violente în rândul elevilor, manifestând violență față de ei (pedepse fizice, expresii brutale și umilitoare, strigăte și jigniri, discriminare, reglementarea strictă a tuturor aspectelor vieții elevilor, cerințe exagerate față de reușită și disciplină, scăderea notelor ca pedeapsă pentru comportamentele nedorite). Riscul comportamentelor agresive poate fi sporit și de o percepție negativă a instituției de învățământ în rândul elevilor. Reacțiile agresive ale elevilor pot fi provocate și de evidențierea exagerată de către profesor a unui elev drept exemplu pozitiv sau negativ, precum și de stimularea concurenței între elevi în detrimentul cooperării.

Situația cea mai dificilă și gravă apare când managementul și colectivul pedagogic al instituției de învățământ refuză să recunoască cazurile de abuz, învinuiește victima de cele întâmplate, convinge părinții să nu se adreseze organelor de drept. Asemenea acțiuni consolidează sentimentul de impunitate al agresorilor/ abuzatorilor și sentimentul de disperare și inutilitate pe care îl au victimele, contribuind la escaladarea violenței și deseori finalizându-se tragic.

1.4.4. Factorii situaționali

Factorii situaționali pot contribui sau împiedica comiterea acțiunilor violente. Printre aceștia se numără:

- locul și ora: violența are loc cel mai des în timpul pauzelor, pe coridoare, în veceuri, pe terenurile de joacă, în vestiare înainte de începerea lecțiilor de educație fizică și după terminarea lor, precum și în alte locuri dosite, unde nu sunt adulți;
- prezența martorilor: în lipsa martorilor, acțiunile de *bullying* își pierd sensul pentru autorul lor, motivul principal al căruia este autoafirmarea și demonstrarea puterii; în prezența martorilor, actele de violență au loc mai des și cu producerea mai multor traumatisme pentru victimă; prezența adulților poate preveni sau opri violența;
- utilizarea alcoolului, drogurilor sau posesia armelor: s-a stabilit că autorii acțiunilor violente consumă alcool și poartă arme²³ mai des decât alți elevi; în afară de aceasta, starea de ebrietate alcoolică sau aflarea sub influența drogurilor poate întări reacțiile agresive, iar posesia armelor sporește riscul provocării traumelor severe.

1.4.5. Factorii sociali

Caracterul și răspândirea violenței în instituțiile de învățământ adesea reflectă situația generală din societate în domeniul violenței, care, la rândul său, depinde de condițiile social-economice, normele culturale, tradiții și valori, existența legilor și respectarea lor.

Caracterul și răspândirea violenței în instituția de învățământ adesea reflectă situația generală din societate în domeniul violenței.

Printre factorii sociali care stau la baza apariției violenței în general și *bullying*-ului în special se numără stereotipurile de gen, inegalitatea socio-economică și influența mass-media.

Stereotipurile de gen adesea devin cauză a violenței în instituțiile de învățământ. Reprezentările tradiționale despre dominarea bărbatului și supunerea femeii devin cauze ale violenței de gen față de fete.

²³ HBSC-2010.

Elevii băieți, profesorii și alți angajați bărbați ai instituției de învățământ, care sunt convinși de propria superioritate față de fete (femei) pot admite hărțuiala, pot impune relații sexuale demonstrând forța și recurgând la amenințări deschise, pot trece de la amenințări la acțiuni violente. De asemenea, aceștia pot acționa indirect, folosind mijloace de presiune psihologică.

Identitatea de gen, reală sau presupusă, stă la baza multor cazuri de intimidare sistematică, hărțuire regulată și de lungă durată a adolescenților.

Identitatea de gen, reală sau presupusă, stă la baza multor cazuri de intimidare sistematică, hărțuire regulată și de lungă durată a adolescenților. De regulă, victime ale luării în derâdere, poreclirii, abuzului fizic și sexual, inclusiv ale violului, devin băieții mai firavi din punct de vedere fizic, comportamentul cărora nu corespunde reprezentărilor răspândite despre cum trebuie să fie și cum trebuie să se comporte un „bărbat adevărat”.

Și fetele se confruntă cu astfel de situații atunci când aspectul lor exterior și comportamentul nu se încadrează în reprezentările „tradiționale” despre feminitate. Violența în asemenea cazuri devine regulată pentru că victima nu poate opune rezistență și se teme să se plângă, fiindu-i frică să fie criticată pentru neconformitatea sa de gen. Adesea, violența de gen este provocată de atitudinea discriminatorie a administrației, profesorilor și angajaților instituției de învățământ față de elevii care manifestă neconformitate de gen.

Inegalitatea socială și economică este o altă cauză răspândită a abuzului și hărțuirii în sistemul educațional. Elevii din familiile mai înstărite sau cu un statut social mai ridicat pot avea o atitudine de neglijare față de elevii din familiile cu venituri reduse. Migranții și reprezentanții minorităților etnice sunt supuși hărțuirii în școală mai des decât alți elevi. La rândul lor, cei neglijați pot manifesta comportament violent. Pentru copiii și adolescenții marginalizați, violența fizică și presiunea psihologică la adresa altora devine modalitate de reinstaurare a echității/dreptății sociale și de autoafirmare.

Amplasarea instituției de învățământ de asemenea influențează asupra gradului de răspândire a violenței în cadrul acesteia. Actele de violență au loc mai des în școlile și colegiile amplasate în sectoare defavorizate sau cu rata înaltă a criminalității ale orașelor sau satelor.

Semnalaarea și difuzarea frecventă a violenței în **mijloacele de informare în masă**, cultivarea violenței în filme și publicitate, utilizarea subiectelor violente în jocurile populare de calculator și răspândirea necontrolată a pornografiei crește agresivitatea oamenilor în general și a copiilor și adolescenților în mod special. Cercetările arată că demonstrarea scenelor de violență în media crește comportamentul agresiv al copiilor și adolescenților față de semenii.

Dintre toți factorii menționați, niciunul nu poate explica de sine stătător de ce o persoană se poartă agresiv, iar alta nu sau de ce în unele instituții de învățământ se produc mai multe acte de violență decât în altele. Violența în instituția de învățământ este rezultatul unei interacțiuni complexe dintre factori de natură personală, familială, de mediu și sociali. Conștientizarea legăturii dintre factorii de violență din instituția concretă este un pas important în prevenirea ei.

1.5. Părțile implicate în violență

1.5.1. Distribuirea rolurilor

De regulă, actele de violență, intimidare și hărțuire care au loc în instituțiile de învățământ, pe lângă **agresor (abuzator, opresor)** și **victimă (abuzat, oprimat)**, implică, de asemenea, **martorii (observatorii, spectatorii)**. Deseori, abuzatorul/agresorul nu acționează de unul singur: în jurul unui „lider principal” se formează un grup de susținători. Actele de violență pot să nu fie orientate față de un singur elev sau profesor (cadru didactic), ci față de mai mulți. Abuzatorul nu tinde întotdeauna să păstreze acțiunile sale în taină ci, dimpotrivă, adesea el acționează agresiv în prezența publicului. Dacă violența devine regulată, ea neapărat are martori, de la câteva persoane până la toată clasa. În *figura 5* este reprezentată schematic repartizarea numerică a părților implicate în diverse situații de violență.

Printre abuzatori/agresori se pot evidenția **liderul** și unul sau doi **adepti**, care aprobă actele de violență și iau parte activă la ele, dar nu sunt inițiatori și nu joacă rolul principal. La abuzatori/agresori aderă **suporterii evidenți**, care susțin violența activ și deschis, de exemplu, prin râsete sau atragerea atenției asupra situației, dar ei înșiși nu se implică, și **suporterii pasivi**, cărora le place să-și bată joc, dar care nu arată semne evidente de susținere.

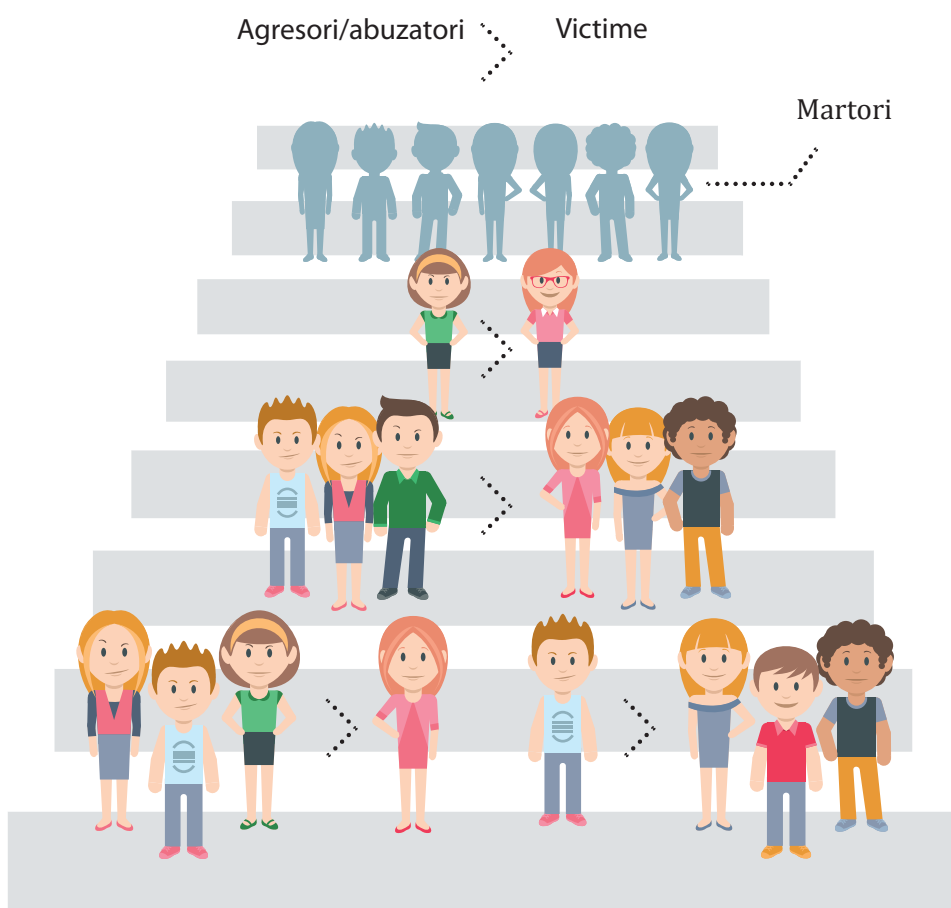

Fig. 5. Părțile implicate în acte de violență: abuzatorii/agresorii, victimele, martorii

Printre observatori se numără **observatorii indiferenți**, care nu se implică în procesul de violență și nu ocupă o poziție definită. Părtașii abuzatorului/agresorului și observatorii indiferenți nu încearcă să apere victima deoarece adesea ei înșiși se tem că pot fi în locul ei.

De partea victimei se pot afla atât **apărătorii potențiali** (posibili), care consideră că trebuie să o ajute, dar nu se hotărăsc să acționeze, precum și **apărătorii reali**, care pot încerca să ofere ajutor, se pot implica pentru a opri abuzul.

Astfel, în jurul victimei se formează un grup întreg de participanți la violență și un sistem de relații care, de regulă, nu permit ruperea cercului violenței fără implicarea adulților (angajați ai instituției de învățământ sau părinți). Excepție sunt cazurile când printre apărătorii potențiali sau reali (semeni sau elevi mai mari) se află persoane destul de puternice, pentru a opri acțiunile abuzatorului/agresorului sau ale simpatizanților săi. În *figura 6* sunt ilustrate schematic părțile implicate în acte de violență.

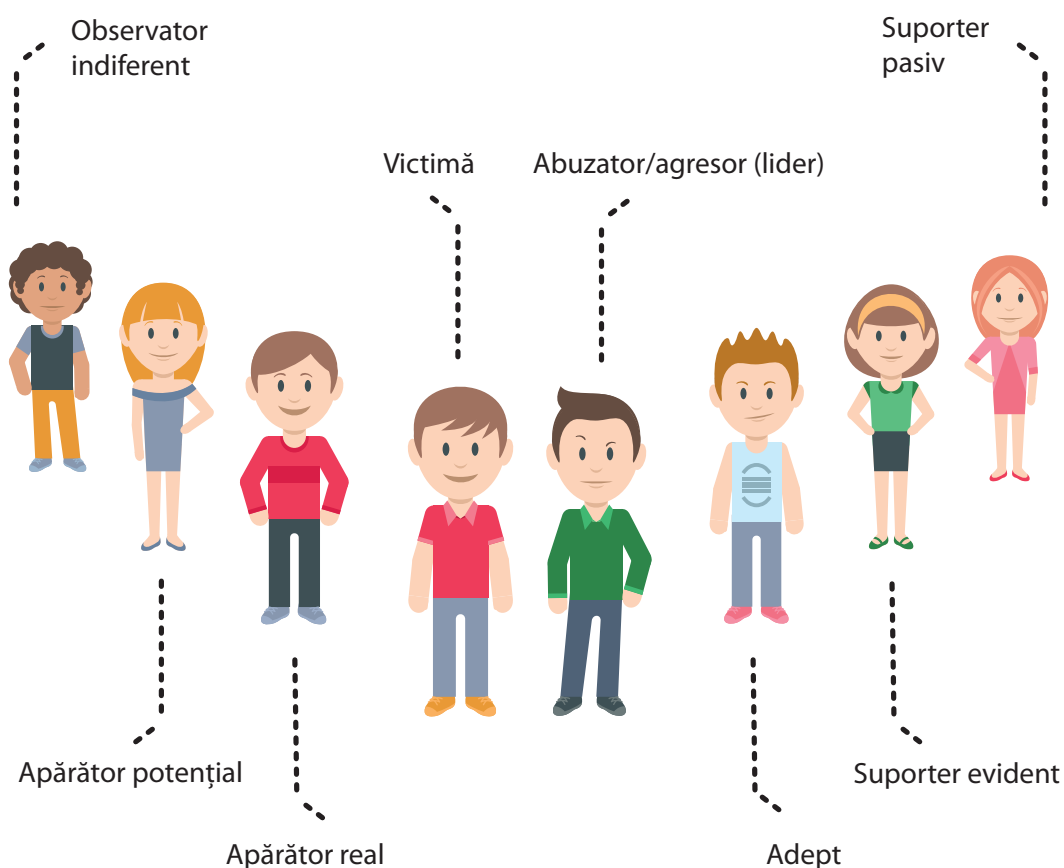

Fig. 6. Părțile implicate în actul de violență

Stabilitatea rolului elevului în cazul de violență depinde de structura clasei: cu cât aceasta este mai dură, cu atât elevului îi este mai greu să se debaraseze de rolul său. Adesea, pozițiile de rol care s-au fixat în structura violenței în clasele primare se mențin până la absolvirea școlii.

1.5.2. Caracteristicile personale

În anumite circumstanțe, orice participant la procesul educațional poate fi implicat în violență. Potențial, orice elev poate deveni victimă, abuzator/agresor sau martor al violenței. Cu toate acestea, se pot evidenția mai multe trăsături de personalitate tipice, caracteristice abuzatorilor, victimelor și martorilor.

De regulă, copiii și adolescenții care devin **agresori/abuzatori** vor să pară încrezători în sine, au tendințe de a domina în grup și de a-i supune pe alții, sunt puternici fizic și moral, impulsivi emoțional, se înfurie ușor, au un nivel scăzut de empatie față de victime, adesea „ațăță” nu doar semenii și pe cei mai mici, dar și adulții (profesori, părinți, reprezentanți ai organelor de drept). Anxietatea condiționată de vulnerabilitatea familiei, de relațiile tensionate cu părinții, insuccesul școlar și gelozia față de elevii din familii prospere, care au succese, poate reprezenta o amenințare pentru statutul copiilor și adolescenților dominanți. Recurgerea la violență le permite să-și afirme statutul în clasă sau grupă, școală sau colegiu prin forță, provocări adresate profesorilor, înjosirea semenilor sau elevilor mai mici, iar uneori și celor mai mari, ținerea tuturor în frică. Adesea, idolii agresorilor/abuzatorilor sunt „personalități puternice”, care se situează în afara legii, normelor comportamentale sau morale.

Contrar agresorilor/abuzatorilor, **victimelor violenței** le este caracteristică lipsa încrederii în sine, autoaprecierea scăzută, sensibilitatea sporită la dificultățile și obstacolele vieții, anxietatea personală și situațională înaltă, incapacitatea de a se opune violenței, de a se autoapăra și a comunica eficient cu semenii. Adesea aceștia sunt copii și adolescenți cu puteri fizice reduse sau sfioși, care nu pot demonstra încredere și nu-și pot ascunde anxietatea și frica.

Violența poate fi provocată de diverse particularități ale copilului sau adolescentului, ce țin de dezvoltare (balbism, strabism, hipoacuzie, deficiențe motorii); constituție (exces de greutate sau subponderabilitate, forma nasului, urechilor, culoarea părului, statura joasă sau prea înaltă); comportament (închidere, timiditate, hiperactivitate, apartenența la o sub-cultură a tinerilor, neconformitatea de gen); apartenența etnică (culoarea pielii, forma ochilor, accentul, hainele naționale); statutul familial (lipsa unuia dintre părinți, părinți consumatori de alcool); statutul socio-economic (nivel scăzut de venituri în familie, lipsa obiectelor prestigioase); reușita școlară înaltă sau joasă. Cel mai des, poreclele umilitoare și jignitoare căpătate de elevii cu reușită școlară înaltă nu pun accentul pe înzestrare, ci pe particularitățile lor exterioare sau comportamentale: „patru ochi”, „botanic”. Elevii care nu au în clasă sau în grupă prieteni apropiați și susținere socială firească din partea membrilor mai puternici sau cu statut mai înalt al colectivului devin obiecte ale violenței mai des decât alții, deoarece nu pot conta pe protecția și susținerea semenilor.

În afară de aceasta, victime ale violenței riscă să devină elevii, față de care profesorii și alți angajați ai instituției de învățământ au o atitudine discriminatorie. Antipatia deschisă manifestată de adulți, afirmațiile lor umilitoare și acțiunile cu caracter discriminatoriu la adresa unor elevi, îi pun pe ultimii în poziția de proscriși și îi transformă în obiect de batjocură și violență.

1.5.3. Particularitățile de gen

Aproape oriunde, băieții sunt implicați în situații de violență mai des decât fetele: băți, hărțuire, *bullying* direct, în rol de agresori/abuzatori, victime și martori. Băieții recurg mai des la agresivitate fizică. Fetele, în schimb, preferă violența verbală. Aceasta este legat de particularitățile socializării de gen ale fetelor și băieților.

La vârsta mică, toți copiii (și băieții, și fetele) sunt respinși de semenii. Dar la vârsta adolescenței timpurii, popularitatea băieților printre alți băieți începe să fie determinată de forța lor fizică, de agresivitate, de cât de „tare” sau „cool” este. Dominarea fizică este o formă deosebită a relațiilor normative în mediul băieților. În medie, la vârsta adolescenței, atenția fetelor este cel mai mult atrasă anume de tinerii dezvoltați fizic, care se comportă provocator. Aceștia obțin experiență de comunicare și prietenie cu sexul opus și au relații sexuale mai devreme. Astfel, comportamentul agresiv al băieților într-o măsură oarecare este stimulat de așteptările sociale ale semenilor.

În același timp, manifestarea agresivității din partea fetelor scade din popularitatea lor atât în rândurile fetelor, cât și ale băieților. De aceea, fetele recurg mai des la *bullying* indirect. Agresivitatea fetelor se poate manifesta în formă închisă și poate purta în principal un caracter verbal. Ele râd, manipulează, răspândesc bârfe, creează condiții pentru excluderea victimei din cercul de comunicare, incită alți copii. Sub influența reprezentărilor tradiționale despre feminitate, fetele încep să-și folosească „neajutorarea” nu doar pentru a atrage atenția băieților asupra lor, dar, cunoscând dorința băieților de a se manifesta în rol de apărător și protector, ele îi pot implica în realizarea violenței fizice împotriva unor terțe persoane. Totuși, aceasta nu înseamnă că fete însele nu se bat cu băieții și nu îi atacă.

Totodată, fetele-agresori/abuzatori sunt mai predispuse să-și corecteze comportamentul agresiv, sub influența opiniei negative a părinților și intolerării violenței din partea profesorilor. Fetele victime ale violenței, într-o măsură mai mare decât băieții, sunt orientate spre căutarea și primirea ajutorului din partea unor terțe persoane. De asemenea, fetele mai des decât băieții povestesc adulților despre violența trăită.

Formarea identității de gen începe la vârsta timpurie și se manifestă prin sentimentul de apartenență la băieți sau fete. Deja la vârsta de trei ani, băieții preferă să se joace cu alți băieți, iar fetele – cu fete. La vârsta adolescenței timpurii băieții își construiesc masculinitatea prin distanțarea de tot ce este feminin: de fete, de maniera lor de comunicare, comportament, interese, cultivând o atitudine disprețuitoare față de ele. Consolidarea acestei atitudini la nivel de comportament în clasele mari duce la discriminarea de gen a fetelor și, drept urmare, poate provoca violență sexuală. Când comportamentul de agresor/abuzator al unui tânăr primește aprobare socială prin imaginea „bărbatului adevărat”, crește riscul ca, în viitor, acest tânăr să nu poată interacționa cu fetele în condițiile egalității genurilor, iar conflictele apărute (de exemplu, în familie) să le rezolve cu ajutorul forței.

1.5.4. Diferențele de vârstă

Comportamentul copiilor și adolescenților privind violența (inițierea și reacția, forme și tipuri) diferă în funcție de vârstă. Elevii claselor primare cel mai des sunt supuși violenței,

deposedării și discriminării din partea elevilor mai mari. Violența fizică este cel mai des răspândită printre elevii de vârstă adolescenței timpurii și mijlocii. Odată cu creșterea, atât băieții, cât și fetele recurg mai des la violență psihologică, utilizând pe larg în acest scop tehnologiile informaționale moderne. Discriminarea pe diverse criterii începe să se manifeste, de regulă, de la 14-15 ani. Aproape la aceeași vârstă printre adolescenți crește popularitatea personalităților puternice, predispuse la dominare, ceea ce provoacă creșterea comportamentelor agresive printre băieți, în mod special.

1.6. Consecințele violenței

Toate persoanele implicate în violență (victimele, agresorii/abuzatorii, martorii) trăiesc consecințele ei negative pe parcursul întregii vieți. Violența cauzează persoanelor implicate prejudicii psihologice, sociale, fizice (somatice) și academice, care se manifestă în mod diferit, în funcție de rolul participantului.

1.6.1. Consecințele pentru victime

Unii copii și adolescenți răspund cu violență la violență. Pentru a opune rezistență agresorului/abuzatorului, ei recurg la autoapărare, solicită ajutor de la prieteni, frați și surori mai mari, mai rar – de la părinți și profesori. Copiii pot răspunde asimetric la injurii verbale sau deposedare, prin aplicarea violenței fizice, lucru caracteristic în măsură mai mare băieților. În scopuri de autoapărare, fetele pot recurge la violență indirectă. Violența poate înceta atunci când forțele (fizice și morale) sunt comparabile, dacă agresorul se convinge că nu poate intimidă și demoraliza victima. Totuși, în majoritatea cazurilor, violența este îndreptată către cei care nu pot opune o rezistență pe măsură.

Violența aduce victimei prejudicii psihologice, manifestate prin scăderea autoaprecierii și stimei de sine, creșterea nivelului anxietății (situative și personale), dezvoltarea stărilor depresive.

Copiii care sunt răniți sistematic își pierd cu timpul capacitatea de autoapărare, unii își formează complexul vinovăției: se autoînvinuiesc pentru faptul că sunt hărțuiți.

Victimele violenței se tem și se rușinează să se adreseze adulților pentru a solicita ajutor. La început, încearcă să se apere folosind ca răspuns agresivitatea, ceea ce adesea amplifică dificultățile sociale și psihologice prin care trec. Există mai multe motive din care victima nu vorbește despre violență: nu crede că profesorii și părinții o vor putea ajuta, se teme că va fi agresată și mai tare după intervenția adulților, consideră rușinos să „toarne” agresorii. Imposibilitatea de a cere ajutor și neîncrederea că acesta îi va fi oferit traumatizează și mai mult victima.

Copilul care a suferit de pe urma violenței poate fi depistat după gradul lui de izolare de ceilalți elevi, închiderea, diminuarea activismului, frica, tendința de a evita comunicarea cu cei din jur și cu prietenii, refuzul de a povesti ce se întâmplă.

Una dintre cele mai grave consecințe ale violenței este riscul înalt al comportamentului suicidar al victimelor. În general, sinuciderea nu este un fenomen des întâlnit în rândurile adolescenților.

Dar riscul suicidului crește pentru cei care devin victime ale *bullying*-ului, violenței sexuale și de gen. Fetele care au rămas însărcinate în rezultatul violului adesea au gânduri suicidare. Odată cu trecerea timpului, în condiții de *bullying* dur permanent și în lipsa susținerii și ajutorului din exterior, copiii și adolescenții își pierd speranța într-o soluționare pozitivă a problemei și, treptat, pot privi suicidul ca pe o eliberare de suferințe. Deznădejdea lor este amplificată de gândirea irațională și moartea li se pare unica modalitate de a scăpa de situația traumatizantă constantă și de sentimentul disperării, durerii, singurătății.

Una dintre cele mai grave consecințe ale violenței este riscul înalt al comportamentului suicidar al victimelor.

Printre problemele fizice ale victimelor violenței se numără durerile de cap frecvente și plângerile de stare de rău în timpul orelor, dereglările somnului, durerile abdominale, lipsa poftei de mâncare, somatizarea anxietății, enureza.

O problemă serioasă este autoînlăturarea de la procesul educațional. La început, victimele violenței pot întârzia la ore, apoi apare tendința de a absenta de la o oră anumită sau într-o zi anumită din cauza temerii de a fi atacate. De exemplu, incidentele violente adesea au loc în vestiare la orele de educație fizică. În rezultat, scade motivarea de învățare și reușita academică a elevilor victime ale violenței, ceea ce reduce din posibilitățile lor de a-și continua studiile după absolvirea școlii sau colegiului.

Pentru victime, consecințele se pot manifesta în decursul multor ani, sub forma tulburărilor de stres posttraumatice, anxietății, neliniștii, izolării sociale, comportamentului asocial.

1.6.2. Consecințele pentru martori (observatori, spectatori)

Martorii violenței sunt elevii, profesorii, personalul didactic auxiliar, personalul nedidactic al instituției de învățământ și uneori părinții. Devenind martor a violenței, majoritatea adulților, copiilor și adolescenților se simt neajutorați și, din cauza inacțiunii sau a incapacității lor de a opri violența, au sentimente de vină și temeri că se pot pomeni în locul victimei.

Mulți martori ai violenței nu anunță profesorii și nu le povestesc părinților despre cele întâmplate deoarece se îndoiesc că vor fi luate măsuri eficiente și li se va garanta securitatea.

Mulți martori ai violenței nu anunță profesorii și nu le povestesc părinților despre cele întâmplate deoarece se îndoiesc că vor fi luate măsuri eficiente și li se va garanta securitatea. În afară de aceasta, pentru majoritatea copiilor, raportarea violenței este egală cu recunoașterea propriei slăbiciuni, a incapacității de a face față greutăților, „turnătorii” – lucruri care nu sunt aprobate de semenii și pot atrage respingere sau răzbunare.

Când violența nu este oprită imediat și este lăsată să se repete, o parte din martori încep să dorească asocierea cu puterea (agresorul/ abuzatorul), nu cu lipsa ei (victima). Aceștia găsesc diverse justificări pentru violență și acuză victima de cele întâmplate. Scenele repetate de violență inhibă compasiunea spectatorilor, le formează toleranță la agresivitate. Asemenea trăiri înrăutătesc climatul psiho-social în clasă (grupă) și în instituția de învățământ în întregime și influențează negativ relațiile dintre elevi și dintre elevi și profesori. Atmosfera din instituție devine rece și crudă, iar fără ajutarea martorilor, violența nu poate fi oprită.

1.6.3. Consecințele pentru autorii actelor de violență

Adesea, experiența agresorilor/abuzatorilor de dominare „reușită” în instituția de învățământ se consolidează ca fiind unica posibilitate de a obține statutul dorit în comunitate. În acest caz, violența devine modalitate de comunicare a agresorului/abuzatorului cu cei din jur și la vârsta adultă (în familie, cu colegii de serviciu).

Manifestările de violență ale elevilor sunt adesea însoțite de alte tipuri de probleme comportamentale: absențarea de la ore, fumatul, abuzul de alcool, diverse infracțiuni. Totuși, nu la toți agresorii se observă o asemenea combinație de probleme și, dimpotrivă, de departe nu toți copiii și adolescenții cu asemenea probleme devin inițiatori ai violenței în școală.

Mulți agresori/abuzatori au o reușită școlară mai joasă. Unii, din cauza comportamentului agresiv, ar putea fi exmatriculați din instituția de învățământ, incluși în evidența secției de poliție. În cazul infracțiunilor grave sau consecințelor serioase pentru viața și sănătatea victimei, agresorii/abuzatorii sunt pasibili de sancțiuni administrative sau penale pentru actele de violență comise.

Atunci când acțiunile violente ale elevului în instituția de învățământ sunt o reflectare a violenței domestice, agresorul/abuzatorul riscă să fie pedepsit fizic acasă, dacă părinții sunt informați despre comportamentul său. Frica de a fi supus acestei pedepse poate determina copilul sau adolescentul să nu mai recurgă la violență o vreme, dar nu va înlătura cauza comportamentului agresiv.

1.6.4. Consecințele pentru instituția de învățământ

Manifestările violenței în instituția de învățământ reflectă problemele existente acolo. Atmosfera psiho-socială nefavorabilă prezentă în școlile unde au loc adesea cazuri de violență, contribuie la răspândirea și consolidarea violenței.

Încuviințarea unor „mici” violențe, de regulă, duce la transformarea lor în bullying.

Confruntându-se cu violența în rândurile elevilor, unii pedagogi și manageri ai instituțiilor de învățământ nu se implică în soluționarea conflictelor, considerând că în rândul copiilor și adolescenților acestea sunt normale și inevitabile, necesare pentru formarea, rezistenței, capacității

de a-și apăra punctul de vedere, de a se autoapăra și de a fi gata pentru dificultățile vieții de adult. Încuviințarea unor „mici” violențe, de regulă, duce la transformarea lor în *bullying*.

O situație similară se dezvoltă în cazul când administrația instituției de învățământ are un stil autoritar de conducere, tinde să controleze dur toate aspectele vieții școlare. Asemenea control ține colectivul pedagogic și elevii în tensiune, dar nu-i scutește de violență, ci, dimpotrivă, stimulează la elevi formarea modelelor de comportament agresiv, îndreptat împotriva semenilor și pedagogilor.

În ambele cazuri, prin faptul că nu fac față violenței, administrația instituției de învățământ și profesorii deleagă înșiși inițiatorilor violenței responsabilitatea pentru menținerea unei ordini aparente, preocupându-se în principal de camuflarea cazurilor ce au loc în școală, pentru ca instanțele ierarhic superioare de specialitate să nu cunoască situația.

În asemenea situații, elevii simt clar că profesorii nu fac nimic, îi percep ca pe niște persoane ce nu controlează situația și, respectiv, nu au resurse pentru protecția și susținerea victimelor. Fără să primească ajutor nici din partea adulților, nici din partea semenilor, victimele violenței încep să absenteze de la ore, se transferă în alte instituții sau abandonează studiile. Totodată, toți elevii suportă consecințele situației nefavorabile din școală: nu se pot concentra în măsură deplină asupra procesului educațional deoarece nu se simt în siguranță, prevalează deprimarea, pesimismul, apatia, izolarea, antipatia, intoleranța și agresivitatea între elevi și față de angajații instituției.

Incapacitatea sau nedorința instituției de învățământ de a face față manifestărilor de violență duce la conflicte cu părinții și la distanțarea lor de școală/colegiu. Părinții nu mai frecventează ședințele, nu mai participă la viața instituției, își transferă copilul în altă școală.

Prevenirea multiplelor consecințe negative ale violenței asupra tuturor părților implicate necesită întreprinderea în instituția de învățământ a unor acțiuni prompte și minuțios planificate.

CAPITOLUL 2.

Procedura de
organizare
instituțională
în scopul prevenirii,
identificării și
intervenției în cazurile
de violență

Multitudinea factorilor care pot provoca comportamentul agresiv al elevilor și profesorilor dictează necesitatea elaborării și aprobării unui set de acțiuni pentru abordarea tuturor aspectelor vieții instituției de învățământ, cu implicarea tuturor părților interesate în acest proces. În capitolele 2 și 3 sunt examinate măsurile de **organizare instituțională și informativ-educative** necesare pentru prevenirea și soluționarea cazurilor de violență în instituția de învățământ. Multe abordări și practici prezentate și-au demonstrat eficiența în diverse țări. Totuși, implementarea lor într-o școală concretă necesită adaptare la condițiile și posibilitățile locale.

2.1. Actele normative care reglementează activitatea de prevenire, identificare și intervenție în cazurile de violență în instituția de învățământ

În conformitate cu documentele internaționale din domeniul drepturilor omului și drepturilor copilului, legislația Republicii Moldova garantează accesibilitatea și siguranța educației, proclamă caracterul său umanist, prioritatea vieții și sănătății persoanei, drepturilor și libertăților individului, inadmisibilitatea discriminării și violenței în sfera învățământului²⁴. Printre acestea se numără Convenția UNESCO privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei²⁵, Convenția privind drepturile copilului²⁶, Declarația universală privind supraviețuirea, protecția și dezvoltarea copiilor²⁷, Declarația de la Salamanca și cadrul de acțiune asupra educației persoanelor cu necesități speciale²⁸, Cadrul de acțiune de la Dakar „Educație pentru toți: respectarea angajamentelor noastre colective”²⁹, Rezoluția Adunării Generale ONU „Protecția copiilor împotriva hărțuirii”³⁰, Declarația de la Incheon „Educația 2030. Spre o educație incluzivă și echitabilă de calitate și învățare pe tot parcursul vieții pentru toți”³¹.

²⁴ Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului. Conferința Generală UNESCO, 1960. http://www.irdo.ro/file.php?fsiere_id=87&inline= (data comunicării: 30.05.2015).

²⁵ Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei. Adunarea Generală ONU, 1979. http://msmps.gov.md/sites/default/files/legislation/cedaw_md.pdf (data comunicării: 30.05.2015).

²⁶ Convenția privind drepturile copilului. Adunarea Generală ONU, 1989. https://www.unicef.org/moldova/CRC_RO.pdf (data comunicării: 30.05.2015).

²⁷ Declarația universală privind supraviețuirea, protecția și dezvoltarea copiilor. Summit-ul mondial în interesul copiilor. New-York, SUA, 2000. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_child90.shtml (data comunicării: 30.05.2015).

²⁸ Declarația de la Salamanca și cadrul de acțiune asupra educației persoanelor cu necesități speciale. Conferința mondială asupra educației persoanelor cu necesități speciale: acces și calitate. Salamanca, Spania, 1994. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf (data comunicării: 30.05.2015).

²⁹ Cadrul de acțiune de la Dakar „Educație pentru toți: respectarea angajamentelor noastre colective”. Forumul mondial pentru educație. Dakar, Senegal, 2000. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/dakar.pdf (data comunicării: 30.05.2015).

³⁰ Protecția copiilor împotriva hărțuirii. Rezoluția 69/158, Adunarea Generală ONU, 2014. (data comunicării: 30.05.2015). http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/docs/A_RES_69_158_RU.pdf

³¹ Incheon Declaration «Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all». World Education Forum 2015. Incheon, Republic of Korea, 2015. <https://en.unesco.org/world-education-forum-2015/incheon-declaration> (data comunicării: 30.05.2015).

Acțiunile de organizare instituțională și informativ-educative care, în scopul prevenirii violenței, trebuie întreprinse de către managementul instituției de învățământ, colectivul pedagogic în colaborare cu elevii, părinții, autoritățile cu atribuții în protecția drepturilor copilului și organizațiile partenere, se bazează pe următoarele documente:

- *Procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului*, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației nr. 77 din 22 februarie 2013;
- *Metodologia de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului*, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației nr. 858 din 23 august 2013;
- Legea nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți³²;
- *Instrucțiunile privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului*, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 270 din 08.04.2014 cu³³; și alte acte normative.

De rând cu actele normative menționate, prin Ordinul Ministerului Educației nr. 861 din 07.09.2015 a fost aprobat **Codul de etică al cadrului didactic**³⁴. Printre altele, acesta reglementează normele de conduită a cadrelor manageriale, personalului didactic și didactic auxiliar în relație cu elevii în instituțiile de învățământ general și profesional tehnic.

**Elaborarea și aplicarea
Politicii instituției de
învățământ de protecție
a copilului contribuie la
contracurarea eficientă
a violenței.**

Conform Codului, în relațiile cu elevii, personalul de conducere, cadrele didactice și didactice auxiliare trebuie să respecte următoarele norme de conduită:

1) Protecția sănătății fizice, psihice și morale a elevilor prin:

- a) supravegherea permanentă a acestora pe tot parcursul activităților în școală, precum și în cadrul celor organizate de instituția de învățământ în afara acesteia, în vederea asigurării depline a securității tuturor celor implicați în aceste acțiuni;
- b) neadmiterea tratamentelor și pedepselor degradante, a discriminării sub orice formă și aplicării niciunei forme de violență fizică sau psihică;
- c) asigurarea protecției fiecărui elev prin denunțarea formelor de violență fizică exercitate asupra acestuia, a oricărei forme de discriminare, abuz, neglijare sau exploatare a copilului;

³² Legea Nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți <http://lex.justice.md/md/348972/>

³³ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 270 din 08.04.2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=352587&lang=1>

³⁴ Codul de etică al cadrului didactic, Ordinul Ministerului Educației Nr. 861 din 07.09.2015 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&id=363796&lang=1&view=doc>

- d) neadmiterea oricăror forme de abuz sexual, emoțional sau spiritual, hărțuirii sexuale și a relațiilor sexuale cu elevii, inclusiv a celor consensuale.
- 2) Protecția datelor cu caracter personal ale elevilor.
- 3) Responsabilitate în vederea atingerii de către elevi a standardelor de performanță prevăzute de curriculumul național.
- 4) Neadmiterea propagandei șovine, naționaliste, politice, religioase, militare în procesul educațional și implicării elevilor în acțiuni politice (mitinguri, demonstrații, pichetări) de către persoanele responsabile de instruirea și educația elevilor, în cadrul instituțiilor de învățământ general și profesional tehnic sau în afara acestora.
- 5) Excluderea din relațiile cu elevii a oricărei forme de discriminare, asigurarea egalității de șanse și promovarea principiilor educației incluzive.
- 6) Respectarea demnității și recunoașterea meritului personal al fiecărui elev.
- 7) Interzicerea oricăror activități care generează corupție sau acte conexe corupției cum ar fi:
- a) primirea sau solicitarea de la elevi, părinți, asociațiile părintești (sau orice altă formă de organizare a părinților) a unor foloase materiale și alte avantaje necuvenite (sume de bani, cadouri sau servicii), indiferent de destinația declarată a acestora;
 - b) inițierea sau organizarea proceselor de colectare de la elevi, părinți sau asociații ale părinților (orice altă formă de organizare a părinților) a unor foloase materiale și alte avantaje necuvenite;
 - c) impunerea manualelor care nu sunt incluse în schema de închiriere și/ sau a materialelor didactice auxiliare;
 - d) impunerea unor activități extracurriculare contra plată, cadouri sau altor favoruri;
 - e) fraudarea evaluărilor de orice tip contra bani, alte foloase materiale sau avantaje necuvenite;
 - f) traficul de influență și favoritismul în procesele de instruire și de evaluare;
 - g) servicii educaționale cu plată oferite elevilor cu care interacționează direct la clasă.

2.1.1. Regulamentul de funcționare a instituției de învățământ

Instituția de învățământ funcționează în baza **Regulamentului**³⁵, care conține dispozițiile generale ce reglementează activitatea ei în corespundere cu legislația. Regulamentul trebuie să includă prevederi despre inadmisibilitatea violenței și discriminării în relațiile dintre toți participanții la procesul educațional, drepturile și responsabilitățile lor, precum și dispoziții privind asigurarea protecției elevilor față de orice formă de violență și acțiunile inacceptabile în raport cu copiii.

³⁵ Ordin Nr. 235 din 25.03.2016 cu privire la aprobarea Regulamentului-tip de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ primar și secundar, ciclul I și II

http://edu.gov.md/sites/default/files/regulament_organizare_si_functionare_institutii_invatamint_gene.pdf

Astfel, se pun bazele juridice pentru luarea măsurilor de prevenire a violenței și de intervenție în cazurile manifestării ei în instituția de învățământ concretă. Este necesară informarea tuturor părților implicate în procesul educațional despre prevederile regulamentului, iar periodic – solicitarea feedback-ului lor despre funcționarea acestuia.

Securitatea elevilor în instituția de învățământ depinde de coerența și claritatea acțiunilor tuturor unităților și serviciilor, de respectarea de către toate părțile procesului educațional, inclusiv personalul tehnic, a prevederilor documentelor și procedurilor instituției de învățământ: regulament, reguli de conduită, fișele postului, ordine, decizii.

Este important ca fiecare angajat al instituției de învățământ – director, director adjunct, profesor, psiholog, lucrător medical, paznic – să înțeleagă gradul său de responsabilitate referitor la acțiunile violente și să cunoască cum trebuie să acționeze pentru a le stopa atunci când observă o terță persoană care săvârșește sau încearcă să comită o acțiune violentă.

Este important ca fiecare angajat al instituției de învățământ – director, director adjunct, profesor, psiholog, lucrător medical, paznic – să înțeleagă gradul său de responsabilitate referitor la acțiunile violente și să cunoască cum trebuie să acționeze pentru a le stopa atunci când observă o terță persoană care săvârșește sau încearcă să comită o acțiune violentă.

2.1.2. Politica instituției de învățământ privind protecția copilului

Politica instituției de învățământ privind protecția copilului este un document ce relevă modul general în care managementul, angajații, elevii școlii și părinții lor înțeleg violența, formele și tipurile ei și descrie strategiile de bază ale școlii pentru a face față oricăror manifestări ale violenței. Acest document concretizează/ transpune în mod practic regulile de conduită și algoritmii de acțiune pentru prevenirea și intervenția în cazurile de violență față de toți participanții la procesul educațional în instituția de învățământ concretă, ținând cont de condițiile și posibilitățile locale.

Punctul de plecare pentru elaborarea participativă a documentului „Politica instituției de învățământ privind protecția copilului” poate fi evaluarea climatului psiho-social în instituția de învățământ și discutarea rezultatelor împreună cu tot colectivul. Dacă nu există posibilitatea de a organiza o asemenea cercetare la nivelul întregii instituții, se pot chestiona elevii, părinții și profesorii claselor unde încălcarea regulilor, situațiile de conflict și cazurile de violență se observă cel mai des. Recomandările pentru analiza climatului psiho-social din instituția de învățământ sunt prezentate în *Anexa nr. 2*.

Proiectul documentului „Politica instituției de învățământ privind protecția copilului” poate fi pregătit de către un grup de lucru, creat la inițiativa administrației sau a colectivului pedagogic al instituției de învățământ. Apoi, proiectul se va discuta la ședința consiliului pedagogic, la întrunirea asociației de părinți, la consiliul elevilor. Anume discuția și schimbul de opinii permit ca toți participanții la procesul educațional să ajungă la o înțelegere comună a problemei violenței și a rolului lor în prevenirea ei.

Documentul „Politica instituției de învățământ privind protecția copilului” se va adopta la Consiliul de administrație al instituției educaționale și va fi adus la cunoștința tuturor participanților la procesul educațional.

Prevederile „Politicii” vor fi reflectate în regulamentul instituției de învățământ, în regulile de conduită a elevilor și în fișele postului cadrelor manageriale (director și directori adjuncți), cadrelor didactice (profesori de discipline, diriginți, psihologi, pedagogi sociali, instructori, educatori), cadrelor didactice auxiliare (bibliotecar, laborant), personalului non-didactic (șefi de gospodărie, secretari, asistenți medicali, șoferi de autobuze școlare, tehnicieni, dereticători, paznici, lucrători ai cantinei etc.). Periodic, instituția de învățământ revizuieste „Politica instituției de învățământ privind protecția copilului” reieșind din necesitățile actuale ale participanților la procesul educațional, instituției, comunității.

2.1.3. Fișele postului

În corespundere cu regulamentul, instituția va elabora și adapta fișele postului cadrelor manageriale, didactice, didactice auxiliare și nedidactice ale instituției de învățământ.

Prevederile recomandate pentru modificarea fișelor postului vor fi adaptate la specificul de activitate al instituției, inclusiv numărul de angajați, numărul de membri ai echipei manageriale, numărul de elevi, programul, suprafața instituției și a terenurilor aferente, proiectul clădirii și alți factori, cu scopul de a garanta siguranța elevilor în timpul aflării lor în instituția de învățământ în toate încăperile sale și pe teritoriul adiacent.

Cadrelor manageriale:

- asigură siguranța elevilor în spațiile și pe teritoriul instituției de învățământ, în căminele din gestiunea sa, inclusiv prin regimul de verificare a permiselor (înregistrarea vizitatorilor) și monitorizarea zilnică de către personal (fără implicarea elevilor) a intrărilor și ieșirilor instituției, locurilor de uz comun (cantină, coridoare, terenuri de joacă, veceuri, vestiare) și încăperilor tehnice;
- ajustează toate regulamentele de organizare și funcționare a instituției la prevederile actelor normative privind protecția drepturilor copilului față de violență;
- informează la momentul angajării și la începutul fiecărui an școlar personalul didactic, didactic auxiliar și non-didactic despre prevederile de bază ale Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului (în continuare – Procedură) și ale Politicii instituției de învățământ de protecție a copilului și monitorizează aplicarea lor;
- pune la dispoziția angajaților fișe de sesizare, registru de evidență, formulare de raportare semestrială și alte resurse, inclusiv didactice și metodologice, necesare pentru implementarea Procedurii;
- înregistrează sesizările cetățenilor referitor la cazurile suspecte de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului și cazurile identificate de personalul instituției de învățământ;
- informează organele responsabile de protecția drepturilor copilului despre cazurile grave de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului sesizate de elevi, angajați instituției, precum și de alți cetățeni;

- raportează semestrial organului ierarhic superior situația privind cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, înregistrate în instituția de învățământ și acțiunile întreprinse;
- desemnează prin ordin coordonatorul acțiunilor de prevenire, identificare, raportare, referire și asistență a elevilor în cazurile de abuz (în continuare „coordonator”). Coordonatorul se desemnează luând în considerare următoarele criterii: minim 3 ani de activitate în cadrul instituției; abilități de comunicare asertivă și relaționare constructivă cu elevii, părinții și angajații instituției, precum și cu serviciile din localitate; calități și competențe ce demonstrează autoritatea profesională și morală înaltă în colectivul pedagogic, în rândurile elevilor și părinților;
- înlocuiește coordonatorul atunci când se dovedește că acesta nu este o persoană de încredere în relațiile cu copiii și părinții, manifestă comportamente incompatibile cu activitatea respectivă sau lipsește o perioadă îndelungată de la serviciu (mai mult de o lună);
- organizează activitatea grupului de lucru intrașcolar pentru examinarea cazurilor de abuz și neglijare a copilului în cadrul instituției și acordarea ajutorului;
- organizează procesul de studiere a violenței în instituție, inclusiv în cămine și spații aferente, pentru a dezvolta o înțelegere amplă a dificultăților cu care se confruntă elevii și pentru a spori eficacitatea acțiunilor de prevenire, intervenție și asistență a elevilor și părinților în cazurile de abuz;
- organizează programul de prevenire primară, secundară și terțiară cu copiii și părinții/ îngrijitorii, membrii comunității privind cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copiilor și cadrul legal în domeniu;
- pune la dispoziția elevilor mijloace și instrumente pentru a raporta cazurile de abuz din partea semenilor și din partea adulților, examinează sesizările primite și le oferă răspuns clar și imediat despre acțiunile întreprinse;
- asigură participarea unui angajat al instituției în cadrul echipei multidisciplinare pentru examinarea cazurilor de abuz, neglijare, exploatare, trafic, precum și la asistarea copilului în cadrul procedurilor legale;
- asigură pregătirea cadrelor didactice în domeniul organizării și desfășurării activităților de prevenire primară, secundară și terțiară a abuzului, neglijării, exploatarei și traficului de copii cu elevii și părinții acestora, cu membrii comunității locale; asigură formarea angajaților în domeniul metodelor și abilităților de identificare a cazurilor de abuz și acordării ajutorului participanților la conflict;
- concediază angajații care aplică, chiar și o singură dată, acte de violență față de copii, în conformitate cu art. 86 alin. (1) lit. n) și art. 301 alin. (1) lit. b) din Codul Muncii;
- monitorizează permanent și evaluează periodic în ce măsură acțiunile întreprinse contribuie la protecția copiilor și crearea unui mediu sigur și prietenos.

Coordonatorul acțiunilor de prevenire, identificare, referire și asistență a elevilor în cazurile de abuz:

- coordonează activitatea instituției de învățământ în domeniul prevenirii, identificării, raportării, examinării, intervenției și referirii cazurilor de abuz, neglijare, exploatare și trafic al copilului;
- coordonează activitatea grupului de lucru intrașcolar pentru examinarea cazurilor de abuz și neglijare față de elevi în cadrul instituției de învățământ;
- identifică nevoile de formare ale cadrelor didactice, didactice auxiliare și non-didactice în domeniul prevenirii primare, secundare și terțiare a cazurilor de abuz, neglijare, exploatare și trafic al copilului și în aplicarea Procedurii;
- acordă asistență metodologică angajaților instituției în aplicarea Procedurii, inclusiv în domeniul organizării și desfășurării activităților de prevenire primară, secundară și terțiară a cazurilor de abuz, neglijare, exploatare și trafic al copilului cu elevii și părinții;
- monitorizează aplicarea prevederilor Procedurii în instituția de învățământ și acțiunile întreprinse în cazurile sesizate autorității tutelare locale și altor servicii din comunitate;
- întocmește și prezintă conducerii instituției de învățământ rapoarte semianuale și anuale privind cazurile de abuz, neglijare, exploatare și trafic al copilului identificate în instituție și acțiunile întreprinse.

Cadrele didactice – diriginții:

- informează elevii și părinții de la clasă despre normele de conduită în instituția de învățământ, politica instituției de protecție a copilului;
- informează elevii și părinții despre toate formele de violență și manifestările comportamentale ale acestora, persoanele și instituțiile la care se pot adresa pentru ajutor atunci când sunt supuși unui abuz sau tentativelor de abuz;
- discută cu elevii, individual și în grup, despre siguranța lor, bunăstarea emoțională și fizică acasă/în familie, în instituție și în alte locuri pe care le vizitează;
- discută cu părinții în timp util despre problemele observate în comportamentul elevilor (manifestări de agresivitate sau timiditate, izolare etc.) și acțiunile comune ce pot fi întreprinse pentru depășirea acestora;
- formează și mențin un climat psiho-social pozitiv în clasă, care contribuie la formarea unor relații respectuoase între elevi și între elevi și pedagogi;
- monitorizează permanent colectivul de elevi în scopul identificării precoce a conflictelor interpersonale, formării grupărilor, izolării și hărțuirii sau violenței la adresa elevilor închiși, retrași, instabili emoțional, cu necesități speciale în dezvoltare și comportament și oferă prompt ajutor și susținere.

Cadrele didactice, didactice auxiliare și non-didactice:

- manifestă respect față de toți membrii comunității școlare și particularitățile lor individuale, nu admit afirmații și alte acțiuni cu caracter discriminatoriu și violent sau capabile să provoace discriminare și violență la adresa elevilor din partea niciunui dintre membrii comunității școlare;
- intervin prompt în cazurile de abuz: reprimă comportamentele agresive, despart părțile în conflict, solicită ajutor de la alți angajați ai instituției atunci când nu pot interveni de sine stătător;
- comunică imediat directorului sau coordonatorului din instituție despre orice caz suspect sau confirmat de abuz, neglijare, exploatare sau trafic al copilului.

Cadrele non-didactice (paznic, bucătar etc.):

- nu admit elevii în spațiile tehnice (subsol, debara, cazangerie, garaj etc.) și dosite (sub scări, marchize, anumite sectoare ale teritoriului instituției etc.), unde pot avea loc acte de violență;
- în procesul de curățare și deservire tehnică a veceurilor, dușurilor și vestiarelor, acordă atenție comportamentului elevilor și, în cazul suspectării unor abuzuri, imediat anunță coordonatorul.

Șoferul autobuzului școlar:

- în timpul transportării elevilor monitorizează pasagerii, este atent la comportamentul lor în timpul urcării și coborârii din autocar, informează conducerea instituției de învățământ despre toate incidentele care au avut loc, precum și despre detaliile care ajută la identificarea și analiza abuzurilor.

2.1.4. Reguli de comportament în instituția de învățământ

Regulile de comportament ale elevilor este un document important ce reglementează activitatea instituției de învățământ.

Regulamentul instituției de învățământ conține doar drepturile și responsabilitățile de bază ale participanților la procesul educațional. **Regulile de comportament ale elevilor** însă, descriu detaliat cerințele față de comportamentul elevilor și modul de respectare a normelor și regulilor stabilite vizavi de securitatea personală și interacțiunea în timpul activităților, la lecții și pauze, în cadrul activităților extracurriculare (sportive, de creație, de timp liber), în diverse încăperi (vestiar, coridoare, cantină, bibliotecă, ateliere, sală de festivități, sală sportivă), pe terenul de sport, în timpul excursiilor și altor evenimente. În regulile de comportament nu doar se menționează faptul că violența și discriminarea sunt inadmisibile, ci și se explică într-un limbaj accesibil și pe înțelesul elevilor de diferite vârste ce înseamnă violență și discriminare, cum se manifestă acestea și care sunt posibilele consecințe.

De asemenea, în regulile de comportament sunt indicate acțiunile care vor fi întreprinse față de cei care le încalcă. Aceste acțiuni poartă, de regulă, un caracter explicativ, educativ. În reguli se indică și cui și cum pot sesiza elevii cazurile reale sau presupuse de abuz și de la cine pot solicita ajutor în soluționarea situațiilor de conflict.

Regulile de comportament pentru elevi sunt elaborate cu participarea lor. Se recomandă să se înceapă cu stabilirea regulilor de comportament pentru diferitele trepte de învățământ (primar, gimnazial, liceal) și pentru învățământul profesional-tehnic secundar și postsecundar (școală profesională, colegiu). În acest scop, în fiecare clasă (grupă) se vor discuta:

- problemele de bază legate de comportamentul elevilor la lecții, pauze și activități extracurriculare, inclusiv acțiunile cu caracter de abuz și manifestările de violență;
- activitățile educative și comportamentul profesorilor, personalului de conducere și altor angajați ai instituției de învățământ care provoacă nemulțumirea elevilor și sunt percepute de ei ca fiind abuzive și discriminatorii;
- acțiunile elevilor, profesorilor, psihologului, personalului de conducere și altor angajați ai instituției de învățământ care pot contribui la evitarea conflictelor și soluționarea lor pe cale non-violentă;
- acțiuni educative adresate elevilor care încalcă regulile de comportament și persoanelor care permit acțiuni violente și discriminatorii.

Propunerile de la diferite clase (grupe) sunt rezumate/ compilate și se formulează în formă de reguli de conduită pentru instituția de învățământ de nivel primar, gimnazial, liceal. Lucrul în echipă asupra regulilor contribuie la formarea sentimentului de apartenență pentru lucrurile convenite de comun acord și crește responsabilitatea fiecăruia pentru respectarea lor.

Regulile trebuie să corespundă regulamentului instituției de învățământ.

La elaborarea regulilor de conduită a elevilor se va reieși din Instrucțiunea privind evaluarea și dezvoltarea comportamentului elevilor din învățământul primar și secundar general, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației Nr. 1090 din 29 decembrie 2016³⁶.

2.1.5. Organizarea activităților de prevenire a violenței

Odată cu elaborarea de către instituția de învățământ a setului de acte ce reglementează acțiunile și responsabilitățile tuturor participanților la procesul educativ în domeniul prevenirii și intervenției în cazurile de violență, personalul de conducere și colectivul pedagogic trebuie să elaboreze lista și consecutivitatea acțiunilor de creare a condițiilor pentru prevenirea eficientă a violenței. În acest scop, se va elabora **planul de acțiuni pentru prevenirea violenței**. În plan se vor indica activitățile, termenii de realizare a lor, persoanele și serviciile responsabile. Planul de acțiuni poate fi divizat în compartimente tematice: sprijin normativ și informațional pentru prevenirea violenței; lucrul cu pedagogii;

³⁶ Instrucțiunea privind evaluarea și dezvoltarea comportamentului elevilor din învățământul primar și secundar general, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației nr. 1090 din 29 decembrie 2016
http://edu.gov.md/sites/default/files/ordin_instructiune_comportament.pdf

lucrul cu elevii; lucrul cu părinții; monitorizarea vieții instituției de învățământ etc. Un asemenea plan poate deveni parte a planului general de acțiuni al școlii sau poate rămâne un document separat.

Monitorizarea activității de prevenire, identificare și intervenție în cazurile de abuz în instituția de învățământ este parte a planului de acțiuni pentru prevenirea violenței și se desfășoară în baza unor indicatori, aprobați prin Ordinul Ministerului Educației nr. 1049 din 10.10.2014.

Dacă acțiunile de prevenire a violenței sunt elaborate în formă de program, se vor indica scopul și obiectivele, etapele de realizare, resursele și rezultatele așteptate. Spre deosebire de plan, care, de regulă, se întocmește pentru un an școlar, programul poate fi elaborat pentru câțiva ani.

Un exemplu orientativ al unui plan de acțiuni pentru prevenirea violenței este prezentat în *Anexa nr. 3*.

2.2. Informarea și instruirea personalului instituției de învățământ

Pentru realizarea programului de prevenire primară, secundară și terțiară a violenței, managerii, cadrele didactice și alți angajați ai instituției de învățământ trebuie să posede informații privind violența în mediul educațional, să cunoască cauzele sale, formele de manifestare și consecințele, să înțeleagă importanța implicării lor personale și gradul de responsabilitate pe care îl au în soluționarea problemei violenței și protecția copiilor în școală și colegiu.

În vederea formării în domeniul prevenirii abuzului, se recomandă de început cu sensibilizarea/ instruirea personalului de conducere (directori adjuncți pentru educație, directori adjuncți pentru instruire, șefi de catedre) și dezvoltarea competențelor de comunicare non-violentă și relaționare pozitivă a tuturor cadrelor didactice din instituția de învățământ.

Având în vedere caracterul continuu al procesului educațional, se vor organiza seminare practice, cu durata de o zi/ 4-6 ore și cu participarea tuturor angajaților instituției de învățământ, în cadrul cărora colaboratorii acesteia:

- își vor forma o privire de ansamblu asupra violenței în mediul educațional, amploarea fenomenului, formele și tipurile de manifestare;
- vor afla cauzele și factorii violenței, caracteristicile de personalitate ale părților implicate în acte de violență (victime, abuzatori/agresori, martori); semnele de identificare ale victimelor și autorilor actelor de violență;
- vor cunoaște consecințele violenței pentru persoanele implicate, colectivul educațional și instituție în general;
- vor face cunoștință cu modalitățile de prevenire și stopare a abuzului, de informare a managementului instituției de învățământ despre cazurile de violență și vor învăța cum pot susține persoanele implicate;

- își vor dezvolta abilitățile de elaborare a acțiunilor instituționale de prevenire și intervenție în cazurile de violență, inclusiv de analiză a situației în instituția de învățământ, de elaborare a politicii instituției privind protecția copilului, a regulilor de comportament, fișelor postului și algoritmilor de acțiune pentru toți participanții procesului educațional.

Înainte de a începe formarea, este preferabil să se determine prin chestionare nivelul de informare a participanților privind violența. Aceste date se vor utiliza pentru a evalua rezultatele (eficacitatea) instruirii și pentru a planifica următoarele acțiuni în această direcție.

Anexa nr. 4 conține exemple ale unor seminare de formare pentru managerii, pedagogii și alți angajați ai instituției de învățământ. În cadrul formărilor pentru personalul de conducere, problema prevenirii violenței trebuie dezvăluită din punct de vedere administrativ, atenția principală fiind acordată acțiunilor instituționale ale personalului de conducere în vederea prevenirii și intervenției în cazurile de violență. Programul formării angajaților este orientat spre comunicarea rolului lor în prevenirea violenței față de elevi și în susținerea părților implicate în conflict.

Programele prezentate sunt pentru exemplificare. Structura și conținutul lor pot varia, fiind completate în funcție de particularitățile instituției de învățământ și subiecților instruirii. Ținând cont de răspândirea largă a violenței și discriminării pe bază de gen, fiecare dintre exemplele ilustrate poate fi completat cu un modul privind prevenirea acestui tip de violență.

Pentru asigurarea eficacității formării sunt necesare:

- implicarea formatorilor sau pedagogilor cu pregătire specială în desfășurarea seminarelor, care au absolvit stagii de formare în domeniul prevenirii violenței sau care au experiență de lucru în domeniul dat;
- alegerea unui loc potrivit pentru desfășurarea activității: o sală de studii sau altă încăpere pentru 20-25 de persoane, dotată cu tehnologii multimedia;
- întocmirea listei participanților la seminar împreună cu administrația instituției de învățământ și anunțarea participanților din timp despre scopul, obiectivele și actualitatea activității, pentru a-i motiva să participe activ;
- perceperea participanților la seminar ca fiind experți ce dețin cunoștințe și deprinderi pe care le pot împărtăși unii cu alții în timpul activității;
- utilizarea comunicării active, dialogului, discuțiilor în grup în calitate de metode principale de interacțiune între participanți și formator;
- practicarea exercițiilor de spargere a gheții/ introductive la începutul seminarului pentru a induce participanții în atmosfera de colaborare și evaluarea lucrului comun la finalul fiecărei zile de activități și a seminarului în întregime;
- distribuirea materialelor de suport pentru participanți și folosirea mijloacelor vizuale de transmitere a informației (prezentări electronice, clipuri video), care vor contribui la perceperea și consolidarea rapidă și adecvată a informației; participanții pot utiliza materialele atât în timpul activităților de echipă, cât și ulterior, în mod individual.

La finalul instruirii, cadrele didactice trebuie să aibă formată o înțelegere complexă a cauzelor și consecințelor violenței, să cunoască modalitățile de prevenire și intervenție în cazurile de abuz. Pedagogii își vor dezvolta competențele:

- de analiză a factorilor ce influențează climatul de violență în instituția de învățământ și de identificare a efectelor acesteia asupra elevilor. Analiza multitudinii factorilor implicați ajută la delimitarea comportamentelor violente care sunt parte a dezvoltării copiilor de comportamentele determinate de experiența familială a copiilor sau de particularitățile lor individuale (cum ar fi dezvoltarea insuficientă a competențelor de cooperare, de gestionare a furiei, toleranța scăzută la frustrare ș.a.);
- de conștientizare a situațiilor școlare care au potențialul să provoace comportamentele violente ale elevilor. Printre situațiile generate de administrarea defectuoasă a procesului educațional se numără lipsa de transparență în evaluare, utilizarea notelor negative la purtare pentru a sancționa comportamentele nedorite, atitudinile discriminatorii și marginalizarea unor elevi, modul neparticipativ de organizare a învățării, încurajarea competiției între elevi în detrimentul comunicării și cooperării etc.;
- de recunoaștere a semnelor (simptomelor) diferitor tipuri și forme de violență față de copii;
- de organizare a activităților de prevenire cu copiii și părinții acestora, reieșind din nevoile, interesele lor și problemele cu care se confruntă;
- de elaborare a planurilor de răspuns la situațiile de violență, bazate pe implicarea activă a elevilor și părinților în realizarea lor și ținând cont de specificul de manifestare a violenței în instituția de învățământ;

Cadrele didactice trebuie să fie gata să intervină în cazurile de violență față de copii, care au loc atât la școală, cât și în familie.

- de colaborare cu colegii în cadrul instituției, precum și cu specialiștii din alte organizații, în procesul cercetării circumstanțelor fiecărui caz concret, luării deciziilor, elaborării și ajustării acțiunilor de intervenție și asistență a copiilor și adulților implicați în situații de abuz și neglijare;
- de respectare a principiilor etice în toate activitățile de prevenire și intervenție întreprinse în cazurile de violență asupra copiilor (inclusiv în cadrul sesizării), inclusiv: confidențialitate care să nu împiedice raportarea cazurilor, primirea interesului superior al copilului în toate deciziile și acțiunile întreprinse, tratarea imparțială și individuală a fiecărui caz de abuz, cu examinarea minuțioasă a tuturor circumstanțelor și a situației părților implicate.

Este important ca întregul colectiv pedagogic, împreună cu personalul de conducere, să-și revizuiască principiile personale de viață în vederea formării reacțiilor comportamentale non-conflictuale și de comunicare constructivă cu elevii, părinții și colegii, a motivației de a acorda atenție manifestărilor de violență, de implicare imediată în stoparea lor și acordarea ajutorului părților implicate.

De rând cu personalul de conducere și cadrele didactice, este necesară instruirea personalului didactic auxiliar și non-didactic în domeniul prevenirii violenței și intervenției în cazurile de abuz.

La finele instruirii, personalul didactic auxiliar și cel non-didactic al instituției de învățământ:

- va fi pregătit să aplice tehnici de comunicare care respectă demnitatea copiilor, într-un limbaj accesibil acestora etc.;
- își va conștientiza responsabilitățile privind identificarea, raportarea și intervenția (în scopul stopării imediate) în cazurile de violență ce au avut loc în instituția de învățământ și încăperile care îi aparțin, în cămine și spațiile aferente instituției, despre care au aflat sau la care au fost martori în timpul sau după programul instituției, în activitățile extracurriculare.

2.3. Asigurarea securității elevilor în încăperile și spațiile aferente instituției de învățământ

Pentru asigurarea securității elevilor în spațiile și pe teritoriul instituției de învățământ, precum și pe teritoriile aferente:

- se vor limita intrările folosite în clădirea instituției de învățământ și pe teritoriile aferente, pentru o supraveghere mai bună a acestora;

Teritoriul instituției de învățământ trebuie îngrădit cu gard transparent (plasă, gratii).

- se va restricționa accesul părinților elevilor în conformitate cu orarul stabilit (de exemplu, în timpul pauzelor, după ore);
- se vor înregistra persoanele care au intrat în instituție într-un registru de evidență a vizitatorilor cu indicarea numelui și prenumelui vizitatorului, scopului vizitei, orei intrării și ieșirii. Persoanele care vizitează instituția vor purta ecusonul cu inscripția „vizitator” pe parcursul întregii perioade de aflare în instituția de învățământ;
- zilnic, se va desemna un angajat responsabil de monitorizarea vizitatorilor (fără implicarea elevilor) la intrarea pe teritoriul și în încăperile instituției de învățământ;
- se va supraveghea permanent incinta și teritoriul instituției pe perioada lecțiilor și în pauze, pentru a evita orice accidente sau evenimente nedorite. Supravegherea va fi realizată prin serviciul cadrelor didactice sau a membrilor personalului auxiliar, fără implicarea copiilor;
- se va acorda atenție deosebită coridoarelor, cantinei și locurilor dosite – vestiare, WC-uri, subsoluri, mansarde, spații tehnice și de utilitate, spații îndepărtate de pe teritoriul instituției, unde pot avea loc (și au loc frecvent) acțiuni violente;
- după posibilități, intrările și ieșirile, coridoarele, sălile, locurile dosite în interiorul și pe teritoriul instituției de învățământ pot fi supravegheate cu ajutorul camerelor video. Astfel de soluții sunt uneori necesare, însă ele sunt eficiente doar împreună cu alte eforturi de ameliorare a ambianței școlare;

- se va asigura o bună monitorizare a teritoriului aferent (curte, terenuri de joacă și sport, spații verzi) și a încăperilor/ blocurilor separate ale instituției de învățământ (cantină, veceu, sală sportivă etc.), unde pot avea loc diverse cazuri de violență;
- alimentarea la cantină și deplasarea pe coridoare se va organiza în funcție de programul și fluxul elevilor, pentru a evita busculadele, intimidarea copiilor mici de către cei mari și alte incidente cu potențial violent (deposedarea de bunuri, bani, hrană etc.);
- se vor menține în condiții adecvate teritoriul (curtea, terenul de sport și de joacă) și spațiile aferente instituției de învățământ (săli de clasă, coridoare, laboratoare, săli sportive, vestiare, cantine, veceuri etc.); se va asigura curățenia la timp, iluminarea, regimul de temperatură în încăperi, conform normelor sanitaro-igienice;
- elevii vor utiliza doar piese de mobilier, echipament sportiv și alt echipament, materiale didactice și rechizite care sunt în stare funcțională și corespund normelor sanitaro-igienice;
- organizarea în timp util a reparației încăperilor, geamurilor, ușilor, mobilei și echipamentului este importantă pentru prevenirea traumelor și accidentelor;
- se vor asigura veceuri separate pentru profesori, fete și băieți, iar în interiorul acestora se vor instala cabine cu uși pentru a proteja intimitatea copiilor; veceurile se vor dota cu lavoare, apă curentă și săpun; echipamentul sanitaro-igienic se va menține în stare funcțională, fără așchii, fisuri și alte defecte; veceurile pentru copii care nu se află în clădire vor fi amplasate cât mai aproape de aceasta, comod și iluminat, respectând normele sanitaro-igienice, pentru a putea fi ușor utilizate de fiecare dată când este nevoie, fără a lua mult timp din ore sau pauze, fără a pune în pericol sănătatea copiilor pe timp de iarnă; teritoriul în jurul veceurilor va fi permanent în vizorul angajaților instituției de învățământ, cu scopul de a evita intimidările între copii, fumatul, abuzul de alcool, droguri și alte comportamente indezirabile;
- se va amenaja un spațiu special destinat recreațiilor și activităților de odihnă pentru copiii de diferite vârste (arbori și arbuști, bănci, spațiu pentru plimbări, jucării, jocuri de masă), pentru a evita jocurile violente sau situațiile de abuz produse din lipsă de ocupație;
- se va organiza transportarea elevilor dacă instituția de învățământ se află departe de casele lor sau calea parcursă prezintă riscuri pentru integritatea copiilor;
- se va asigura transportarea copiilor spre și de la instituția de învățământ sau în cadrul activităților extrașcolare (excursie, festival, concurs etc.) în condiții de siguranță, atât din punct de vedere tehnic, cât și emoțional.

2.4. Mijloace și modalități de sesizare/ de depunere a plângerilor/ raportare a cazurilor de abuz

În scopul recepționării prompte a informației despre cazurile sau tentativele de comportament agresiv, situațiile de violență, conflictele ce apar în mediul elevilor și între elevi și angajații instituției de învățământ, administrația școlii trebuie să asigure anumite

modalități și mijloace simple (care, în același timp, garantează securitatea și confidențialitatea) de comunicare a informațiilor de acest gen și să informeze despre aceasta toți elevii, părinții și lucrătorii instituției (oral și în scris, prin anunțuri, fluturași, semne de carte în agendă etc.).

Mijloacele de depunere a plângerilor/ raportare a cazurilor de abuz către administrația și angajații instituției de învățământ trebuie să fie diferite, concrete (de ex. număr de telefon, email, nume coordonator), accesibile tuturor elevilor.

Aceste mijloace vor funcționa doar atunci când între elevii, părinții și angajații școlii există relații de încredere.

Scopul sesizării unei situații de abuz este intervenția promptă pentru a preveni prejudiciile/daunele/pericolele, și nu pedepsirea sau persecutarea agresorului.

Pedagogii trebuie să le explice elevilor că scopul sesizării unei situații de abuz este intervenția promptă pentru a preveni prejudiciile/daunele/pericolele, și nu pedepsirea sau persecutarea agresorului. Este important ca elevii să fie informați despre faptul că trebuie să anunțe chiar și situațiile în care pericolul pare mic, deoarece conflictul poate crește rapid într-o bătaie gravă, o răfuială sau hărțuire permanentă.

Mijloacele de depunere a plângerilor/ raportare a cazurilor de abuz către administrația și angajații instituției de învățământ pot fi diferite, dar ele vor funcționa doar atunci când între elevii, părinții și angajații școlii există relații de încredere.

Elevii trebuie să știe că ori de câte ori sunt martori ai violenței sau planificării și pregătirii ei, se simt amenințați, intimidați, abuzați verbal sau fizic de semenii sau adulții se pot adresa dirigintelui, altui profesor în care au încredere, psihologului, coordonatorului pentru prevenirea violenței sau directorului instituției direct sau prin telefon, oral sau în scris, prin sms, email.

Oricând, elevii pot sesiza cazurile de abuz presupuse, care au avut loc sau care se planifică: atât în timpul orelor, cât și la recreații, pe durata activităților extracurriculare sau altor evenimente organizate în școală sau în afara ei.

Dirigintele, coordonatorul pentru prevenirea violenței sau alt angajat în care elevii au încredere pot conveni să folosească anumite semne convenționale în cazul pericolului și necesității intervenției adulților. Acest gen de „semnale de pericol” pot fi anumite fraze, cuvinte sau obiecte ce pot fi puse între paginile agendei (caietului) sau pe masa profesorului.

Pentru colectarea sesizărilor privind cazurile de violență se poate instala o cutie specială într-un loc accesibil pentru elevi (coridor, hol). Pentru a exclude plasarea informațiilor de prisos în cutie, toți elevii trebuie informați despre scopul acesteia. Pentru elevii din ciclul primar învățătorul poate introduce o cutie mică pentru mesaje chiar în sala de clasă. Bilețelele transmise prin boxa de reclamații pot fi anonime sau semnate. Trebuie ținut cont de faptul că autorul poate semna bilețul cu nume străin.

În cazul unui mesaj anonim despre abuz asupra altei persoane, angajații instituției de învățământ vor verifica veridicitatea lui într-un mod delicat și tacticos, fără a-și pune drept scop depistarea autorului mesajului.

Însă, dacă autorul a sesizat anonim un abuz la adresa sa, pentru a stopa violența și a-i oferi ajutor, se vor întreprinde toate măsurile pentru depistarea lui, printre care: observarea elevilor care, din cauza particularităților individuale, a factorilor socio-economici sau din alte motive, sunt supuși unui risc mai mare decât alții de a deveni victime ale abuzului sau au fost supuși violenței anterior. Analiza comportamentului și stării acestor elevi, cât și a elevilor predispuși spre comportament agresiv sau observați că au comis acțiuni violente, poate ajuta la depistarea victimei violenței.

Doar elevii voluntari ai organizațiilor și grupurilor de inițiativă ale tinerilor cu instruire specială – educatorii de la egal la egal – pot fi implicați în colectarea informațiilor de la elevi despre cazurile de violență și situațiile dificile de viață. La fel, ei pot informa elevii despre organizațiile și specialiștii la care se pot adresa pentru ajutor.

Elevii trebuie să aibă încredere că toate mesajele lor (bilețele, chestionare, sms-uri, emailuri sau sesizări orale) vor fi examinate operativ cu respectarea strictă a confidențialității. De asemenea, elevii trebuie să știe în ce caz părinții lor și organele de drept vor fi informați despre situație.

Este important ca elevii care sesizează cazuri de abuz să nu fie respinși prin lipsă de atenție, neglijare sau cerința de a furniza imediat toate detaliile celor întâmplate. În acest fel, cazul de abuz poate rămâne nedeazăluit deoarece elevul se poate speria și închide în sine. Părinții pot anunța dirigintele, coordonatorul pentru prevenirea violenței sau directorul școlii (colegiului) în cadrul unei întâlniri tete-a-tete, prin telefon sau email despre cazul de abuz care a avut loc sau despre temerile lor legate de faptul că alți elevi sau angajații instituției de învățământ exercită violență asupra propriului copil sau asupra altui elev.

Este important ca elevii care sesizează cazuri de abuz să nu fie respinși prin lipsă de atenție, neglijare sau cerința de a furniza imediat toate detaliile celor întâmplate. În acest fel, cazul de abuz poate rămâne nedeazăluit deoarece elevul se poate speria și închide în sine.

De asemenea, părinții pot depune o cerere pe numele directorului instituției de învățământ, se pot adresa organului ierarhic superior de specialitate, organelor de drept și organizațiilor de protecție a drepturilor copilului.

Angajații instituției de învățământ trebuie să raporteze toate cazurile de abuz observate sau suspecte dirigintelui, coordonatorului, directorului școlii (colegiului). Dacă violența a avut loc sau este încurajată de managerul instituției, angajații se vor adresa organului ierarhic superior de specialitate și organelor de drept. Se poate introduce un **telefon al încrederii** special pentru recepționarea apelurilor sau mesajelor sms despre cazurile de violență de la elevii, părinții și angajații instituției de învățământ.

Niciun caz sesizat nu va rămâne neexaminat și nesoluționat; aceasta este de o importanță fundamentală pentru eliminarea violenței din viața instituției de învățământ și pentru menținerea unui climat psiho-social favorabil.

Toate cazurile de abuz, sesizate de părinții, elevii sau angajații instituției de învățământ, trebuie examinate în cel mai scurt timp posibil, iar persoanele care au depus sesizarea trebuie informate despre acțiunile întreprinse. Niciun caz sesizat nu va rămâne neexaminat și nesoluționat; aceasta este de o importanță fundamentală pentru eliminarea violenței din viața instituției de învățământ și pentru menținerea unui climat psiho-social favorabil.

CAPITOLUL 3.

Activitatea
de informare în
domeniul prevenirii
violenței în instituția
de învățământ

3.1. Activitatea de informare cu elevii

Conținutul acestui capitol se bazează pe prevederile *Metodologiei de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului*, aprobată prin ordinul Ministerului Educației al Republicii Moldova nr. 858 din 23 august 2013.

3.1.1. Prevenirea primară

Acțiunile de prevenire primară a violenței sunt adresate tuturor elevilor și urmăresc formarea comportamentelor prosoziale, abilităților și deprinderilor de dezvoltare și menținere a relațiilor interpersonale sănătoase. Formarea acestor comportamente și evaluarea rezultatelor are loc în baza *Instrucțiunii privind evaluarea și dezvoltarea comportamentului elevilor din învățământul primar și secundar general*, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației nr. 1090 din 29 decembrie 2016.

Acțiunile de prevenire primară a violenței sunt adresate tuturor elevilor și urmăresc formarea comportamentelor prosoziale, abilităților și deprinderilor de dezvoltare și menținere a relațiilor interpersonale sănătoase.

Conform *Instrucțiunii*, următoarele competențe sunt necesare comportamentului prosocial:

- de autocunoaștere și cunoaștere a celor din jur;
- de gestionare a emoțiilor;
- de înțelegere a emoțiilor altora;
- de gândire critică;
- de gândire pozitivă;
- de comunicare asertivă;
- de a spune „Nu” în diferite situații;
- de a soluționa problemele pe cale pașnică;
- de autoapărare;
- de informare (căutare, selectare, prelucrare, transmitere a informației);
- de anticipare a consecințelor acțiunilor (sau inacțiunilor) proprii;
- de a învăța din propria experiență și din experiența celor din jur;
- de a identifica comportamentele manipulatorii și violente;
- de a solicita ajutor de la persoanele responsabile;
- de a lua decizii potrivite/ sigure în diverse situații.

În complex, aceste abilități și deprinderi le permit copiilor și adolescenților să stabilească, să dezvolte și să mențină relații sănătoase, precum și să le poată întrerupe dacă devin nesănătoase și le amenință bunăstarea și siguranța. Creșterea nivelului de informare despre tipurile și formele violenței, împreună cu dezvoltarea deprinderilor de gândire critică, anticipare a consecințelor, gestionare a propriilor emoții și înțelegere a sentimentelor și emoțiilor altora, le permite elevilor să identifice și să evite situațiile de risc, precum și să nu admită violența față de alții.

Capacitatea de a fi încrezător, a gândi pozitiv și a manifesta flexibilitate în comunicare contribuie la prevenirea situațiilor de conflict și soluționarea lor non-violentă în cele mai diverse contexte de viață. Totodată, deprinderile de luare a deciziilor, de autoapărare și solicitare a ajutorului permit evitarea, stoparea sau minimalizarea consecințelor violenței.

Elevii își formează aceste competențe în cadrul diverselor discipline școlare, în special la orele de educație civică și dirigenție, și în timpul activităților extracurriculare, trainingurilor de dezvoltare a deprinderilor personale și sociale.

Este important ca în cadrul acestui gen de activități să fie discutate întrebări referitoare la relațiile interpersonale și de gen, sănătate și comportament sexual și reproductiv, care ajută elevii să învețe a respecta egalitatea de gen, să nu admită comportamente și să evite situații legate de violența de gen și sexuală.

În cadrul activităților de prevenire a violenței, elevii trebuie informați despre diverse manifestări ale violenței, consecințele abuzului, neglijării și exploatării, modalitățile de raportare a cazurilor în care devin victime ale violenței sau suspectează că un alt copil trece prin asemenea experiențe. Elevii trebuie să cunoască coordonatorul activităților de prevenire, identificare, raportare, referire și asistență în cazurile de abuz față de copii și instituțiile/ serviciile din comunitate la care pot apela atunci când întâlnesc o dificultate.

Dezvoltarea rapidă și accesul larg la tehnologii informaționale a creat un nou mediu, cel virtual, în care se produc intimidări și abuzuri față de copii atât la școală, cât și în afara ei. În acest context, copiii au nevoie de abilități de auto-protecție față de riscurile conexe comunicării prin telefoane mobile și Internet: analiză critică a informațiilor, respectarea regulilor de siguranță personală (de exemplu, nu se oferă date personale despre tine și familia ta, nu se postează fotografii care te pot face vulnerabil) etc.

Studierea drepturilor copilului, în general, și a drepturilor la protecție față de abuz, neglijare, exploatare, în special, contribuie la asigurarea unui mediu sigur și protectiv de dezvoltare a copiilor, a unui mediu non-violent, în care sunt dezvoltate relații constructive și respectuoase între toți membrii comunității școlare. Aceasta le oferă elevilor nu doar cunoștințe despre drepturi, dar și deprinderi practice, necesare pentru realizarea și protecția propriilor drepturi în viața de zi cu zi.

Educația în spiritul respectului și înțelegerii reciproce, acceptării diversității și diferențelor dintre oameni le formează elevilor capacitatea de a înțelege sentimentele pe care le trăiește altă persoană, de a manifesta compasiune, solidaritate și de a comunica și interacționa constructiv unii cu alții și cu adulții, indiferent de sex, identitate de gen, apartenență etnică și religioasă, statut socio-economic, stare de sănătate, capacități și realizări, apartenența la o minoritate și alte particularități.

Dezvoltarea deprinderilor și abilităților de comportament prosocial, de stabilire și menținere a relațiilor non-violente și respectuoase trebuie să fie un **proces continuu de exersare** pe parcursul întregii perioade de instruire în instituția de învățământ. Același domeniu de competențe necesare pentru prevenirea violenței trebuie abordat cu regularitate la diferite vârste ale aceluiași elev, în spirală, pentru a sprijini aplicarea competențelor deja formate, iar noile cunoștințe și abilități vor corespunde nevoilor reale de dezvoltare ale copilului, particularităților de vârstă, capacităților cognitive, nivelului maturității psiho-sociale și specificului relațiilor formate în clasă.

Nivelul de maturitate al elevilor este un aspect important în planificarea activităților educative de prevenire a violenței. Capacitățile copilului sunt în continuă evoluție, iar vârsta la care copiii ating un anumit nivel de maturitate fizică, emoțională și intelectuală variază. Dezvoltarea competențelor copilului depinde de contextul în care trăiește și modul în care este încurajat/ stimulat să devină competent. De aceea, activitățile de formare a deprinderilor trebuie să aibă loc într-un climat de încredere și bunăvoință.

Activitățile educative trebuie organizate într-un mod care asigură **punerea în practică a competențelor obținute**, la început în mediul sigur și organizat al clasei/ școlii, împreună cu profesorul, după care, din ce în ce mai des și în diverse situații, într-o manieră autonomă.

Studierea în clasă a diverselor modalități de soluționare constructivă a conflictelor, sub îndrumarea profesorului, le permite elevilor să analizeze cauzele neînțelegerilor ce apar în relațiile lor cu semenii, prietenii. Punerea în practică la ore (activități extracurriculare, training), în cadrul jocului de rol, a metodelor și tehnicilor de prevenire și soluționare pașnică a conflictelor și de găsim a ieșirilor din situații de violență, le formează elevilor deprinderi pe care le vor putea aplica atunci când se vor confrunta cu situații similare în școală și în afara ei.

De exemplu, **elevii învață în clasă** diferite modalități de a soluționa constructiv un conflict, descoperă avantajele acestora în funcție de situația concretă, se plasează în rolurile ambelor părți, încearcă să înțeleagă cum se simt aceștia ș.a. Cu ajutorul dirigintelui, copiii analizează neînțelegeri **reale** care au loc în experiența unor elevi, a clasei sau școlii, fiind încurajați să aplice tehnicile non-violente în soluționarea acestora (de exemplu, prin joc de rol). Atunci când se confruntă cu situații similare, în cadrul școlii sau în afara acesteia, copiii și tinerii pun în **aplicare** competențele formate.

În activitatea de prevenire primară a violenței:

- se va lua în calcul influența mediului social înconjurător, stereotipurile răspândite (inclusiv cele ce țin de gen), particularitățile socio-culturale și tradițiile naționale, modelele existente de comportament al adulților, copiilor și adolescenților;
- se va utiliza abordarea valorico-motivațională, pentru a le forma elevilor valori ale unor relații interpersonale sănătoase, fără violență și discriminare;
- formarea competențelor se va realiza prin **strategii didactice activ-participative** (tehnici de grup, joc de rol, elaborarea posterelor/ hărților/ proiectelor, studii de caz, tehnici care se bazează pe luarea de poziție și exprimarea viziunilor proprii etc.);
- se vor încuraja elevii să caute soluții proprii la situațiile problematice, să-și determine de sine stătător atitudinea față de acestea și să-și exprime propriile opinii, fără a le propune soluții pregătite din timp;
- se vor utiliza exemple din viața clasei și școlii pentru a le permite elevilor să facă legătura dintre cunoștințele și abilitățile pe care le însușesc în cadrul activităților și situațiile de viață concrete, precum și să le aplice mai eficient în practică;

- se vor implica activ băieții în dezbateră și schimbarea stereotipurilor de gen și normelor care alimentează violența de gen atât față de fete (femei), cât și față de băieți (bărbați);
- se va lua în calcul posibilitatea că în clasă sunt elevi care trec sau au trecut prin experiențe de violență la școală sau acasă; nu se vor admite situațiile în care ei se pot simți devalorizați și se va menține un climat de încredere, care îi va ajuta să depășească trăirile negative, să-și consolideze încrederea în sine;
- se va ține cont de nivelul pregătirii profesionale a cadrelor didactice și resursele instituției de învățământ;
- în desfășurarea activităților și trainingurilor la teme ce necesită (reglementări legislative în domeniul protecției copilului față de violență, sancțiunile pentru comiterea acțiunilor violente, managementul emoțiilor, psihologia conflictului etc.) cunoștințe speciale, se vor implica specialiștii serviciilor locale;
- pentru discutarea cu elevii a întrebărilor sensibile, legate de relațiile interpersonale, de gen și sexuale și a situațiilor referitoare la violență în bază de gen, se vor implica specialiști din cadrul serviciilor locale și pedagogii instituției de învățământ care au absolvit cursuri de instruire specială, se bucură de încrederea elevilor și posedă competențe de comunicare eficientă.

Este necesar de a implica activ băieții în dezbateră și schimbarea stereotipurilor de gen și normelor care alimentează violența de gen atât față de fete (femei), cât și față de băieți (bărbați).

3.1.2. Prevenirea secundară

Activitățile de prevenire secundară a violenței se referă la elevii care riscă mai mult decât ceilalți să devină inițiatori sau victime ale violenței, în virtutea unor particularități de personalitate, statutului socio-economic al familiei, situației de viață și altor factori. Prevenirea secundară are ca scop identificarea timpurie a factorilor de risc și prevenirea violenței față de acești copii.

Multe activități de prevenire secundară sunt asemănătoare cu activitățile desfășurate în cadrul prevenirii primare, dar sunt destinate elevilor din grupurile unde riscul de a deveni victimă sau inițiator al violenței este sporit.

Printre aceștia se numără copii și adolescenți care trăiesc în familii unde au loc diferite forme de abuz sau neglijare, unde părinții sau alți membri consumă alcool sau droguri, cu un singur părinte, cu venituri reduse, cu mulți copii, cu unul sau ambii părinți plecați peste hotare. Ei au trecut sau trec prin experiențe de viață dificile care le-au afectat dezvoltarea emoțională și socială. Totuși, inițiatori sau victime ale violenței pot deveni și copiii din familii favorabile, cu nivel socio-economic înalt.

Toți angajații instituției de învățământ pot contribui la identificarea copiilor și adolescenților în situație de risc privind abuzul. Rolul profesorilor și diriginților de descoperire a unor semne evocatoare ale unui eventual abuz este esențial în acest context, datorită faptului că sunt într-o comunicare permanentă cu copiii, au numeroase ocazii să le observe comportamentul, dispoziția și aspectul fizic și să studieze situațiile de violență trăite de copii.

Următoarele semne indică vulnerabilitatea unui copil de a deveni victimă sau inițiator al violenței și sunt importante pentru identificarea timpurie a riscului de producere a unui abuz sau agravare a situației copilului: absențele dese și nemotivate de la ore, pierderea interesului pentru învățatură și sentimentului de apartenență la comunitatea școlară; conflictele dese cu semenii și adulții; impulsivitatea și lipsa controlului emoțional sau, dimpotrivă, timiditate și izolare; anxietatea determinată de reușita școlară joasă sau de relațiile reci sau dificile cu părinții, inclusiv hiperprotecția din partea acestora; subapreciere, lipsa încrederii în sine sau tendința de a-i domina și supune pe alții; subdezvoltarea abilităților de comunicare, cooperare și rezolvare a problemelor etc.

Instituția de învățământ are sarcina să organizeze activități suplimentare sau diferențiate pentru a le forma acestor elevi abilități comportamentale constructive de gestionare a emoțiilor (inclusiv descărcarea furiei și emoțiilor negative într-o formă social acceptabilă), comunicare eficientă, soluționare a conflictelor, autoafirmare, autoapreciere adecvată, solicitare a ajutorului, precum și să le ofere suport emoțional, prin activități de consiliere individuală și de grup.

În scopul identificării timpurii a situațiilor de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, cadrele didactice și toți ceilalți angajați ai instituției de învățământ trebuie să-și dezvolte unele abilități de observare, să cunoască și să acorde atenție următoarelor și altor **semne** care indică asupra faptului că elevul a trăit experiența unui abuz grav, în școală sau în afara acesteia:

- **copilul evită comunicarea și jocurile cu semenii;**
- **copilul nu vorbește, nu răspunde la întrebări sau vorbește incoerent;**
- **copilul evită contactul vizual;**
- **copilul manifestă reacții bizare, se poartă ciudat, întreprinde acțiuni lipsite de sens;**
- **copilul inversează prenumele;**
- **copilul manifestă comportamente repetitive sau stereotipe;**
- **copilul are atracție sau teamă față de anumite zgomote, gusturi, mirosuri, obiecte;**
- **copilul manifestă crize de furie, angoasă, expresivitate mimică absentă, redusă sau inadecvată contextului.**

Pentru a interveni la timp, angajații instituției de învățământ trebuie să acorde o atenție deosebită prevenirii comportamentelor suicidare și depistării precoce a semnelor acestuia, în conformitate cu scrisoarea metodică a Ministerului Educației al Republicii Moldova nr. 253 din 17 martie 2017.

Pentru a lua la timp toate măsurile corespunzătoare, profesorul sau alt angajat al instituției de învățământ trebuie să discute imediat orice presupunere legată de apariția unei situații de violență față de copii în școală sau în afara ei cu coordonatorul acțiunilor de prevenire și asistență în cazurile de violență.

În scopul prevenirii secundare a violenței, în timpul activităților desfășurate pentru toți elevii, se va discuta și despre sesizarea cazurilor suspectate, planificate sau confirmate de violență, rolul martorilor în stoparea violenței și susținerea victimelor, precum și despre susținerea de către colegi a copiilor vulnerabili.

3.1.3. Prevenirea terțiară

Prevenirea terțiară a abuzului constă în susținerea individualizată și intensivă a copiilor care au trăit experiența unui abuz în scopul prevenirii repetării acestor situații.

În cazul identificării unei situații de abuz sau neglijare a copilului în familie, cadrul didactic devine parte a rețelei de sprijin a copilului și familiei acestuia, **colaborând** cu coordonatorul din instituție și cu alți specialiști **la toate etapele de asistență** a copilului și familiei sale. Angajații instituției de învățământ, în mod special cadrele didactice și psihologul, trebuie **să continue monitorizarea situației copilului** care frecventează școala și să comunice coordonatorului orice îngrijorare pe care o au sau nevoie de intervenție/ asistență a copilului.

Copiii implicați într-o situație de abuz în mediul școlar trebuie îndepărtați imediat din zona de conflict, liniștiți și să li se ofere primul ajutor necesar. Copiii vor fi intervievați de un profesor pentru cunoașterea în detaliu a circumstanțelor cazului, informație care va fundamenta deciziile luate în scopul abordării situației concrete. Tuturor părților implicate în violență trebuie să li se acorde ajutorul psihologic necesar. Despre cele întâmplate trebuie informat coordonatorul. Este important ca în situațiile de abuz cadrele didactice să identifice, să cerceteze circumstanțele în care s-a produs, să abordeze și, dacă este necesar, să sancționeze conform regulamentelor instituției, **orice act de violență** între elevi (bătăi, loviri, îmbrânciri, tachinări, intimidări, amenințări ș.a.). Aceasta constituie, atât pentru victime, cât și pentru autori, un puternic mesaj despre faptul că în instituția de învățământ nu este acceptată nicio formă de abuz.

În scopul prevenirii repetării conflictelor, cadrele didactice vor supraveghea o anumită perioadă comportamentul părților implicate (victimele, inițiatorii și martorii) în timpul orelor și la recreații, pentru a observa modul în care relaționează unii cu alții și cu semenii după conflict.

Experiența abuzului poate reduce performanțele școlare ale copilului. Cadrele didactice, cu suportul psihologului, trebuie **să adapteze cerințele și programul** propus copilului pentru a se asigura că îi este oferit un mediu sigur, în care se simte acceptat, înțeles, protejat, că este implicat în activități ce îi sunt utile, că își poate doza eforturile, rezultatele sale sunt apreciate fără a se pune accent pe reușita școlară sau alte caracteristici ce stimulează competiția dintre elevi.

Comunicarea și colaborarea dintre cadrele didactice, coordonatorul pentru prevenirea violenței, psihologul școlar și personalul de conducere al instituției de învățământ cu referire la situația unui copil afectat de abuz (în calitate de victimă, autor, martor) și evoluția acestei situații este esențială pentru a-și coordona acțiunile și a adopta o strategie unificată de acțiune, cu abordare individualizată a fiecărui caz.

3.1.4. Menținerea climatului pozitiv în clasă

Climatul psiho-social pozitiv în clasă este, în mare măsură, meritul dirigintelui. În același timp, este condiția ce garantează relații de încredere și bazate pe respect între pedagog și elevi și între elevi. Cazurile de violență sunt rare într-o clasă unită și prietenoasă, unde profesorul însuși dă exemplu de atitudine respectuoasă față de fiecare elev, menține relații constructive cu alți profesori și reprimă ferm, dar neagresiv, orice tentative de violență și intimidare.

Urmarea unor recomandări pot ajuta fiecare profesor să demonstreze, prin propriul exemplu, atitudinea sa negativă față de toate formele de manifestare a violenței, iar prin comportamentul său să mențină în clasă niște relații sănătoase (vezi textul din chenar).

Crearea și menținerea climatului psiho-social pozitiv în clasă. Recomandări pentru profesori:³⁷

- Folosiți abordarea pozitivă pentru a menține disciplina și a coordona procesul educativ: în măsura posibilităților, formulați regulile de comportament și cerințele față de elevi în cheia comportamentelor dorite („ce să facă”), în loc de interdicții („cum să nu se comporte”). Consolidați comportamentele constructive ale elevilor prin contact vizual, dând din cap în semn de aprobare sau zâmbind.
- Implicați elevii în diverse activități, astfel încât fiecare să-și simtă apartenența la soluționarea sarcinilor comune: pregătirea evenimentelor, mici proiecte comunitare, organizarea excursiilor, activități de voluntariat etc. Încurajați participarea copiilor și adolescenților timizi, sfioși, nepopulari. Oferiți-le sarcini în care se vor putea regăsi, prin care se vor putea autorealiza și își vor depăși timiditatea. Mențineți dorința elevilor de a se ajuta reciproc la îndeplinirea temelor de acasă, pregătirea pentru testări, antrenarea deprinderilor pentru a susține normativele la educația fizică etc.
- Accentuați importanța și valoarea diversității (culturale, naționale, religioase etc.), inclusiv a diversității de abilități și deprinderi, gusturi și preferințe, capacități fizice și intelectuale. Subliniați că toți oamenii, în general, și elevii acestei clase, în special, se deosebesc unii de alții prin ceva, și anume aceasta îi face irepetabili. După caz, povestiți-le de ce unii elevi se comportă diferit decât alții, explicați-le cu ce dificultăți la învățătură se confruntă unii, cum alții sunt limitați în activități sportive și jocuri din cauza unor tulburări de dezvoltare sau boli.
- Nu admiteți din partea dvs. și reprimați din partea altora orice comentarii ironice și jignitoare la adresa elevilor care au cerințe educaționale speciale, particularități de dezvoltare fizică sau intelectuală, aspect exterior diferit, au reușită școlară joasă sau sunt mai slab dezvoltați fizic, reprezintă o minoritate națională sau religioasă, sunt migranți sau provin din familii cu venituri reduse.

³⁷ Compilat din materialele publicațiilor: Как остановить насилие в школе: пособие для учителей. – ЮНЕСКО (2011); Кравцова М.М. Дети-изгои. Психологическая работа с проблемой. – (Психолог в школе). – М., 2005; Кривцова С.В. Буллинг в школе **VS** сплоченность неравнодушных. – М., 2011; Department of Education and Skills of Ireland (2013). Anti-bullying procedures for primary and post-primary school. <http://www.education.ie/en/PUBlications/Policy-Reports/Anti-Bullying-Procedures-for-Primary-and-Post-Primary-Schools.pdf> (data comunicării: 30.05.2015).

- Nu contrapuneți un elev colectivului nici în cheie pozitivă, nici negativă. Pentru a nu provoca gelozia colegilor față de un elev, evitați să-l lăudați ca fiind cel mai capabil, inteligent, responsabil. La fel, pentru a nu umili și expune glumelor un copil din clasă, nu-l evidențiați ca fiind unicul care nu a rezolvat exercițiul, nu a luat proba de alergare, nu a participat la un eveniment. În clasă, profesorii nu trebuie să aibă elevi „preferați” și elevi „nesuferiți”.
- Nu discutați și nu apreciați trăsăturile de personalitate ale unui elev în fața întregii clase. Pentru a nu provoca batjocura și intimidarea, nu comparați elevii, capacitățile, deprinderile și realizările lor, nu discutați neajunsurile și punctele lor slabe. Încurajați colaborarea, nu rivalitatea.
- Demonstrați, prin propriul exemplu, atitudine respectuoasă față de toți membrii colectivului de elevi, explicați-le cum să se comporte și cum să comunice cu respect. Nu neglijați niciun comportament sau comentariu nerespectuos (discriminatoriu) care umilește demnitatea persoanei din cauza sexului, provenienței etnice, naționalității, limbii, apartenenței religioase, statutului socio-economic.
- Folosiți metode de educație pozitive. Discutând cu elevul, nu caracterizați personalitatea sa. Discutați despre cele întâmplate, fără a concluziona că elevul se poartă așa întotdeauna – aceasta doar va întări comportamentul negativ.
- Nu apelați la responsabilitatea colectivă a întregii clase pentru că un elev a încălcat disciplina, a comis o greșeală sau nu a putut să îndeplinească sarcinile comune.
- Elevul respins de clasă sau cel care încalcă sistematic disciplina la lecții poate fi așezat în bancă alături de un coleg de clasă încrezător, care are o anumită autoritate în fața semenilor și nu este agresiv. Nu sporiți izolarea elevilor respinși, așezându-i separat. Dacă un elev activ și montat agresiv tachinează și jignește permanent colegul său liniștit, așezați-i în bănci diferite, pentru a nu permite consolidarea acestui comportament.
- Atunci când organizați evenimente colective, pentru a nu admite situații în care nicio echipă nu dorește să primească copiii respinși din clasă, distribuiți componența echipelor din timp. În măsura posibilității, evitați competițiile și rivalitatea în aceste clase, pentru ca cei respinși să nu fie învinuiți în caz de pierdere.
- Ajutați elevul să-și păstreze sau restabilească reputația, dați-i șansa să se corecteze dacă a greșit sau a nimerit într-o situație neplăcută.
- Implicați băieții în calitate de agenți ai schimbării stereotipurilor și normelor de gen care contribuie la violență.
- Nu neglijați plângerile elevilor. Chiar dacă un caz este nesemnificativ și nu necesită acțiuni imediate, monitorizați situația, pentru a o înțelege mai bine și a lua măsuri la timp. Afirmațiile pline de ură ale unor elevi la adresa altora, bilețelele și desenele jignitoare, alte manifestări ale agresivității nu trebuie să rămână neobservate. Este inacceptabil ca la o sesizare de abuz sau la o plângere de intimidare profesorul să răspundă cu afirmații de genul „Nu te mai plânge!”, „Învață-te să te aperi singur!”, „Clarificați-vă singuri!”.

3.2. Activități de prevenire adresate părinților

Formarea personalității și competențelor sociale ale copilului, inclusiv capacitatea de adaptare la colectivul de semeni și comportamentul școlar, este strâns legată de comportamentul părinților, stilul de educație în familie, atitudinea părinților față de copil și față de cei din jur.

Pentru copii, părinții sunt persoanele cele mai apropiate. Formarea personalității și competențelor sociale ale copilului, inclusiv capacitatea de adaptare la colectivul de semeni și comportamentul școlar, este strâns legată de comportamentul părinților, stilul de educație în familie, atitudinea părinților față de copil și față de cei din jur. Deși există foarte multe surse de informare despre educația copilului (cărți, reviste tematice, publicații și site-uri specializate etc.), mulți părinți nu au o imagine clară despre felul cum să-și educe copilul fără violență, cum să-l învețe să comunice eficient cu semenii și părinții, să soluționeze situații de conflict, să facă față eșecurilor, să fie încrezători în forțele proprii și să aibă succes în atingerea scopurilor propuse.

În aceste condiții, în scopul prevenirii comportamentului violent sau de victimă, colectivul pedagogic trebuie să le ofere părinților susținere informațională, să-i instruiască și să-i consulte pe teme legate de educația fără violență și dezvoltarea competențelor personale și sociale (de viață) ale copiilor.

Activitatea de informare și instruire a părinților este o parte importantă a activității instituției de învățământ pentru organizarea prevenirii primare a violenței față de copii. Părinții copiilor trebuie să beneficieze de informații care să contribuie la **creșterea nivelului de conștientizare** referitor la problema violenței, neglijării, exploatării și a consecințelor tuturor formelor de abuz asupra sănătății și dezvoltării copilului. Părinții necesită activități de informare despre drepturile copilului, în general, și **drepturile copilului de a fi protejați de orice formă de abuz**, în special, și alte prevederi ale legislației naționale în domeniul abuzului față de copii. **Rolul fiecărui cetățean adult de a raporta cazurile suspectate sau confirmate de abuz** a copiilor **trebuie** să fie unul dintre subiectele abordate în lucrul cu părinții.

Prevederile regulamentelor instituției de învățământ privind identificarea, raportarea, referirea și asistența cazurilor de abuz față de copii **trebuie** aduse la cunoștința părinților și îngrijitorilor copiilor. Aceștia **trebuie** informați despre faptul că **toți** angajații instituției de învățământ **sunt obligați să raporteze** cazurile suspectate de abuz a copilului și **să întreprindă măsurile** necesare pentru protecția și asistența copilului în școală și în afara ei (acasă, în stradă, în alte locuri). Părinții **trebuie** informați și despre modalitățile de sesizare a cazurilor de abuz asupra copiilor pe care le cunosc sau le presupun (să le comunice oral, la telefon, direct, sau în scris, anonim sau nu, dirigintelui, coordonatorului activității de prevenire, identificare, raportare, referire și asistență în cazurile de abuz față de copii sau oricărui angajat al instituției de învățământ) și să cunoască numărul de telefon și adresa poștei electronice a coordonatorului.

Este important ca prin acțiunile adresate familiilor elevilor, instituția de învățământ să pună **accent pe oferirea de sprijin și asistarea părinților și îngrijitorilor** în sarcina lor de creștere a copiilor, și nu să urmărească doar aspecte ce țin de rezultatele școlare sau depistarea cazurilor de maltratare a copiilor.

Printre **tematicile** ce pot fi puse în discuție cu părinții cu scopul de a-i ajuta să-și **îndeplinească responsabilitățile în educația copiilor** se pot evidenția:

- nevoile copiilor, particularitățile de dezvoltare și comportamentul la diferite etape de vârstă și așteptările pe care le pot avea părinții față de aceștia;
- tehnici de comunicare cu copii la diferite vârste;
- metode de disciplinare pozitivă/ non-violentă a copilului, respectându-i demnitatea;
- munci pe care copiii le pot îndeplini la diferite vârste și munci care dăunează sănătății și dezvoltării lor;
- activități comune care favorizează încrederea reciprocă și relațiile apropiate dintre membrii familiei (cum ar fi: lectura în doi, vizionarea unor filme, suport în pregătirea temelor, jocuri în familie, drumeții și călătorii, discuții pe diverse teme);
- servicii din comunitate care oferă sprijin părinților în educația și îngrijirea copiilor și la care se pot adresa în diverse situații de viață.

În susținerea părinților se pot pregăti materiale informaționale. De exemplu:

- crearea unei biblioteci tematice care conține cărți, ghiduri, filme, acte normative ale instituției de învățământ la tema prevenirii violenței și educației copiilor;
- pregătirea unor note despre comunicarea non-conflictuală cu copiii, identificarea semnelor violenței și intimidării față de copil și comportamentului lui agresiv;
- elaborarea unor broșuri cu algoritmi de acțiune în cazul încălcării drepturilor copilului sau comiterii actelor de violență față de el în instituția de învățământ, care ar conține și datele de contact ale organizațiilor ce oferă ajutor.

Printre **strategiile** recomandate instituțiilor de învățământ **pentru sporirea competențelor părinților în educația și protecția copilului față de violență și neglijare și implicarea lor** în viața școlii, pot fi folosite următoarele activități și modalități de comunicare: ședințe de informare pentru părinții elevilor noi; ședințe cu părinții; grupuri/ cluburi de discuții; întâlniri tematice cu profesorii, psihologul, pedagogul social sau directorul școlii; consiliere individuală și de grup; scrisori de informare despre situația copilului sau diverse evenimente organizate în școală.

Pentru asigurarea eficienței **activităților** adresate părinților, trebuie luați în considerare mai mulți factori: planificarea în baza nevoilor exprimate de părinți și copiii lor; perceperea părinților în rol de educatori și îngrijitori primari ai copilului – persoanele cele mai importante în viața copilului; respect pentru opiniile și experiența lor de viață; prezentarea activităților în calitate de suport (nu de pe poziții de superioritate); propunerea, nu dictarea unor sau altor modele de comportament; încurajarea și ajutorul în utilizarea propriilor resurse interne pentru depășirea situațiilor dificile.

În cazul părinților care, din anumite motive, nu pot frecventa întâlnirile și ședințele organizate de instituția de învățământ, pedagogii pot menține legătura prin telefon, email, rețele de socializare și vizite periodice la domiciliu.

3.3. Cooperarea instituției de învățământ cu alte organizații

Prevenirea și intervenția eficientă în cazurile de violență solicită instituției de învățământ atât cooperare intrasectorială, cât și intersectorială. La baza acestei cooperări se află cadrul legislativ și normativ, precum și relațiile și mecanismele de lucru în comun stabilite în practică. Convențional, această cooperare poate fi divizată pe câteva niveluri:

- cooperare intrasectorială – cu organele locale de specialitate din domeniul educației (raionale/ municipale), instituțiile de învățământ din care și în care sunt transferați elevii, serviciile de asistență psiho-socială și consultanță psihologică etc;
- cooperare intersectorială – cu organele afacerilor interne (ofițerul de sector al poliției), autoritățile din domeniul asistenței sociale și protecției familiei, autoritățile din domeniul sănătății (centre de susținere socială a familiei și copilului, policlinici, centre ale medicilor de familie, centre de sănătate prietenoase tinerilor etc.);
- cooperare teritorial-administrativă – cu autoritățile administrației publice locale de nivelul unu și doi;
- cooperare publică (socială) – cu asociațiile obștești preocupate de protecția drepturilor copilului, prevenirea abuzului, susținerea victimelor, acordarea sprijinului psihologic, social și juridic, alte domenii.

Posibilitățile de cooperare ale instituțiilor de învățământ cu diferite organizații active în domeniul prevenirii violenței și susținerii părților implicate în conflict sunt destul de largi și nu se limitează la exemplele aduse în tabelul de mai jos.

Tabel 1. Subiecții și posibilitățile de cooperare ale instituției de învățământ

Subiecții cooperării	Posibilitățile de cooperare
Organele locale de specialitate în domeniul învățământului și instituțiile de învățământ	
Organul local de specialitate în domeniul învățământului ³⁸ (raional/municipal)	● monitorizează activitatea instituțiilor de învățământ, respectarea drepturilor copilului, protecția vieții și securității; ● acordă instituțiilor de învățământ suport metodologic privind prevenirea violenței; ● colectează și duce evidența informației privind cazurile de violență în instituțiile sistemului de învățământ;
Instituțiile de învățământ (general și profesional-tehnic)	● pot anunța informația despre elev în cazul transferului în altă instituție de învățământ; ● își pot împărtăși experiența în domeniul prevenirii și intervenției în cazurile de violență;
Serviciul de asistență psihopedagogică (SAP)	● desfășoară diagnosticarea complexă a copilului pentru a determina statutul său psihopedagogic, a depista necesitățile educaționale individuale;

³⁸ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 404 din 16 iunie 2015 cu privire la aprobarea Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a organului local de specialitate în domeniul învățământului și a structurii-tip a acestuia
<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=359428&lang=1>

	● vine cu recomandări privind organizarea instruirii și educației copilului, acordarea asistenței psihopedagogice; ● consultă copiii și părinții privitor la un spectru larg de întrebări, inclusiv ce țin de soluționarea situațiilor de conflict, prevenirea și intervenția în cazurile de violență; ● efectuează psihodiagnosticul, psihocorecția și reabilitarea copiilor și adulților, inclusiv victime ale violenței; ● desfășoară traininguri psihologice și formative;
Autoritățile și instituțiile din domeniul asistenței sociale și protecției familiei	
<i>Direcția asistență socială și protecție a familiei și copilului, asistentul social</i> <i>Centrele de asistență socială a familiei și copilului</i>	● acordă susținere socială și economică familiei și copiilor în situații dificile de viață; ● oferă asistență psihopedagogică copiilor și părinților; ● consultă părinții în domeniul educației și protecției drepturilor copiilor; ● oferă servicii de reabilitare psiho-socială a copiilor;
Autoritățile și instituțiile din domeniul sănătății	
<i>Policlinicile / centrele medicilor de familie</i>	● consultă părinții privind particularitățile de dezvoltare a copilului la diferite etape de vârstă;
<i>Spitalele</i>	● acordă asistență medicală victimelor violenței; ● efectuează constatarea medico-legală a vătămarilor și leziunilor corporale;
<i>Centrele de sănătate prietenoase tinerilor</i>	● consultă adolescenții în domeniul modului sănătos de viață și relațiilor interpersonale sănătoase (non-violente); ● organizează diverse traininguri psihologice;
Autoritățile administrației publice locale	
<i>Autoritatea tutelară locală</i> (primarii de sate (comune) și orașe)	● asigură recepționarea și înregistrarea sesizărilor privind încălcarea drepturilor copilului, se autosesizează în cazul identificării unor copii aflați în situație de risc; ● coordonează examinarea sesizărilor privind încălcarea drepturilor copilului; ● asigură evaluarea familiilor cu copii aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți; ● asigură luarea copilului de la părinți sau de la persoanele în grija cărora se află acesta în cazul existenței unui pericol iminent pentru viața sau sănătatea lui; ● asigură plasamentul de urgență al copiilor separați de părinți; ● asigură instituirea tutelei/curatelei asupra copiilor ai căror părinți sunt plecați peste hotare; ● asigură luarea și scoaterea de la evidență a familiilor cu copii aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți; ● coordonează procesul de monitorizare a situației familiilor cu copii aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți;

	● planifică și decide realizarea măsurilor de informare a populației privind drepturile copilului;
Autoritatea tutelară teritorială (secțiile/ direcțiile asistență socială și protecție a familiei/ direcția municipală pentru protecția copilului Chișinău)	● recepționează, înregistrează și transmite, conform competenței, sesizările privind încălcarea drepturilor copilului; ● acordă sprijin autorităților tutelare locale în procesul de identificare, evaluare și asistență a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți și participă la acest proces în caz de necesitate; ● întreprinde, în colaborare cu autoritatea tutelară locală, acțiunile necesare privind prevenirea separării copilului de mediul familial sau privind (re)integrarea lui în familie; ● asigură plasamentul planificat al copiilor separați de părinți; ● asigură stabilirea/retragerea statutului de copil rămas temporar fără ocrotire părintească sau de copil rămas fără ocrotire părintească; ● asigură reprezentarea intereselor și a drepturilor copiilor în instanța de judecată; ● asigură, la nivel teritorial, cooperarea dintre instituțiile, structurile și serviciile cu atribuții în domeniul protecției copilului; ● determină necesitățile de formare profesională a specialiștilor implicați în protecția copilului în domeniul respectării drepturilor copilului; ● întreprinde măsuri de informare a populației privind drepturile copilului; ● colaborează cu autoritățile tutelare locale, teritoriale și centrale în vederea protecției copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, inclusiv prin informarea reciprocă pe probleme de interes comun;
Organele afacerilor interne	
Serviciul de securitate publică	● reprimă prompt infracțiunile; ● întocmește procesul verbal al încălcării, interoghează participanții, inițiază investigarea infracțiunii; ● poate izola agresorul în cazul unei infracțiuni grave;
Ofițerul de sector al poliției	● cunoaște și analizează operativ situația în instituția de învățământ; ● desfășoară activități de prevenire cu elevii care au comis încălcări administrative sau antisociale; ● participă la investigarea cazurilor de violență și altor încălcări în instituția de învățământ;
Biroul siguranță copii	● monitorizează, identifică și însoțește copiii victime ale abuzului;

	● pentru comiterea acțiunilor cu caracter violent, poate lua elevul la evidența preventivă a departamentului afacerilor interne; ● monitorizează comportamentul elevului luat la evidență; ● desfășoară discuții profilactice cu elevii și părinții;
Organizațiile non-guvernamentale	
<i>Organizațiile locale, republicane și internaționale</i>	● contribuie la investigarea obiectivă a cazului de violență în instituția de învățământ; ● contribuie la informarea copiilor, părinților și personalului instituțiilor de învățământ privind protecția intereselor și drepturilor copilului; ● desfășoară campanii și acțiuni informaționale cu scopul prevenirii violenței; ● acordă susținere socio-economică familiei și copiilor; ● oferă susținere psihopedagogică copiilor, părinților și angajaților din domeniul învățământului; ● prestează servicii de reabilitare psiho-socială a copiilor victime ale violenței.

Subiecții cooperării instituției de învățământ în scopul prevenirii violenței și intervenției în cazurile de abuz sunt ilustrați în *fig. 7*.

Fig. 7. Subiecții cooperării instituției de învățământ în scopul prevenirii și intervenției în situațiile de violență

CAPITOLUL 4.

Identificarea, înregistrarea și examinarea cazurilor de violență, neglijare, exploatare și trafic al copilului

4.1. Procedura de intervenție a angajaților instituției de învățământ în cazurile de violență

4.1.1. Identificarea, înregistrarea și raportarea cazurilor de violență

Identificarea

Există diverse cauze din care mulți elevi nu anunță despre violența trăită sau bullying-ul continuu cu care se confruntă. De aceea, un rol important în identificarea cazurilor de abuz îl au spiritul de observație al pedagogilor și altor angajați ai instituției de învățământ, atitudinea lor grijulie față de elevi și capacitatea de a observa la timp simptomele vulnerabilității în comportamentul și dispoziția acestora.

După semnele descrise în continuare se poate bănuși că elevul este în stare de stres, care poate fi provocat de conflictele și violența cu care se confruntă în instituția de învățământ:

- lipsa frecventă de la ore sau absența în anumite zile ori de la anumite lecții;
- întârzierile, refuzul de a participa la activități extrașcolare fără a avea cauze obiective sau din motive inventate;
- plângerile frecvente de stare de rău în timpul orelor;
- închiderea în sine, evitarea prietenilor, colegilor de clasă, autoizolarea sau izolarea din partea altor elevi;
- scăderea bruscă a reușitei școlare, pierderea interesului față de învățătură și alte activități;
- lipsa de încredere în semenii și adulții, subaprecierea, lipsa încrederii în sine;
- neatenție, uitare, incapacitate de concentrare;
- starea permanentă sau frecventă de anxietate, încordare, deprimare, apăsare sau, dimpotrivă, hiperactivitate, iritabilitate, agresivitate;
- schimbările dese și fără motiv de dispoziție;
- pierderea sau deteriorarea frecventă a lucrurilor personale (telefon mobil, ghiozdan, manuale etc.);
- echimoze, excoriații, haine rupte sau incapacitate;
- refuzul de a explica cauzele stărilor și comportamentelor descrise mai sus sau explicații evident inventate.

Această listă nu este exhaustivă. La fel, multe dintre semnele de mai sus nu sunt specifice violenței. Cu toate acestea, dacă observă aceste semne, profesorul, împreună cu psihologul instituției de învățământ, trebuie să clarifice/ identifice cauzele lor, discutând într-o atmosferă de încredere și confidențialitate cu elevul, părinții, prietenii lui și într-o manieră cât mai tacticoasă, astfel încât să nu agraveze situația prin acțiunile sale, să nu-i provoace copilului o traumă adițională.

Diagnosticul relațiilor interpersonale și de grup și studierea climatului psihologic contribuie la identificarea precoce a semnelor violenței în școală (colegiu) sau clasă (grupă). Rezultatele permit depistarea oportună și rezolvarea la timp a relațiilor problematice și situațiilor conflictuale, atunci când ele abia încep să se formeze.

Pe lângă aceasta, studierea periodică a climatului psiho-social (cu respectarea obligatorie a principiilor voluntariatului, confidențialității și anonimatului) permite evaluarea eficienței acțiunilor de prevenire și răspuns la cazurile de violență. Asemenea cercetări trebuie să includă și întrebări legate de violența și discriminarea pe bază de gen și sexuală – formele cel mai greu de identificat ale violenței.

În cazul depistării cazului de violență sau apariției celei mai mici presupuneri legate de posibilitatea ca un elev să fie supus violenței, neglijării și exploatării în școală (colegiu) sau în afara ei (casă, stradă), profesorul sau alt angajat al instituției de învățământ trebuie să anunțe imediat coordonatorul activităților de prevenire și susținere a elevilor în situație de violență și (sau) directorul instituției pentru a lua la timp toate măsurile corespunzătoare.

Elevii (victime sau martori), părinții lor, alți membri ai comunității locale de asemenea pot să sesizeze cazurile confirmate sau presupuse de violență față de copii. Orice sesizare de abuz, parvenită de la un membru al comunității, despre un copil care este sau nu elev al instituției de învățământ, trebuie înregistrată și examinată împreună cu coordonatorul din instituție, care va referi cazul, în funcție de natura și gravitatea acestuia, altor servicii sau specialiști.

Orice sesizare de abuz, parvenită de la un membru al comunității, despre un copil care este sau nu elev al instituției de învățământ, trebuie înregistrată și examinată împreună cu coordonatorul din instituție.

Oprirea violenței

Angajații instituției de învățământ care sunt martori sau dețin informație despre un act de abuz, neglijare, exploatare, trafic sunt obligați să intervină pentru a-l stopa sau să solicite ajutor în cazul în care nu pot interveni de sine stătător. Sarcina lor principală este să separe părțile, să oprească violența și, în caz de necesitate, să acorde victimelor primul ajutor. La fel trebuie să procedeze și elevii: să anunțe imediat adulții, să îndemne părțile să înceteze violența, să-i separe pe cei care se bat dacă aceasta nu le amenință siguranța.

Acordarea primului ajutor

Până la sosirea lucrătorului medical al instituției de învățământ sau în lipsa acestuia, primul ajutor îl va acorda orice angajat al instituției. Atunci când depistează (sau suspectează) că victima are traume și răni, acesta trebuie să cheme ambulanța și imediat să informeze părinții elevului despre incident.

Informarea

Despre incidentul care a avut loc în instituția de învățământ ori în afara ei sau despre cazul suspect de abuz trebuie informați: dirigintele (diriginții) participanților la conflict, coordonatorul acțiunilor de prevenire și asistență în cazurile de violență, directorul instituției de învățământ.

Analiza primară a cazului

Imediat după incident se va discuta separat cu victimele, inițiatorii și martorii violenței. Această discuție, de regulă, este purtată de diriginte sau alt angajat al instituției de învățământ care se bucură de încrederea copiilor. După caz, la discuție participă și psihologul sau coordonatorul din instituție.

La această etapă, este importantă clarificarea detaliilor cazului pentru a determina tactica ulterioară de lucru cu părțile implicate. Analiza cazului presupune:

- constatarea realității comiterii acțiunilor cu caracter violent;
- determinarea duratei și frecvenței acestor acțiuni (primul și unicul caz, acțiuni violente repetate sau hărțuire sistematică);
- stabilirea caracterului acțiunilor și circumstanțelor în care au avut loc;
- identificarea participanților la acțiunile violente (victimă, autor, susținători, martori, apărători);
- precizarea stării victimei;
- clarificarea motivației comiterii acțiunilor violente;
- constatarea atitudinii martorilor față de întâmplare, victimă și inițiator;
- prezicerea dinamicii cazului, eventualelor consecințe ale violenței pentru toate părțile implicate și modelul posibil de evoluție a situației.

Mesaje-cheie pe care pedagogul sau coordonatorul trebuie să le transmită unui copil care îi relatează că este victimă sau potențială victimă a abuzului, neglijării, exploatarei, traficului:

- „Eu te cred”. Copiii foarte rar mint despre faptul că sunt abuzați. Dacă ei consideră că dumneavoastră nu-i veți crede, nu vă vor spune nimic. Chiar dacă nu vă spun totul imediat, există un motiv de ce n-o fac. Nu trebuie să insistați să vă povestească imediat toate detaliile întâmplării;
- „Tu nu ești vinovat pentru ceea ce ți s-a întâmplat”. Deseori, copiii se simt vinovați după ce au fost abuzați, însă în nici un caz nu trebuie făcuți să se simtă responsabili pentru abuzul comis de alții.
- „Este bine că mi-ai spus și nu vei fi pedepsit pentru acest lucru”. Unii copii se simt vinovați pentru faptul că au spus cuiva, crezând că au trădat abuzatorul sau fiindu-le frică de faptul că alți adulți nu-i vor crede și îi vor pedepsi pentru că vorbesc despre astfel de lucruri. Este important de accentuat că îl/ o credeți și să-i explicați că destăinuirea nu este o trădare, ci o modalitate de a preveni un abuz și mai mare;
- „Eu te voi ajuta și voi avea grijă ca tu să fii în siguranță”. Asigurați-vă că vă țineți promisiunea și luați cele mai stricte măsuri de protecție a victimei. Rețineți că în multe cazuri abuzatorul i-a spus copilului că se vor întâmpla lucruri urâte cu el/ ea sau cu persoanele dragi, dacă va spune cuiva ceva;
- „Eu nu pot să promit că nu voi spune nimănui despre ceea ce s-a întâmplat. Unii oameni trebuie să știe, astfel încât noi să te putem apăra, însă noi putem să stabilim împreună cui îi vom spune”. Copilul vă poate spune că sunteți unica persoană căreia i-a povestit și vă roagă să păstrați acest secret. Trebuie să-i explicați însă că, fără a anunța unele persoane (poliția, autoritatea tutelară,

asistența medicală urgentă etc.), este imposibil să-i acordați ajutorul necesar și să vă asigurați că abuzul nu se va repeta. Cu toate acestea, este important să informați copilul atunci când anunțați alte persoane despre caz, pentru a nu-i trăda încrederea;

- „Ceea ce s-a întâmplat cu tine este serios și inacceptabil”. Adesea, copiii care nu au fost tratați bine de către părinți (adevărați sau adoptivi, vitregi, concubini) și alte rude apropiate nu știu ce este normal și ce nu, ce este firesc și ce este inadmisibil în comportamentul adulților față de copii. De exemplu, persoana care abuzează sexual copilul ar putea să-i spună că „e doar micul nostru joc”, încercând să-l convingă că nu trebuie să povestească nimănui despre aceasta. Victimei trebuie să i se explice esența celor întâmplate cu el/ ea și necesitatea de a lua anumite măsuri pentru prevenirea repetării abuzului (de exemplu, a anunța poliția, organele de protecție).

După ce imaginea celor întâmplate a fost clarificată, dirigintele sau alt angajat care a examinat cazul, transmite datele colectate coordonatorului, care le înregistrează și informează directorul.

Coordonatorul sau alt angajat al instituției cu care elevul victimă a violenței a stabilit relații de încredere, informează copilul și părinții acestuia despre acțiunile care vor fi luate pentru a-i acorda susținere și protecție.

Anunțarea/ informarea /sesizarea

În funcție de caracterul și consecințele violenței (suspectate sau confirmate), directorul sau coordonatorul din instituția de învățământ informează despre caz organul ierarhic superior în domeniul învățământului, autoritățile tutelare, de drept și alte instanțe, precum și părinții victimei.

Despre fiecare caz grav suspect sau confirmat de abuz sexual, vătămare corporală, neglijare severă, forme grave ale abuzului psihologic, exploatare a copilului comise de alți elevi, de părinți sau de alte persoane, instituția de învățământ este obligată să informeze imediat telefonic, iar timp de 24 ore să expedieze Fișa de sesizare autorității tutelare locale (în sectoarele mun. Chișinău – direcțiile de sector pentru protecția drepturilor copilului).

Conform Ordinului Ministerului Educației al Republicii Moldova nr. 77 din 22 februarie 2013, **directorul sau coordonatorul din instituția de învățământ sunt obligați în cazurile grave suspecte sau confirmate de abuz sexual, vătămări corporale, neglijare severă, forme grave de abuz psihologic, exploatare a copilului comise de alți copii**, de salariații instituției, de părinți și alte persoane să informeze imediat telefonic, iar timp de 24 ore să expedieze Fișa de sesizare autorității tutelare locale (în sectoarele mun. Chișinău – direcțiile de sector pentru protecția drepturilor copilului).

În aceiași termeni, ei trebuie să informeze:

- organele de poliție/ procuratura – în cazul în care cunosc ori suspectă că un copil este exploatat sau traficat ori este expus riscului de a fi exploatat sau traficat, este abandonat, precum și în cazul în care există un pericol iminent pentru viața și sănătatea copilului;
- serviciul de asistență medicală de urgență – în cazul constatării sau suspectării pericolului pentru viața și sănătatea copilului (fracturi, hemoragii, etc.), a tentativelor de suicid;
- direcția raională/ municipală educație și Ministerul Educației – în cazurile de abuz, maltratare, neglijare, exploatare, trafic al copilului comise de cadrele didactice sau de alt salariat al instituției de învățământ;
- inspectia muncii – în cazul utilizării muncii copilului la lucrări cu condiții de muncă grele, vătămătoare și/ sau periculoase, precum și la lucrări care pot aduce prejudicii sănătății sau integrității morale a copiilor (jocurile de noroc, lucrul în localurile de noapte, producerea, transportarea și comercializarea băuturilor alcoolice, a articolelor din tutun, a preparatelor narcotice și toxice).

Cazurile suspecte de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului sunt înregistrate de instituția de învățământ în **Registrul de evidență a cazurilor suspecte de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului**. Instituția de învățământ ține evidența Fișelor de sesizare expediate cu indicarea destinatarului, datei și orei înregistrării, datei și orei expedierii, specialistului care a primit sesizarea și a celui care a expedit-o.

Cazurile mai puțin grave de violență față de copii (abuz emoțional ușor, abuz fizic, intimidări între semeni, formă ușoară de neglijare) se înregistrează în registrul de evidență a cazurilor de violență al instituției. Aceste cazuri nu sunt referite autorității tutelare locale.

4.1.2. Examinarea cazurilor grave de violență. Participarea angajatului instituției de învățământ în activitatea echipei multidisciplinare

De investigarea și oferirea ajutorului necesar în cazurile grave suspecte sau confirmate de abuz sexual, vătămare corporală, neglijare gravă, abuz psihologic, exploatare a copilului se ocupă diverse organe și servicii, în funcție de competențele pe care le au. În acest scop, autoritatea tutelară locală convoacă **echipa multidisciplinară de specialiști**.

La solicitarea autorității tutelare locale (în mun. Chișinău, la solicitarea direcției de sector pentru protecția drepturilor copilului), directorul asigură participarea unui salariat al instituției de învățământ în cadrul echipei multidisciplinare, la examinarea cazului și elaborarea planului individual de asistență a copilului și altor participanți.

La solicitarea organelor de drept, directorul numește un angajat care are o relație de încredere cu copilul pentru asistarea copilului în cadrul procedurilor legale și în alte proceduri.

4.1.3. Activitatea grupului de lucru intrașcolar pentru examinarea cazurilor mai puțin grave de violență și asistența părților implicate

Pentru examinarea cazurilor de violență și neglijare față de elevi și acordarea asistenței, prin ordinul directorului, se creează grupul de lucru intrașcolar. Din componența acestuia pot face parte cadre didactice care cunosc bine particularitățile de dezvoltare și creștere ale copiilor în general și ale copiilor implicați în cazul concret în particular: psihologul școlar, reprezentanți ai echipei manageriale etc.

Activitatea Grupului de lucru intrașcolar este ghidată de coordonatorul acțiunilor de prevenire, identificare, raportare, referire și asistență în cazurile de violență față de copii. Acesta, în funcție de forma de abuz sesizată, convoacă un grup de lucru intrașcolar pentru examinarea cazului. La propunerea coordonatorului, directorul instituției desemnează prin ordin componența grupului de lucru intrașcolar pe o perioadă de un an școlar sau pentru fiecare caz în parte.

Grupul de lucru intrașcolar:

- examinează cazurile mai puțin grave de violență față de copii (cazuri ușoare de abuz emoțional, fizic (îmbrânciri), neglijare ușoară), autorii cărora sunt atât copiii, cât și adulții, inclusiv cadrele didactice și non-didactice din instituția de învățământ;
- oferă suport cadrelor didactice în examinarea cazurilor de abuz și neglijare a copilului și în stabilirea măsurilor ce se impun pentru soluționarea cazurilor și diminuarea fenomenului violenței;
- ajută elevii implicați în acte de violență să conștientizeze natura distructivă a comportamentelor violente și efectele acestora asupra dezvoltării proprii și a celorlalți;
- oferă siguranță și încredere elevilor că orice li s-ar întâmpla, în instituție sau în afara acesteia, există persoane și structuri la care pot apela și care vor reacționa conform prevederilor legislației în vigoare;
- recomandă administrației instituției măsuri care contribuie la dezvoltarea competențelor profesionale ale cadrelor didactice și personalului tehnic.

Membrii grupului intrașcolar stabilesc unul sau câțiva profesori care vor comunica separat cu victima, inițiatorul și martorii conflictului pentru a clarifica circumstanțele situației de violență, factorii determinanți, consecințele și alte aspecte. În timpul discuției, se va vorbi calm, prietenos, cu respect, folosind un limbaj pe înțelesul elevilor.

Examinarea minuțioasă a fiecărui caz de violență permite elaborarea unei strategii de susținere a victimelor, inițiatorilor și martorilor și implementarea unor acțiuni educaționale potrivite în adresa participanților.

Discuția cu victima

În primul rând, se va discuta cu elevul victimă. El trebuie calmat și asigurat de susținere deplină. Persoana care discută cu victima va descrie ferm poziția sa personală (și a instituției

de învățământ în general) de neacceptare a violenței. Dacă circumstanțele permit, discuția poate avea loc imediat după incident, între patru ochi și fără grabă, pentru ca victima să-și poată spune păsul.

Profesorul sau coordonatorul care va discuta cu victima trebuie să fie pregătit pentru reacțiile ei emoționale: sentimente de jenă, supărare, furie, vină. Victima se poate simți rușinată de umilința și batjocura prin care a trecut, se poate autoînvinui pentru cele întâmplate și poate chiar justifica agresorii. Sentimentul susținerii necondiționate și acceptării din partea pedagogilor vor ajuta elevul victimă a violenței să se debaraseze de complexul de vină, să facă față emoțiilor legate de incident, să-și consolideze stima de sine.

Recunoscând cele întâmplate, victima se poate simți „turnător”. De aceea, este important să i se explice că este firesc să ceri ajutor atunci când nu te poți descurca singur cu situația.

Elevul trebuie abordat cu atenție și tact, fără a-l presa și a-i cere toate detaliile celor întâmplate. Se poate veni cu întrebări de clarificare, pentru a stabili veridicitatea celor povestite. Posibil, vor fi necesare mai multe discuții înainte ca elevul să aibă încredere deplină în profesor sau psiholog și să poată relata toate circumstanțele cazului.

Victima poate să nu spună nimic sau chiar să nege cele spuse anterior dacă simte că nu este luată în serios. Elevul trebuie să fie sigur că mărturiile lui nu îi vor agrava situația și nu vor provoca o intimidare și mai mare din partea agresorilor. Profesorul căruia i s-a destăinuit victima trebuie să întreprindă toate măsurile de siguranță pentru a nu divulga agresorilor sursa informației.

În discuția cu elevul victimă a violenței sau neglijării:

- nu întrebați de ce sau pentru ce a fost intimidat, ce i-a făcut agresorului ca să-l provoace la violență;
- nu moralizați, nu-i spuneți că nimic nu s-ar fi întâmplat dacă se purta altfel;
- nu folosiți glume, sarcasm și ironie – acestea îi pot sugera copilului că nu vă interesează problema lui cu adevărat, că nu înțelegeți gravitatea situației;
- nu criticați niciodată răspunsurile oferite de copil, nu corectați „răspunsurile greșite”, puteți doar să precizați, adresând alte întrebări;
- nu transformați discuția într-un interogatoriu, folosind întrebările de tip „de ce” sau prea multe întrebări închise, cerând elevului să vă povestească „adevărul”, să recunoască „cum a fost în realitate”, chiar dacă știți că elevul minte sau ascunde ceva;
- niciodată nu promiteți recompense în schimbul informațiilor oferite;
- nu întrebați niciodată copilul cum ar dori el să fie pedepsit abuzatorul;
- nu arătați supărare, iritare dacă discuția decurge greu, mai bine faceți o pauză;
- nu grăbiți copilul, dacă acesta încă nu este pregătit pentru comunicare deschisă, mai bine stabiliți o altă întâlnire;
- niciodată nu promiteți copilului că nu veți spune nimănui ceea ce veți auzi de la el; explicați-i că pentru a-l proteja e nevoie de implicarea mai multor profesioniști.

Discuția cu inițiatorul violenței

Un membru al echipei de lucru intrașcolare va discuta cu inițiatorul/autorul violenței. Dacă sunt mai mulți, se va discuta cu fiecare în parte, astfel încât să nu aibă posibilitatea să discute unii cu alții și să-și construiască o defensivă de grup. În caz de necesitate, se poate discuta cu toți agresorii împreună.

Este important ca persoana care poartă discuția să se abțină de la învinuiri spontane și amenințări înainte ca inițiatorul/autorul să-și expună punctul propriu de vedere asupra situației. În caz contrar, acesta poate refuza să mai spună ceva sau va începe să se apere agresiv, învinuind victima și circumstanțele de tot ce s-a întâmplat. Dacă inițiatorul/autorul nu a fost prins în momentul comiterii acțiunilor de violență sau maltratării, el poate să nu-și recunoască vina. Pentru a evita altercațiile, profesorul (membrul echipei de lucru) trebuie să declare clar și ferm că implicarea inițiatorului/autorului în violență este un fapt stabilit și nu trezește dubii, că sunt suficienți martori printre anagații instituției de învățământ (nu este de dorit să se facă referință la informația primită de la alți elevi).

Sarcina profesorului în timpul primei discuții cu inițiatorul violenței este să afle cum acesta percepe incidentul, cum descrie și își explică comportamentul și motivele. În timpul discuției este important să mențină contactul vizual și să urmărească atent reacțiile agresorului. Aceasta îl va ajuta să înțeleagă ce scopuri urmărește în realitate inițiatorul, pentru a elabora planul de intervenție ulterioară în mod corespunzător.

Venind cu întrebări de clarificare sau discutând cele întâmplate, profesorul se va concentra nu pe personalitatea victimei și inițiatorului, ci pe acțiunile de violență (indiferent cine le-a comis și din ce motive) și va declara clar că tachinările, aplicarea forței și presiunii psihologice sunt inadmisibile. Tentativele inițiatorului de a-și nega implicarea sau de a manipula, prezentându-și acțiunile ca fiind apărare împotriva victimei sau reacție impusă la provocările sale trebuie oprite politicos, accentuând disproporționalitatea forței sau intimidării aplicate în comparație cu motivul pe care posibil îl dădea victima. Discuția nu trebuie să degenereze în căutarea vinovatului. Obiectivitatea și imparțialitatea profesorului vor ajuta inițiatorul să se convingă că obiectul discuției nu este căutarea vinovatului, ci acțiunile violente. Anume aceste acțiuni pot atrage aplicarea măsurilor educative și disciplinare.

Dacă agresorul recunoaște că acțiunile sale au fost inadecvate și este dispus să coopereze, discuția se poate încheia odată ce promite să înceteze violența. De asemenea, merită clarificat cum va explica schimbarea de comportament colegilor, altor elevi, păstrându-și, în același timp, „fața curată”.

Lucrul cu martorii

Adesea violența are loc în prezența martorilor – inițiatorul violenței are nevoie de spectatori pentru a se manifesta, a-și consolida statutul de „lider” în grup. De aceea, sarcina dirigintelui sau psihologului este să schimbe atitudinea față de violență a martorilor – cei care urmăresc curioși (sau din frica de a se pomeni în locul victimei) tachinările, susțin agresorul sau se prefac că nu se întâmplă nimic.

Mulți copii nu percep acțiunile proprii sau ale altora față de victimă ca fiind violență. Poate să le pară un joc, o distracție, o glumă atunci când urmăresc cum cineva este poreclit, împins,

scuturat, strâns la perete sau când i se iau lucrurile și se aruncă pe cerc, se pasează cu piciorul sau se ascund. Sarcina profesorului este să puncteze clar, categoric, fără moralizare și referință la personalitatea victimei că asemenea acțiuni sunt violență și intimidare și sunt inacceptabile. Anticipând justificările martorilor sau ca răspuns la acestea, profesorul poate menționa că particularitățile individuale (dizabilitatea fizică, capacitățile intelectuale scăzute, caracterul „nesuferit”, „nimeni nu-l place”, „se leagă de toți”, „din cauza lui am pierdut” și altele) nu sunt motive și nu justifică violența și intimidarea. Încercările de a căuta vinovatul trebuie oprite, deoarece sarcina profesorului și tuturor părților implicate în violență este stoparea ei și restabilirea relațiilor normale, sănătoase în clasă (grupă).

Profesorul poate ruga martorii să se pună în locul unei persoane (dar nu a victimei concrete, care probabil nu este prea acceptată în casă (grupă)) care este intimidată și să-i roage să descrie ce simt. După ce toți vor confirma că nu și-ar dori să fie în locul victimei, profesorul le poate propune să semneze regulile clasei (grupe) prin care se declară explicit intoleranța față de violență.

4.2. Asistența participanților la acțiunile de violență și lucrul cu părinții

4.2.1. Elaborarea și implementarea planului individual de asistență a participanților la situația de violență

În urma examinării fiecărui caz, membrii grupului de lucru intrașcolar elaborează un plan de intervenție în cadrul instituției pentru toți elevii implicați (autori, victime, martori), inclusiv pentru părinții copilului, dacă este cazul. Planul de intervenție este consultat cu copilul.

Planul de intervenție în urma examinării cazului de abuz va conține următoarele elemente:

- o scurtă descriere a cazului de violență cu indicarea datei, timpului și locului acțiunii, numelui și prenumelui părților implicate, clasei (grupe) în care învață, precum și a consecințelor acțiunilor violente, formei abuzului, factorilor determinanți;
- obiectivele ce trebuie atinse în urma realizării planului pentru părțile implicate;
- descrierea succintă a activităților recomandate pentru inițiatorul și victima violenței, cu indicarea conținuturilor și strategiilor didactice recomandate, perioadei, locului desfășurării etc.;
- resursele necesare pentru implementarea planului, numele și prenumele specialiștilor implicați și persoanelor responsabile să ofere asistență copilului și să monitorizeze planul.

Asistența victimei

În conformitate cu planul de intervenție, pot fi organizate discuții între psihologul instituției de învățământ și elevul victimă a conflictului. Posibil, elevul va avea nevoie de câteva ședințe de psihoterapie individuală pentru a-și recăpăta încrederea în propria valoare, în propriile forțe și a se întoarce la o viață normală. Victima poate avea nevoie de ajutor în planificarea unei strategii de comportament față de inițiatorul (inițiatorii) violenței și față de ceilalți elevi din clasă (grupă) și din școală (colegiu).

Un element de suport și ajutor practic pentru elevii care au suferit de violență și intimidare poate fi conectarea cu un elev mai mare sau mai puternic pentru apărare. Totuși, această măsură nu trebuie să amenințe securitatea „protectorului”.

Cursurile de formare a deprinderilor de comunicare, de dezvoltare personală, de creștere a stimei de sine și rezistenței la presiune contribuie la o reintegrare reușită a victimei în colectiv. O serie de traininguri de acest gen se poate organiza pentru toată clasa după terminarea fazei acute a conflictului.

Violența trăită se poate răsfrânge asupra reușitei școlare a elevului. Profesorii trebuie să țină cont de acest fapt și să-și adapteze cerințele față de reușita victimei în perioada de rehabilitare.

Asistența inițiatorului violenței

În multe cazuri, comportamentul violent este determinat de particularitățile elevului (nivel înalt de anxietate, iritabilitate, impulsivitate) sau este provocat de o situație dificilă pe care nu este în stare să o soluționeze (vulnerabilitatea familiei, relațiile dificile cu părinții și/sau profesorii, o ceartă cu prietenii, insuccesul școlar, etc.).

De aceea, inițiatorii violenței, la fel ca și victimele, au nevoie de ajutorul psihologului/ pedagogilor în depistarea cauzelor comportamentului agresiv și dezvoltarea comportamentului dorit.

Inițiatorii violenței, la fel ca și victimele, au nevoie de ajutorul psihologului/ pedagogilor.

În primul rând, pedagogul și psihologul trebuie să-i explice inițiatorului consecințele acțiunilor violente și să clarifice cauzele comportamentului agresiv. În scopul asistenței, inițiatorului i se poate propune o serie de consultații individuale sau traininguri de grup pentru dezvoltarea competențelor de comunicare și soluționare pașnică a conflictelor, gestionare a emoțiilor și adaptare la situațiile de stres, ridicare a încrederii în sine și autoexprimare constructivă.

În conformitate cu prevederile *Instrucțiunii privind evaluarea și dezvoltarea comportamentului elevilor din învățământul primar și secundar general*³⁹, în cazul identificării comportamentului problematic (inclusiv în cazul comiterii acțiunilor violente) dirigințele întreprinde următoarele acțiuni:

- dacă comportamentul problematic a fost observat pentru prima dată – discută cu elevul și îl previne că va urmări comportamentul lui în continuare;
- dacă comportamentul se manifestă des – identifică cauzele și factorii care contribuie la manifestarea lui și determină starea psiho-emoțională a copilului cu ajutorul observației, chestionării, discuțiilor individuale etc. Reieșind din constatări, dirigințele determină modalitatea cea mai potrivită de intervenție;
- dacă comportamentul problematic se manifestă în cadrul unei ore concrete – studiază cauzele, relațiile dintre elev și profesor și se implică în soluționarea problemei apărute în cel mai potrivit mod;

³⁹ Instrucțiunea privind evaluarea și dezvoltarea comportamentului elevilor din învățământul primar și secundar general, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației nr. 1090 din 29 decembrie 2016 http://edu.gov.md/sites/default/files/ordin_instrucțiune_comportament.pdf

- dacă comportamentul problematic este o modalitate de apărare, adaptare, integrare în colectivul de elevi – desfășoară în cadrul orelor de dirigenție activități de coeziune a grupului, formare a abilităților de soluționare constructivă a conflictelor etc.;
- dacă comportamentul violent se repetă sistematic – discută cu părinții elevului pentru a-i informa despre comportamentul copilului și li se adresează după ajutor în schimbarea comportamentului problematic;
- dacă părinții nu reacționează la rugămintea dirigintelui, iar problemele de comportament ale elevului devin tot mai dese și mai intense – se adresează după ajutor psihologului școlar sau specialistului serviciului psihopedagogic, cu rugămintea de a efectua analiza psihologică a elevului și a elabora planul de intervenție;
- dacă comportamentul dificil al elevului se menține – dirigințele se adresează pentru consultație și ajutor grupului de lucru intrașcolar;
- dacă comportamentul problematic al elevului este determinat de climatul familial (stil autoritar de educație, sentimentul insecurității, lipsa controlului din partea părinților etc.) – dirigințele informează coordonatorul acțiunilor de prevenire și asistență în cazurile de violență.

Trebuie ținut cont de faptul că unii inițiatori, în special de vârsta adolescenței mijlocii și târzii, comit acte separate de violență nu doar din cauza impulsivității sau în scopul autoapărării, ci supun violenței și intimidării alți elevi destul de conștient și premeditat. Mai mult decât atât, aleg metode sofisticate de umilire și izolare a victimei, prin cruzimea lor sperie martorii, paralizează voința celorlalți elevi de a opune rezistență. În lucrul cu acest gen de inițiatori o modalitate eficientă de încetare a violenței poate fi comunicarea că vor fi aplicate măsuri disciplinare prevăzute de regulamentul școlii (chemarea părinților la școală, convorbirea cu directorul, discutarea cazului la consiliul școlii, observație, mustrare, transferul temporar în altă clasă, anunțarea poliției, exmatricularea din instituția de învățământ). Totuși, aceasta nu exclude, ci dimpotrivă, presupune o muncă îndelungată cu inițiatorii pentru a le acorda susținere în înlăturarea cauzelor profunde ce le-au provocat comportamentul agresiv.

Asistența tuturor persoanelor implicate în violență

Grupul de lucru intrașcolar poate recomanda următoarele măsuri de intervenție pentru toate părțile implicate în situația de violență:

- dezvoltarea unor abilități sociale: comunicarea și soluționarea conflictelor, gestionarea emoțiilor, autoapărarea etc. prin frecventarea unor cursuri/ ateliere de formare de scurtă sau de lungă durată (seminare);
- promovarea în clasele elevilor implicați a unor traininguri tematice care ar contribui la formarea competențelor necesare pentru depășirea situației create;
- implicarea în activități școlare și extrașcolare ce pun în valoare interesele, capacitățile și potențialul copilului sau tânărului;

- frecventarea secțiilor sau evenimentelor sportive, cercurilor și cluburilor pe interese, taberelor sau atelierelor de creație;
- implicarea în acțiuni de voluntariat și proiecte comunitare de susținere a unor grupuri de populație sau în alte proiecte sociale și inițiative locale;
- stabilirea unei relații de mentorat cu un adult de încredere din instituție sau comunitate;
- introducerea unui jurnal de reflecție zilnică asupra propriilor comportamente și impactului acestora asupra persoanei proprii și celor din jur;
- consiliere la specialiștii serviciului de asistență psihopedagogică.

Încheierea cazului

- Cazul de violență poate fi considerat închis după ce tuturor părților implicate le-a fost acordată asistența necesară, la adresa inițiatorilor au fost luate măsuri educaționale și (după caz) disciplinare, atmosfera în clasă (grupă) a revenit la normal și timp de 3-4 luni nu se observă acțiuni repetate de violență comise de agresori sau de alte persoane în raport cu victima sau alți elevi. La încheierea cazului, în registrul de evidență a cazurilor de abuz se face o însemnare privind măsurile luate, susținerea acordată și rezultatele obținute.
- Schema de identificare (sesizare) și intervenție în cazurile de violență este prezentată în *figura 8*.
- În cazul violenței asupra elevului manifestată de angajatul instituției de învățământ, grupul de lucru formulează recomandări, le anunță directorului instituției și împreună decid asupra măsurilor ce vor fi luate pentru soluționarea cazului și prevenirea repetării lui.
- Conform prevederilor regulamentului școlar, grupul de lucru nu aplică măsuri disciplinare față de elevi. După caz, această responsabilitate îi revine directorului instituției, consiliului pedagogic sau administrativ.
- Grupul de lucru intrașcolar întocmește procesele verbale ale ședințelor sale.
- Grupul de lucru acordă suport metodologic angajatului delegat de directorul instituției de învățământ să participe în echipa multidisciplinară și monitorizează asistența oferită părților implicate în situația de conflict.

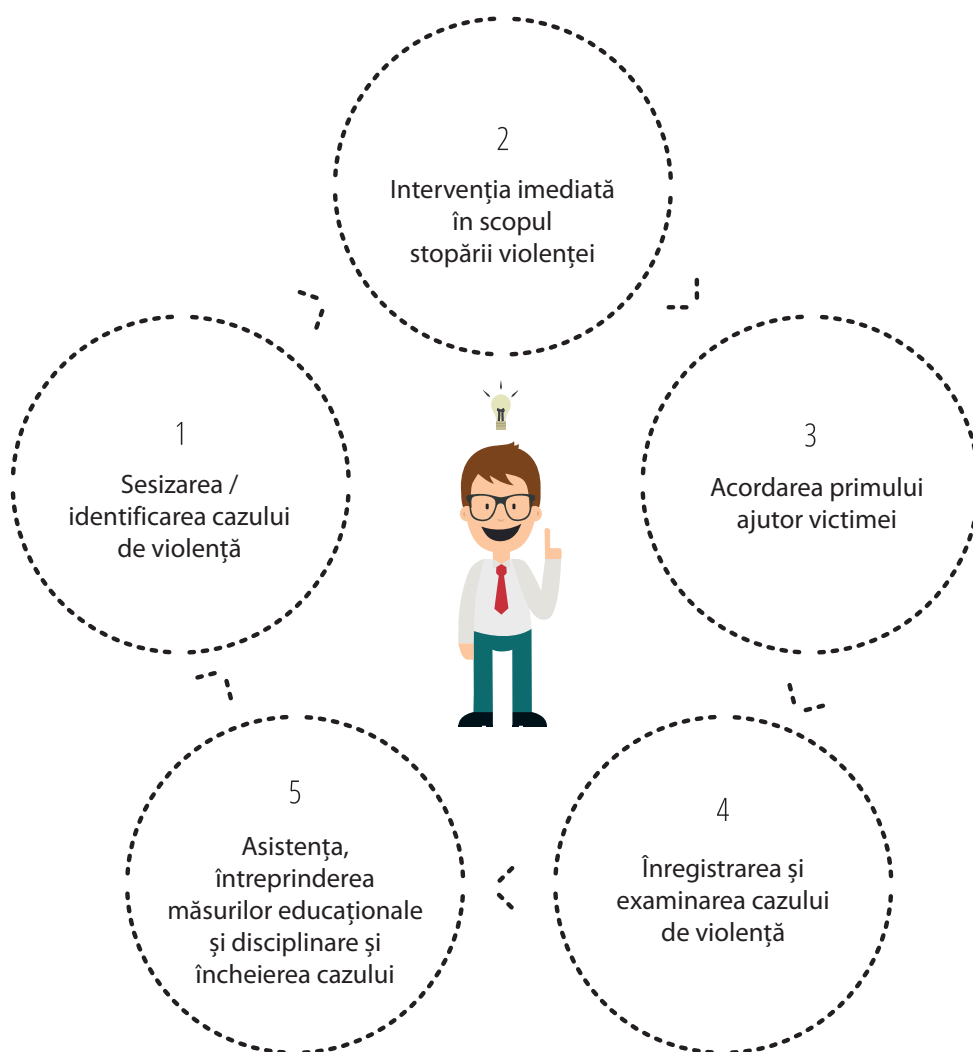

Fig. 8. Schema acțiunilor de identificare și intervenție în cazurile de violență în instituția de învățământ

4.2.2. Implicarea serviciilor psiho-sociale în susținerea participanților la situația de violență

Membrii grupului de lucru intrașcolar se pot adresa pentru consultare și suport metodologic la alți specialiști, inclusiv coordonatorul acțiunilor de prevenire și asistență în cazurile de violență la nivel raional sau municipal și angajaților serviciului de asistență psiho-pedagogică din cadrul organului local de specialitate în domeniul învățământului.

La necesitate, în elaborarea și realizarea planului de asistență a părților implicate în situația de violență pot fi implicați specialiști din alte instituții, inclusiv serviciile sociale primare sau specializate.

În cazul *bullying*-ului de durată sau a traumelor și vătămarilor primite în rezultatul bătăii, victima poate avea nevoie de ajutor specializat.

La recomandarea grupului de lucru și în coordonare cu părinții elevului, directorul sau coordonatorul îl pot referi serviciilor psihologice partenere, instituțiilor medicale și sociale și organizațiilor de protecție a drepturilor pentru a beneficia de diagnostic, suport psiho-social, medical și juridic.

4.2.3. Lucrul cu părinții în cazurile mai puțin grave de violență

Părinții au dreptul să primească la timp și în volum deplin informații despre comportamentul copilului lor, acțiunile violente comise de el sau față de el și consecințele acestora, măsurile întreprinse de angajații instituției de învățământ. De aceea, dirigințele, personalul de conducere al școlii sau colegiului sunt obligați să informeze atât părinții elevului victimă a violenței, cât și părinții inițiatorului violenței despre cele întâmplate și despre strategiile instituției de învățământ privind susținerea păților implicate în conflict.

Părinții au dreptul să primească la timp și în volum deplin informații despre comportamentul copilului lor, acțiunile violente comise de el sau față de el și consecințele acestora, măsurile întreprinse de angajații instituției de învățământ.

Părinților trebuie să li se pună la dispoziție o copie a notițelor despre cazul care a avut loc și măsurile întreprinse.

Adoptând decizia despre informarea părinților privind cele întâmplate, trebuie ținut minte faptul că atât părinții victimei, cât și ai agresorului pot pedepsi copilul pentru fapta comisă sau pentru că nu a putut să se aplece. Această reacție doar va agrava situația și va trezi o agresivitate și mai mare în comportamentul copiilor (agresorul va acționa și mai sofisticat, amenințând victima cu reglarea conturilor, dacă se va mai plânde) sau va provoca depresie și frică (victima va fi și mai demoralizată de pedeapsa primită și de conștientizarea faptului că nimeni nu o susține și apără).

Părinții victimei și autorului violenței pot veni la școală cu intenția de a clarifica singuri situația și a discuta cu copiii. Dacă părinții victimei vor începe să învinuiască și să amenințe agresorul, iar părinții agresorului vor învinui victima de toate cele întâmplate, se vor crea obstacole adiționale în calea împăcării și motive de luare peste picior a copiilor. De aceea, pentru a nu admite conflicte noi, atunci când anunță părinții despre incident, dirigințele trebuie să le propună din start un plan de acțiuni. În cazurile fără consecințe grave, instituția de învățământ poate face față de sine stătător, fără a implica părinții.

Discuțiile cu părinții victimei și agresorului trebuie să aibă loc separat. Se va atrage atenție la acțiunile părților și consecințele lor, fără a încerca să se găsească vinovatul. Când se discută personalitatea victimei și agresorului, profesorul trebuie să fie cât mai calm și imparțial, să evite aprecierile negative, să descrie trăsăturile de caracter, particularitățile comportamentale și de comunicare ale elevului, să aducă exemple. Principalul mesaj pentru părinți este că violența și intimidarea nu sunt tolerate în instituția de învățământ; profesorul, psihologul, pedagogul social sunt gata să ofere ajutor tuturor părților implicate în conflict; părinții pot ajuta copilul să-și schimbe comportamentul; dacă violența nu încetează, instituția de învățământ va fi nevoită să aplice măsuri educative și disciplinare față de agresor.

Principală atenție în timpul discuției trebuie acordată faptului că părinții și profesorii, psihologul, pedagogul social pot lucra cu copilul (agresor și victimă), pentru a-l ajuta să-și schimbe comportamentul: să înceteze intimidările, persecuția, bătăile și alte acțiuni violente, să ceară scuze și să se împace sau să învețe să se poarte mai încrezător și să opună rezistență.

Părinții agresorului trebuie feriți de încercările de a opri acțiunile violente ale copilului cu forță și amenințări. Sarcina lor comună cu cea a profesorului este de a ajuta copilul să analizeze propriul comportament, să înțeleagă motivele adevărate ale purtării sale, să se pună în locul persoanei (indiferent de personalitatea acesteia) pe care o intimidează, să-și imagineze că ceva asemănător se poate întâmpla cu el/ ea, să ajungă la decizia de a înceta violența. Sarcina părinților victimei este să-i inspire încredere, să-i acorde sprijin în depășirea fricii și să o ajute să-și mobilizeze resursele interne.

Părinților li se poate propune să consulte psihologul instituției de învățământ sau să se adreseze la serviciul psihologic sau social pentru a beneficia de susținere psiho-socială complexă atât pentru copil, cât și pentru toată familia.

Posibil, va fi nevoie de câteva întâlniri și discuții cu părinții agresorului și victimei pentru a înceta intimidarea. Dacă situația va continua, se va analiza transferul copilului în altă clasă (grupă) sau școală (colegiu). Părinții de asemenea trebuie preîntâmpinați despre măsurile extreme pe care instituția de învățământ le poate lua dacă intimidările și violența nu vor înceta: anunțarea organelor de drept, exmatricularea.

Principiile de bază ale organizării activităților de prevenire a violenței cu părinții în instituțiile de învățământ sunt expuse în scrisoarea metodică a Ministerului Educației Republicii Moldova din iulie 2015.

Recomandări pentru părinții copilului victimă*

- Propuneți-i copilului să-și schimbe comportamentul. Copilul se comportă după o schemă stabilită de cei din jur. Dar dacă el va reacționa într-un mod neașteptat la niște circumstanțe obișnuite, posibil că va putea nu doar să pună persecutorii pe gânduri, dar și să facă un pas spre depășirea situației create. De exemplu, în loc să înceapă a plânge și să lovească agresorii, propuneți-i copilului să-i privească în ochi și să-i întrebe calm: „Ei și ce?” sau să înceapă a râde împreună cu ei. Cu alte cuvinte, să facă ceea ce nimeni nu se așteaptă de la el.
- Dacă situația a avansat prea mult, de exemplu copilul este umilit sau bătut permanent, interveniți imediat. În primul rând, protejați copilul de contactul cu agresorii: nu-l trimiteți la școală. Este important să ajutați copilul să depășească trauma psihologică primită, de aceea, cel mai probabil, va trebui transferat în altă clasă. Copilul va avea de învățat cum să nu se teamă de semeni și să aibă încredere în ei.
- Dacă în clasă copilul nu este plăcut și este respins (de obicei, din cauza unor deficiențe fizice și probleme comportamentale), părinții trebuie să-l ajute să-și depășească sentimentul de inferioritate, să-și transforme neajunsul în atu. Pentru aceasta, părinții nu trebuie să folosească etichetările: „Ce neîndemânatic ești!”, „Iar nu te duce capul să rezolvi problema”, „Mai ai de tropăit ca un elefant”. Copilul, la început inconștient, iar apoi și conștient va începe să-și formeze comportamentul reieșind din rolurile pe care i le atribuie adulții.

*În baza cărții „Copiii marginalizați. Lucrul psihologic cu problema”, de M.M. Kravțova.

Recomandări pentru părinții copilului agresor **

- Clarificați de ce copilul dvs. a recurs la violență și, indiferent de cauză, propuneți-i să-și imagineze cum se simte victima. Este important ca agresorul să conștientizeze trăirile și sentimentele victimei. Aceasta vă va ajuta să-l convingeți de incorectitudinea faptei lui și de necesitatea de a corecta situația.
- Întrebați copilul ce are de gând să facă pentru a repara situația și, peste un timp, interesați-vă cum i-a reușit.
- Propuneți-i copilului să-i ceară scuze celui pe care l-a jignit. Explicați-i că acesta este un semn de putere, nu de slăbiciune.
- Veniți cu exemple din viață despre felul în care dvs. ați rezolvat unele situații de conflict la serviciu, în familie, în locurile publice sau cum ați reacționat la intimidările/tachinările cuiva. Aceasta îi va da copilului dvs. un exemplu de abordare constructivă a conflictelor.
- Urmăriți comportamentul și dispoziția copilului, manifestările lui de furie și cruzime. Adresați-vă medicului sau psihologului dacă, după părerea dvs., copilul are nevoie de ajutor medical sau psihologic în depășirea agresivității.

** În baza cărții „Prevenirea intimidărilor în școală”, de O.L. Romanova.

GLOSAR

- **Bullying** (engl. bully – huligan, bătăuș, certăreț, brută, violator) – aplicarea repetată de către o persoană sau un grup de persoane a diverselor tipuri de violență și intimidare față de o persoană care nu se poate apăra.
- **Victimizare** (lat. victima) – procesul sau rezultatul transformării persoanei în victimă a violenței (infracțiunii) sau de creștere a predispoziției persoanei de a deveni victimă a violenței (infracțiunii) în anumite circumstanțe.
- **HIV** – virusul imunodeficienței umane, atacă sistemul imunitar al omului și împiedică buna funcționare a acestuia.
- **Statul HIV** – prezența sau absența la om a infecției HIV. Dacă persoana nu are HIV, statutul său este HIV negativ, iar dacă i-a fost depistat HIV, statutul este pozitiv.
- **Extorcare** – obținerea singulară sau periodică a banilor, bunurilor sub presiune și constrângere, inclusiv amenințarea cu răfuiala fizică, dezvăluirea unor date, răspândirea zvonurilor și bârfelor.
- **Gender** – totalitatea normelor sociale și culturale, pe care societatea le prescrie persoanelor spre a fi urmate în funcție de sexul lor biologic. Societatea formează (construiește) genul în calitate de model social al feminității și bărbăției, care determină poziția și rolurile femeilor și bărbaților în societate și structurile sale (familie, politică, economie, cultură, știință, educație etc.). Rolurile de gen se deosebesc mult în cadrul culturii omogene și multinaționale și sunt determinate de vârstă, apartenența la o anumită clasă socială, grup etnic, religie, precum și de factorii geografici, economici și politici.
- **Discriminare** (lat. Discrimination – deosebire) – atitudine preconcepută sau diferențiată față de o persoană, bazată pe naționalitate, sex, identitate de gen, statut socio-economic, apartenență religioasă, dizabilitate, particularități de dezvoltare sau comportament, prezența unei afecțiuni sau alte caracteristici.
- **Deprinderi de viață** – grup de deprinderi sociale, psihologice și interpersonale, care pot ajuta oamenii să ia decizii informate, să comunice eficient, să-și dezvolte capacitatea de a-și gestiona propria viață și a depăși dificultățile, a duce o viață sănătoasă și productivă.
- **Cyberbullying** – utilizarea telefoanelor mobile, poștei electronice, internetului, rețelelor sociale, blogurilor, chat-urilor în scopul urmăririi persoanei, distribuirii informațiilor confidențiale, zvonurilor, mesajelor denigratoare și jignitoare despre ea.
- **Confidențialitate** – (lat. confidentia – încredere) – încrederea, păstrarea secretului – este principiul nedivulgării anumitor date personale, informații cu privire la viața intimă a persoanei, sănătatea sa. Persoana care a aflat asemenea informații în timpul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu este obligată să le păstreze în secret și să nu le dezvăluie terțelor persoane fără acordul posesorului lor.

- **Violență împotriva copilului** – forme de rele tratamente aplicate de către părinți/ reprezentanți legali/ persoana în grija căreia se află copilul sau de către orice altă persoană, care produc vătămare actuală sau potențială asupra sănătății acestuia și îi pun în pericol viața, dezvoltarea, demnitatea sau moralitatea, care includ următoarele tipuri de violență:
- **violență fizică** – vătămare intenționată a integrității corporale ori a sănătății prin lovire, îmbrâncire, trântire, tragere de păr, înțepare, tăiere, ardere, strangulare, mușcare, în orice formă și de orice intensitate, prin otrăvire, intoxicare, alte acțiuni cu efect similar;
- **violență sexuală** – orice violență cu caracter sexual sau orice conduită sexuală ilegală, hărțuirea sexuală; orice conduită sexuală nedorită, impusă; obligarea practicării prostituției; orice comportament sexual ilegal în raport cu copilul, inclusiv prin mângâieri, sărutări, pozare a copilului și prin alte atingeri nedorite cu tentă sexuală; alte acțiuni cu efect similar;
- **violență psihologică** – provocare a stărilor de tensiune și de suferință psihică prin (a) impunere a voinței sau a controlului personal; (b) ofense, luare în derâdere, înjurare, insultare, poreclire, șantajare, distrugere demonstrativă a obiectelor, prin amenințări verbale, prin afișare ostentativă a armelor sau prin lovire a animalelor domestice; (c) impunere a izolării prin detenție, inclusiv în locuința familială; (d) izolare de familie, de comunitate, de prieteni; (e) interzicere a realizării profesionale, interzicere a frecventării instituției de învățământ; (f) depozitare de acte de identitate; (g) privată intenționată de acces la informație; alte acțiuni cu efect similar;
- **violență spirituală** – subestimare sau diminuare a importanței satisfacerii necesităților moral-spirituale prin interzicere, limitare, ridiculizare, penalizare a aspirațiilor membrilor de familie, prin interzicere, limitare, luare în derâdere sau pedepsire a accesului la valorile culturale, etnice, lingvistice sau religioase; impunere a unui sistem de valori personal inacceptabile, alte acțiuni cu efect similar sau cu repercusiuni similare;
- **violență economică** – privare de mijloace economice, inclusiv lipsire de mijloace de existență primară, cum ar fi hrană, medicamente, obiecte de primă necesitate; abuz de variate situații de superioritate pentru a sustrage bunurile copilului; interzicere a dreptului de a poseda, folosi și dispune de bunurile comune; refuz de a susține material copilul; impunere la munci grele și nocive în detrimentul sănătății, alte acțiuni cu efect similar;
- **trafic de copii** – recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil în scop de exploatare, chiar dacă aceste acțiuni nu se realizează cu aplicarea vreunui din mijloacele de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de putere sau de situație de vulnerabilitate ori prin darea sau primirea de bani ori de beneficii de orice gen pentru a obține consimțământul unei persoane care deține controlul asupra unei alte persoane, în scopul exploatării acesteia.
- **Neglijarea copilului** – omisiunea sau ignorarea voluntară sau involuntară a responsabilităților privind creșterea și educarea copilului, fapt care pune în pericol dezvoltarea lui fizică, mintală, spirituală, morală sau socială, integritatea lui corporală, sănătatea lui fizică sau psihică. Neglijarea poate lua următoarele forme:

- **neglijare alimentară** – privarea copilului de hrană sau malnutriția acestuia;
- **neglijare vestimentară** – lipsa de îmbrăcăminte și/ sau de încălțăminte, în special a celor necesare pentru perioada rece a anului;
- **neglijare a igienei** – nerespectarea normelor generale de igienă personală, condiții de locuit insalubre, care amenință viața sau sănătatea copilului;
- **neglijare medicală** – lipsa ori refuzul îngrijirilor medicale necesare pentru protecția vieții, integrității corporale și a sănătății copilului, neadresarea la medici în cazuri de urgență;
- **neglijare educațională** – refuzul încadrării copilului într-o instituție școlară, neșcolarizarea copilului;
- **neglijare emoțională** – ignorarea problemelor psiho-emoționale ale copilului;
- **neglijare în supraveghere** – punerea sau lăsarea copilului în condiții ori circumstanțe în care lipsa de supraveghere poate conduce la îmbolnăvirea copilului, traumatismul copilului, exploatarea copilului sau decesul acestuia;
- **exploatarea prin muncă a copilului** – munca ce prin natura sa sau prin condițiile în care se exercită este susceptibilă de a dăuna sănătății, securității sau moralității copilului.
- **Copil-victimă** – copil, căruia, prin acțiuni sau inacțiuni i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale ca rezultat al violenței, neglijării, exploatării, inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale, traficului;
- **Revictimizare** – proces repetat de victimizare, care apare ca rezultat al intervenției neadecvate din partea instituțiilor sau specialiștilor în privința copiilor victime ale violenței, neglijării, exploatării, traficului.
- **SIDA** – sindromul imunodeficienței achiziționate – starea care apare la etapele târzii ale infecției HIV și se caracterizează prin dezvoltarea diverselor boli infecțioase și oncologice pe fondul sistemului imunitar extenuat.
- **Hazing** (engl. hazing – luarea în derâdere în mod răutăcios, în special a novicilor; sperierea, epuizarea, bătaia) – hărțuirea ritualizată, atitudinea dură sau umilirea prin impunerea de a săvârși acțiuni fără sens, uneori ca mijloc de inițiere și intrare într-un anumit grup.

LITERATURĂ UTILIZATĂ ȘI RECOMANDATĂ

Literatură în limba română

D. Stoicescu (2009) Valori comportamentale și reducerea violenței în școală. Dezvoltarea profesională a cadrelor didactice prin activități de mentorat, Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, București.

M. Jigău (2006) Prevenirea și combaterea violenței în școală: ghid practic pentru directori și cadre didactice, Buzău.

D. Petrovai, B. Bursuc (2005) Strategii de gen specifice de prevenție și intervenție în comportamentul agresiv, București.

Bătaia părintească înseamnă violență. Ghid pentru profesioniști (2006), Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, Chișinău.

Catherine Depino (2013) Violența în școală. Ajută-ți copilul să-i facă față. Editura Trei, București.

Signe Whitson (2017), Fenomenul Bullying. Editura Herald, București.

Kari Killen (2000). Copilul maltratat. Editura Eurobit, Timișoara.

Elisabeth Raffauf (2015), Prevenția înainte de toate. Cum să protejăm copiii de abuzul sexual. Editura Trei, București.

Literatură în limba rusă

Базовое образование в Республике Молдова с перспективы школы, дружественной ребенку. А. Барбэрошие, А. Гремалски, И. Жигэу и др. Кишинев, Институт публичных политик, 2009. http://www.unicef.org/moldova/educatia_de_baza.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Безопасность в школе. Информационный ресурс сайта Министерства образования и науки Эстонии. <https://www.hm.ee/ru/meropriyatiya/bazovoe-osnovnoe-i-srednee-obrazovanie/bezopasnost-v-shkole> (data comunicării: 30.07.2017).

Выход всегда есть! Часть III. Руководство для учителей по предупреждению гендерного насилия в школьной среде и реагированию на случаи его проявления. Министерство образования Республики Таджикистан, Академия образования Таджикистана, Агентство США по международному развитию (USAID). http://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1865/Russian_Doorways_III_Teachers_Manual_508.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Гендерные вопросы: Пособие по вопросам гендерного насилия, затрагивающего молодежь. Ван дер Вёр Д., Вретхем К., Титли Г. и др. Директорат по делам молодежи и спорта Совета Европы. Будапешт, 2007. http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/Gender_Matters_ru.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Глазырина Л. А., Костенко М.А. Предотвращение насилия в образовательных учреждениях. Методическое пособие для педагогических работников / под ред. Т. А. Епояна. – М., 2015. <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214741.pdf> (data comunicării: 30.07.2017).

Доклад независимого эксперта для проведения исследования ООН по вопросу о насилии в отношении детей. 2006. http://www.unicef.org/violencestudy/reports/SG_violencestudy_ru.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Европейская хартия для демократических школ без насилия. Совет Европы, 2004.
http://www.coe.int/t/dgap/democracy/activities/previous%20projects/EuropeanSchoolCharter/04_Charter_Russian_ru.asp#TopOfPage (data comunicării: 30.07.2017).

Искоренение телесных наказаний детей. Вопросы и ответы. [Программа «Строительство Европы для детей и вместе с детьми»] Совет Европы, 2008.
<http://www.rfdeti.ru/files/RussianQuestionAnswers.pdf> (data comunicării: 30.07.2017).

Исследование «Поведение детей школьного возраста в отношении здоровья»: международный отчет по результатам обследования 2009/2010 гг. Европейское региональное бюро ВОЗ, 2012. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/181972/E96444-Rus-full.pdf?ua=1%20C (data comunicării: 30.07.2017).

Исследование «Поведение детей школьного возраста в отношении здоровья»: международный отчет по результатам обследования 2013/2014 гг. Европейское региональное бюро ВОЗ, 2016. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0016/331711/HSBC-No.7-Growing-up-unequal-Full-Report-ru.pdf?ua=1 (data comunicării: 30.07.2017).

Исследование школьной среды. Анкета для родителей и опекунов по вопросам равного и всеобщего образования, издевательств/притеснений. Министерство образования провинции Онтарио (Канада). https://www.edu.gov.on.ca/eng/safeschools/survey_RU.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Как остановить насилие в школе: пособие для учителей. ЮНЕСКО, 2011.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001841/184162r.pdf> (data comunicării: 30.07.2017).

Компасито. Пособие по обучению детей правам человека. Бредероде-Сантос М. Э., Клейс Дж., Фазах Р. и др. Директорат по делам молодежи и спорта Совета Европы. Будапешт, 2008.
<http://www.eycb.coe.int/compasito/ru/> (data comunicării: 30.07.2017).

Кон И. С. Что такое буллинг и как с ним бороться // Семья и школа, 2006, № 11.
<http://www.pseudology.org/kon/Zametki/ChtoTakoeBulling.htm> (data comunicării: 30.07.2017).

Коновалов Н. Школьная служба примирения и восстановительная культура взаимоотношений. – М., 2012. http://sprc.ru/wp-content/uploads/2012/08/Konovalov.indd_.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Кравцова М. М. Дети-изгои. Психологическая работа с проблемой. – М.: Генезис, 2005.
<http://www.klex.ru/a25> (data comunicării: 30.07.2017).

Кривцова С. В. Буллинг в школе VS сплоченность равнодушных. Организационная культура ОУ для решения проблем дисциплины и противостояния насилию. – М., Федеральный институт развития образования, 2011.

Кривцова С. В. Буллинг – вызов школе как организации // Образовательная политика, 2011, № 5 (55), с. 36–42.
http://edupolicy.ru/wpcontent/uploads/2013/10/Obrazovatel'naya_politika_2011_555.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Лейн Д. А. Школьная травля (буллинг). <http://www.supporter.ru/docs/1056635892/bulling.doc> (data comunicării: 30.07.2017).

Лоуси Б. Последствия буллинга в школе и рекомендации по его профилактике с позиций экологического подхода. // Образовательная политика, 2011, № 5 (55), с. 43–48.
http://edupolicy.ru/wp-content/uploads/2013/10/Obrazovatel'naya_politika_2011_555.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Методическое пособие по проведению внеклассных мероприятий по программе «Школа без насилия». – Бишкек, 2013. http://edu.gov.kg/wp-content/uploads/2014/12/MP_rus_web1.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Методология применения Процедуры институциональной организации и поддержки со стороны сотрудников учебных заведений в случае жестокого обращения, пренебрежения, эксплуатации и торговли детьми. Утверждена приказом Министерства просвещения Республики Молдова № 858 от 23 августа 2013 г. http://zolotievka.ucoz.ru/_Id/1/142_.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Модуль «Снижение насилия в отношении детей в школах Кыргызстана». Министерство образования и науки Кыргызской Республики, Бишкек, 2015. http://www.unesco.kz/education/2015/Module_Violence.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Насилие в образовательной среде. Причины, тенденции обострения, поиск решений. Материалы международной конференции / Информационный бюллетень № 1. – М., 2012. <http://www.eseur.ru/hotline.html?sid=&tema=17> (data comunicării: 30.07.2017).

Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире. ВОЗ, 2003. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_ru.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Обучение, поддержка и защита обучающихся и работников образования, живущих с ВИЧ или затронутых эпидемией ВИЧ-инфекции. Рекомендации по реализации политики в отношении ВИЧ-инфекции в системе образования Российской Федерации Под редакцией Т.Ю. Райфшнайдер, Н.В. Зайцевой. М – 2014. <http://www.redcross-irkutsk.org/upload/catalog/files/products/ProfilactikaVICH.pdf> (data comunicării 06.07.2017)

Обучение, поддержка и защита учащихся и работников образования, живущих с ВИЧ или затронутых эпидемией ВИЧ-инфекции. Практические рекомендации по реализации политики в отношении ВИЧ-инфекции в системе образования в странах Восточной Европы и Центральной Азии. ЮНЕСКО, МОТ, 2011. <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002151/215101r.pdf> (data comunicării: 30.07.2017).

О процедуре институциональной организации и поддержки со стороны сотрудников учебных заведений в случае жестокого обращения, пренебрежения, эксплуатации и торговли детьми. Приказ Министерства просвещения Республики Молдова № 77 от 22 февраля 2013 г. http://childrights.md/files/%CF%F0%E8%EA%E0%E7_77_%CC%CF_%E8_%CF%F0%EE%F6%E5%E4%F3%F0%E0.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Отчет общенационального исследования по оценке ситуации с насилием в отношении детей в Республике Беларусь. /И. А. Фурманов, А. А. Аладьин, А. А. Ананенко и др. – Минск: В.И.З.А.ГРУПП, 2010.

Отчет по исследованию распространенности и динамики насилия в школах Кыргызстана. ЮНИСЕФ в сотрудничестве с Аппаратом Омбудсмана КР и Министерством образования и науки КР, 2011. http://www.unicef.org/kyrgyzstan/ru/Violence_In_School_Ru.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Оценка насилия в отношении детей в школах Казахстана. Учреждение Уполномоченного по правам человека в Республике Казахстан и Представительство ЮНИСЕФ в Казахстане при поддержке Министерства иностранных дел Норвегии. Астана, 2013. <http://unicef.kz/uploads/posts/00000837.pdf> (data comunicării: 30.07.2017).

Оценка уязвимости детей по отношению к рискованному поведению, сексуальной эксплуатации и торговле людьми. ЮНИСЕФ и др., 2011. <http://www.unicef.kz/files/00001023.pdf?sid=76us8c2h287k1e> (data comunicării: 30.07.2017).

Рекомендация ЮНЕСКО о воспитании в духе международного взаимопонимания, сотрудничества и мира и воспитания в духе уважения прав человека и основных свобод. ЮНЕСКО, 1974. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13088&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (data comunicării: 30.07.2017).

Романова О. Л. (составитель). Предупреждение насилия в школе. Руководство для тренеров. [Проект «Обучение здоровью в образовательных учреждениях Российской Федерации» при поддержке Европейского союза.] М., 2004. <http://www.psi-c.narod.ru/KSENO/Nasilie.pdf> (data comunicării: 30.07.2017).

Руководство по реализации программы «Профилактика и реагирование на насилие в школах в Восточно-Казахстанской области». Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ) в Республике Казахстан и др., 2014. <http://unicef.kz/files/00001478.pdf?sid=5gck3bm22av1fhn1tngqlk35h2> (data comunicării: 30.07.2017).

Специальный протокол о межведомственном взаимодействии по защите учащихся от насилия в общеобразовательных организациях Кыргызской Республики. [Программа «Школа без насилия».] Бишкек, 2013. http://crdl.kg/images/SWV_specprotokol_ru.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Типовая инструкция о порядке взаимодействия участников образовательного процесса, сотрудников, учащихся общеобразовательной организации, родителей (законных представителей) по защите от насилия в общеобразовательной организации. [Программа «Школа без насилия».] Бишкек, 2013. http://crdl.kg/images/tipovaya_instrukciya_ru.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Учебная программа первичной профилактики насилия в школе. Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ) в Республике Казахстан и др. Астана, 2014. <http://unicef.kz/publication.html?id=127> (data comunicării: 30.07.2017).

Школы, доброжелательные к ребенку. Руководство. ЮНИСЕФ, 2009. http://www.unicef.org/ceecis/ru/CFS_Manual_160309_E-BOOK.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Школьные службы примирения. Методы, исследования, процедуры. Сборник материалов. – М., 2012. http://www.conflict.net/upload/iblock/55a/shkoln_slujby_print.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Literatură în limba engleză

Anti-bullying procedures for primary and post-primary school. Department of Education and Skills of Ireland, 2013. <http://www.education.ie/en/PUBlications/Policy-Reports/Anti-Bullying-Procedures-for-Primary-and-Post-Primary-Schools.pdf> (data comunicării: 30.07.2017).

Global guidance on school-related gender-based violence. UNESCO, UN Women. 2016. <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002466/246651E.pdf> (data comunicării: 10.07.2017).

Low-Cost Security Measures for School Facilities. National Institute of Building Sciences, U.S. Department of Education, 2008. http://www.ncef.org/pubs/low_cost_measures.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Out in the open. Education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity/ expression. UNESCO, 2016 <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002447/244756e.pdf> (data comunicării: 10.07.2017).

Preventing and tackling bullying. Advice for head teachers, staff and governing bodies. UK Department for Education, 2012. <https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/preventing%20and%20tackling%20bullying.pdf> (data comunicării: 10.07.2017).

School-related gender based violence is preventing the achievements of quality education for all. UNESCO-UNGEI-EFA-GMR, 2015. <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002321/232107E.pdf> (data comunicării: 30.07.2017).

Teaching Respect to All. UNESCO, 2014. <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002279/227983E.pdf> (data comunicării: 30.07.2017).

Violence reduction in schools – How to make a difference. A handbook (2006) coord.: Chris Gittins, Council of Europe Publishing / http://www.coe.int/t/dg3/children/pdf/ViolenceHandbook_en.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

CONVENȚII, DECLARAȚII ȘI REZOLUȚII INTERNAȚIONALE

Всемирная декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей. Всемирная встреча на высшем уровне в интересах детей. Нью-Йорк, США, 2000. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_child90.shtml (data comunicării: 30.07.2017).

Дакарские рамки действий «Образование для всех: выполнение наших обязательств». Всемирный форум по образованию. Дакар, Сенегал, 2000. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/dakar.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Защита детей от издевательств. Резолюция 69/158, Генеральная Ассамблея ООН, 2014. http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/docs/A_RES_69_158_RU.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Конвенция о борьбе с дискриминацией в области образования. Генеральная конференция ЮНЕСКО, 1960. <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001145/114583rb.pdf#page=114> (data comunicării: 30.07.2017).

Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Генеральная Ассамблея ООН, 1979. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml (data comunicării: 30.07.2017).

Конвенция о правах ребенка. Генеральная Ассамблея ООН, 1989. <http://www.un.org/ru/documents/declconv/conventions/childcon.shtml> (data comunicării: 30.07.2017).

Саламанкская декларация и рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями. Всемирная конференция по образованию для лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка, Испания, 1994. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf (data comunicării: 30.07.2017).

Incheon Declaration «Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all». World Education Forum 2015. Incheon, Republic of Korea, 2015. <https://en.unesco.org/worldeducation-forum-2015/incheon-declaration> (data comunicării: 30.07.2017).

PAGINI WEB DESTINATE SUBIECTELOR DE PREVENIRE A VIOLENȚEI

Resurse în limba română Republica Moldova

Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii

<http://cnpac.org.md/>

Site-ul oferă specialiștilor, părinților și copiilor informații despre practicile eficiente de prevenire și depășire a situațiilor de violență, actele legislative și normative ce reglementează acest subiect, precum și servește drept platformă pentru sesizarea cazurilor suspecte de abuz față de copii.

La Strada

<http://lastrada.md/>

Site-ul oferă informații despre programele de prevenire a traficului de ființe umane, violenței domestice, abuzului sexual față de copii, precum și informații despre telefoanele de încredere care funcționează pe teritoriul Moldovei și în afara țării.

Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului

www.drepturilecopilului.md

Site-ul pune la dispoziția părinților informații despre metodele nonviolente de educație, comunicarea eficientă cu copiii și diversele modalități de prevenire a violenței față de copii. Specialiștii pot găsi informații despre lucrul cu copiii supuși riscului violenței și instrumente de lucru pentru prevenirea violenței față de copii.

Platforma Copiilor

www.monitor.drepturilecopilului.md

Platforma Copiilor este prima platformă online destinată exclusiv copiilor și drepturilor lor. Aici fiecare copil poate povesti, anonim și sigur, despre felul în care îi sunt respectate drepturile și să afle ce înseamnă anumite drepturi. De asemenea, platforma le propune copiilor un set de recomandări concrete privind persoanele și modalitățile de raportare a cazurilor de violență.

Resurse în limba rusă Belarus

Copilăria fără violență (Детство без насилия)

<http://detskaya.unicef.by>

Site-ul conține resurse pentru părinți, sfaturi practice despre educația copilului fără violență și construirea relațiilor constructive de la mica copilărie (0-3 ani) până la adolescență. Oferă informații despre linia fierbinte națională pentru victimele violenței domestice și despre telefonul încrederii pentru copii și adolescenți.

Rusia

Eu – părinte (Я – родитель)

<http://www.ya-roditel.ru/>

Portal pentru părinți și specialiștii în domeniul educației și protecției copilului față de violență și maltratare. Oferă posibilitatea de a adresa întrebări specialistului, acces la materiale video, multiple articole și cărți, informează despre acțiunile și concursurile desfășurate și despre numărul unic pe țară al telefonului încrederii, unde copiii și adolescenții în situații de viață dificile și părinții lor pot beneficia de suport psihologic de urgență.

Simulator pentru curajoși (Тренажер для смелых)

<http://classgames.ru/>

Joc-simulare pentru adolescenți de dezvoltare a deprinderilor de rezistență la bullying. Elaborat de asociația obștească interregională „Medicii pentru copii”.

Ajutorul e aproape (Помощь рядом)

<http://pomoschryadom.ru/>

Site destinat copiilor și adolescenților între 6 și 18 ani. Scopul principal – susținerea copiilor în situații dificile de viață prin oferirea informațiilor sigure și suportului psihologic gratuit online, inclusiv la tema conflictelor și violenței în școală.

Copiii Rusiei online (Дети России Онлайн)

<http://detionline.com/>

Proiectul Fondului de dezvoltare Internet, linia fierbinte „Copiii online” – serviciu de consultanță telefonică și online pentru copii și adulți privind utilizarea sigură a internetului și telefoniei mobile. La linia fierbinte, susținerea profesională psihologică și informațională este oferită de psihologii facultății de psihologie a Universității de Stat din Moscova „M. V. Lomonosov” și Fondului de dezvoltare Internet.

Resurse în limba engleză

UNESCO

Centrul de informare UNESCO în domeniul educației despre HIV și sănătate (UNESCO HIV and Health Education Clearinghouse)

<http://hivhealthclearinghouse.unesco.org/>

Conține o vastă bază de date cu resurse educaționale, informaționale, promoționale, metodice și normative, cercetări, declarații, strategii și articole științifice, ghiduri practice și materiale audiovizuale pe un spectru larg de subiecte referitoare la educația în domeniul sănătății și prevenirii HIV, drepturilor omului, egalității de gen, bullying-ului, stigmei și discriminării etc. în mai mult de 50 de limbi, inclusiv în limbile țărilor Europei de Est și Asiei Centrale. Elaborat și susținut de UNESCO.

Australia

Hărțuirea. În niciun caz! (Bullying. No way!)

<http://www.bullyingnoway.gov.au/> Oferă profesorilor, elevilor și părinților informații complexe despre violența în școală și cum i se poate opune rezistență. Conține acte normative, materiale metodice și educaționale pentru crearea unei atmosfere sigure în școală. Elaborat cu susținerea Ministerului Federal al Educației Australiei, departamentelor de educație ale statelor și teritoriilor țării, organizațiilor publice și religioase.

Rubrica specială a site-ului pentru elevi **Să luăm o poziție împreună (Take a Stand Together)** <http://www.takeastandtogether.gov.au/> explică natura, caracterul și consecințele bullying-ului, oferă sfaturi practice despre evitarea lui și acționarea în situațiile de violență, solicitarea ajutorului, susținerea victimelor. Pe site pot fi privite clipuri video și descărcată aplicația mobilă cu recomandări utile.

Canada

Școli sigure: ce face ministerul? (Safe Schools: What is the ministry doing?)

<http://www.edu.gov.on.ca/eng/safeschools/ministry.html>

Site-ul Ministerului educației provinciei Ontario (Canada) pune la dispoziția personalului de conducere, cadrelor didactice și părinților acte legislative și normative, materiale informative, metodice și educaționale privind combaterea violenței în școală. Printre materiale se găsesc documente privind politica școlii în domeniul prevenirii violenței, inclusiv reguli de comportament, fișele postului, algoritmii de acțiune, chestionare pentru studierea climatului în școală, broșuri pentru profesori și părinți etc.

Eroii S-TEAM (S-TEAM HEROES)

<http://humanservices.alberta.ca/teamheroes/>

Site interactiv pentru copii și adolescenți despre combaterea bullying-ului. De rând cu sfaturi practice despre opunerea rezistenței în cazurile de violență, oferă vizitatorilor posibilitatea să-și dezvolte deprinderi de prevenire a violenței și soluționare a conflictelor în formă de joc (prin simularea diverselor situații). Informează despre telefonul încrederii pentru copii care funcționează 24/24. Elaborat cu susținerea guvernului provinciei Alberta (Canada).

SUA

Învățare susținută în condiții de siguranță (Safe Supportive Learning)

<https://safesupportivelearning.ed.gov/>

Site-ul centrului național de dezvoltare a mediilor de învățare sigure și susținute (National Center on Safe Supportive Learning Environments). Conține multe materiale educaționale și metodice, ghiduri practice despre formarea mediului sigur și susținut în instituțiile de învățământ. Oferă acces la platforma online și instrumente de studiere a climatului în școală. (<https://safesupportivelearning.ed.gov/scls>).

Stopbullying.gov

<http://www.stopbullying.gov/>

Conține informații clar structurate despre natura, caracterul, cauzele, factorii de risc, participanții și consecințele violenței și *bullying*-ului în mediul copiilor și adolescenților și în instituțiile de învățământ; oferă angajaților din domeniul educației și părinților recomandări practice privind prevenirea, contracararea și intervenția în cazurile de violență; la rubrica „Instruire” conține diverse module de formare în domeniul prevenirii violenței în școală, interacțiunii cu organizațiile partenere din comunitatea locală ș.a.

Pentru copii a fost creată pagina separată <http://www.stopbullying.gov/kids/index.html>. Sunt disponibile informații despre violență și cum să-i faci față în formă de sfaturi practice, clipuri video și jocuri electronice. Elaborat cu susținerea departamentului sănătății și asistenței sociale a guvernului SUA.

Finlanda

<http://www.kivaprogram.net>

Site-ul pune la dispoziție programul KiVa de prevenire a bullying-ului în școală, elaborat de specialiștii Universității Turcu cu susținerea Ministerului educației și culturii al Finlandei și se aplică practic în toate școlile din țară. Eficiența programului a fost demonstrată prin studii. În prezent, programul KiVa se folosește în școlile a 17 țări din Europa, America de Nord, America de Sud, Africa și Noua Zeelandă.

ANEXE

Recomandări pentru prevenirea discriminării elevilor și angajaților instituției de învățământ care trăiesc cu HIV

Conform estimărilor Programului Națiunilor Unite privind HIV/SIDA (UNAIDS), spre sfârșitul anului 2015, în Republica Moldova au fost înregistrate 18000 de cazuri de infectare cu HIV, dintre care circa 200 erau copii până la 14 ani⁴⁰. Adolescenții și tinerii între 15 și 24 de ani constituie 24% dintre toate cazurile cunoscute de HIV⁴¹. Deși progresele în combaterea epidemiei HIV sunt considerabile, numărul adulților, copiilor și adolescenților care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de infecția HIV crește în fiecare an.

În cazul identificării la timp a infecției HIV și administrării sistematice a medicamentelor speciale, care inhibă dezvoltarea bolii (așa numita terapie antiretrovirală), copiii și adulții cu HIV pot trăi o viață lungă și productivă. Totuși, atunci când statutul HIV devine cunoscut pentru amici, vecini, prieteni, colegi de clasă, pedagogi, colegi de serviciu, lucrători medicali, persoanele care trăiesc cu HIV, de regulă, se confruntă cu prejudecățile și diverse manifestări ale discriminării. Din cauza informării insuficiente despre infecția HIV și a concepțiilor greșite despre căile de transmitere ale virusului, mulți oameni, inclusiv angajații din domeniul educațional, se tem că prezența în instituția educațională a unui elev sau angajat care trăiește cu HIV sau este afectat de HIV poate amenința sănătatea celorlalți elevi și colaboratori. În consecință, persoanele care trăiesc cu HIV sau sunt afectate de HIV se confruntă cu dificultăți la admiterea în instituția de învățământ și chiar sunt nevoiți să o părăsească în cazul dezvăluirii statutului lor HIV sau statutului HIV al rudelor lor.

Într-o instituție de învățământ, dezvăluirea statutului persoanei care trăiește cu HIV se poate produce din mai multe cauze. De exemplu, statutul HIV poate fi divulgat în timpul prezentării în instituția de învățământ a fișei medicale sau certificatului medical al elevului sau a candidatului la angajare, unde se conține informația despre prezența infecției HIV. Dezvăluirea statutului poate avea loc de asemenea în timpul examenului medical periodic, când elevii sau angajații pot fi obligați să facă testul HIV.

Experiența arată că atunci când în instituția de învățământ devine cunoscut faptul că cineva dintre elevi sau angajați are HIV, cei din jur încep să manifeste o atitudine preconcepțată față de el/ ea, evită comunicarea, adesea aplică violența fizică și psihologică sau hărțuirea. Părinții altor elevi și chiar angajații pot solicita exmatricularea sau concedierea persoanei din instituția de învățământ. Asemenea reacție din parte celor din jur poate provoca copilului sau adultului care trăiește cu HIV depresie profundă și chiar tendințe suicidale.

În legătură cu aceasta, în fiecare instituție de învățământ trebuie întreprinse măsuri organizațional-administrative privind respectarea și protecția drepturilor elevilor și angajaților care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de HIV. De asemenea, trebuie efectuate activități corespunzătoare de informare și educare.

⁴⁰ Estimările HIV și SIDA pentru Republica Moldova (2015). UNAIDS
<http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/republicofmoldova/>

⁴¹ Republica Moldova. Raport intermediar privind HIV/SIDA pentru lunile ianuarie-decembrie 2015-2016 (în l. engl.) http://www.unaids.org/sites/default/files/country/documents/MDA_narrative_report_2016.pdf

Respectarea drepturilor la educație și muncă, alegerea formei de învățământ. Inadmisibilitatea exmatriculării sau concedierii

În conformitate cu legislația în vigoare a Republicii Moldova, persoana care trăiește cu HIV poate fi admisă la studii sau angajată în orice instituție de învățământ în baza condițiilor generale, deoarece nu prezintă pericol pentru cei din jur în planul infectării cu HIV în timpul comunicării zilnice, instruirii sau îndeplinirii atribuțiilor de serviciu, practicării sportului sau altor tipuri de activitate în comun⁴². Prezența infecției HIV la copil, adult sau rudele apropiate ale acestuia/ acesteia (în cazul copiilor – părinții sau reprezentanților legali) nu poate servi drept bază pentru refuzul de a înmatricula sau angaja persoana în instituția de educație timpurie, de învățământ general și profesional-tehnic, precum și a o exmatricula sau concedia.

Alegerea instituției de învățământ în cazul copiilor care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de HIV le revine părinților lor (reprezentanților legali). Dacă nu există contraindicații privind sănătatea, adică în cazul unei stări de sănătate bună sau satisfăcătoare, copiii și adolescenții care trăiesc cu HIV pot frecventa instituțiile de învățământ, secțiile sportive, cercurile împreună cu alți copii, fără restricții de orice fel.

Legislația Republicii Moldova nu restricționează drepturile adolescenților și tinerilor care trăiesc cu HIV la obținerea educației profesionale în orice instituție de învățământ profesional-tehnic secundar sau postsecundar. Admiterea în aceste instituții are loc în baza cerințelor privind starea de sănătate necesară anumitor profesii și tipuri de activitate. Respectiv, pentru persoanele care trăiesc cu HIV pot exista restricții în ce privește formarea pentru anumite profesii, în mod special la specialitățile militare⁴³.

Inadmisibilitatea testării obligatorii la HIV în timpul admiterii, angajării și examenelor medicale periodice

Conform legislației Republicii Moldova, în documentele medicale ale persoanelor care depun dosarul la concursul de admitere sau angajare în instituțiile de învățământ, nu se indică datele privind prezența sau absența infecției HIV.

Instituțiile de învățământ nu au dreptul să ceară de la persoanele care depun actele pentru admitere sau angajare, de la lucrători și elevi efectuarea testului HIV și furnizarea avizului medical respectiv (certificat privind prezența sau absența infecției HIV), să-i forțeze prin alte metode să-și divulge statutul HIV sau statutul HIV al persoanelor apropiate.

Examenele medicale periodice ale elevilor și angajaților nu trebuie să includă testarea obligatorie la HIV, care, după lege, se poate face doar benevol, la dorința persoanei testate și cu acordul său informat (sau cu acordul reprezentanților legali ai copilului), cu excepția cazurilor stipulate expres în legislație.

⁴² Art. 15 al. (1) al Legii nr. 23 din 16 februarie 2007 cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA, în redacția Legii nr. 76 din 12 aprilie 2014: “Este interzisă testarea obligatorie la markerii HIV ca precondiție pentru angajare, călătorii, acces la serviciile medicale, admiterea într-o instituție de învățământ sau pentru încheierea căsătoriei. Sunt interzise toate formele de testare ascunsă.”

⁴³ Hotărârea Guvernului nr. 897 din 23 iunie 2003 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la expertiza medico-militară în Forțele Armate ale Republicii Moldova

De asemenea, în legătură cu statutul HIV pozitiv al persoanei, instituțiile de învățământ nu sunt în drept să limiteze activitatea profesională a angajatului fără acordul lui, să restricționeze elevul în alegerea formei de învățământ sau să-l exmatriculeze din instituție.

Ține de dorința personală a elevului, candidatului la postul vacant sau angajatului să informeze sau nu administrația și personalul instituției de învățământ, inclusiv lucrătorul medical al acesteia, despre statutul său HIV. Totodată, părinții sau reprezentanții legali ai elevului, precum și însuși copilul, trebuie să fie siguri că dezvăluirea acestor informații nu va provoca atitudine negativă din partea angajaților, altor elevi și părinților lor.

Respectarea confidențialității

Conform legislației Republicii Moldova, toate documentele care conțin informații cu caracter medical despre elevi și angajați trebuie păstrate în locuri care asigură păstrarea confidențialității și imposibilitatea accesului neautorizat la ele⁴⁴. Doar funcționarii autorizați (de regulă, lucrătorii medicali) trebuie să aibă acces la aceste documente. Managerii, lucrătorii medicali și alți angajați ai instituțiilor de învățământ care, în virtutea unor împrejurări, cunosc despre statutul HIV pozitiv al angajatului, elevului sau rudelor lor apropiate, sunt obligați să nu divulge aceste date cu caracter confidențial unor terțe persoane – altor angajați, elevi, părinților lor etc. În caz contrar, sunt pasibili de pedeapsă disciplinară, administrativă sau penală.

Pentru asigurarea confidențialității datelor cu caracter medical și protecției împotriva discriminării elevilor și angajaților care trăiesc cu HIV, toți colaboratorii instituției educaționale trebuie informați despre prevederile legislației Republicii Moldova care reglementează acest domeniu. De asemenea, ei trebuie informați despre obligația lor de a păstra confidențialitatea, inclusiv în raport cu persoanele care trăiesc cu HIV sau sunt afectate de HIV, în timpul angajării și renegocierii contractelor de muncă.

Acțiunile managerilor și angajaților instituției de învățământ în cazul divulgării datelor privind statutul HIV al elevului sau angajatului

Dacă în instituția de învățământ se răspândesc zvonuri sau se cunoaște despre statutul HIV pozitiv al unuia dintre elevi sau angajați, s-ar putea ca ceilalți colaboratori și părinții să-și exprime îngrijorarea în legătură cu aceasta sau chiar să ceară exmatricularea elevului sau concedierea angajatului care trăiește cu HIV.

Discuția cu angajații, elevii și părinții

În asemenea cazuri, managementul instituției de învățământ este obligat să facă tot posibilul pentru a pune capăt răspândirii zvonurilor și să poarte discuții cu toți angajații, elevii și părinții acestora, pentru a le explica că, în conformitate cu Legea nr. 23 din 16 februarie 2007 cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA, modificată prin Legea nr. 76 din 12 aprilie 2014:

⁴⁴ Art. 14 al. (6) al Legii nr. 23 din 16 februarie 2007 cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA, în redacția Legii nr. 76 din 12 aprilie 2014

- informațiile despre elevul sau angajatul care trăiește cu HIV pot fi neadevărate;
- crearea unei stări de agitație excesivă în jurul unei persoane posibil infectate cu HIV este inoportună;
- este ilegală și inadmisibilă interogarea elevilor, părinților lor sau angajaților despre statutul lor HIV, solicitarea să-și divulge statutul HIV;
- HIV se transmite doar pe trei căi: prin sângele infectat, pe cale sexuală în timpul contactelor sexuale neprotejate (fără prezervativ) și de la mama infectată cu HIV la făt în timpul sarcinii, nașterii și alăptării la sân. În afara organismului uman HIV își pierde repede vitalitatea și moare;
- prezența în instituția de învățământ a unei persoane care trăiește cu HIV nu este periculoasă pentru ceilalți elevi și angajați, deoarece HIV nu se transmite pe cale aeriană, prin folosirea veselei comune, prin mâncare și băutură, în timpul folosirii comune a WC-ului, dușului, bazinului, strângerii de mână și îmbrățișărilor, comunicării de zi cu zi, îndeplinirea în comun a unor sarcini de serviciu, învățării, practicării sportului etc.;
- concentrația virusului în saliva, transpirația, lacrimile persoanei infectate cu HIV (dacă nu conține urme vizibile de sânge), este atât de mică, încât transmiterea virusului este imposibilă în timpul discuției, strănutului, tusei, săruturilor. Din aceleași motive, transmiterea virusului nu are loc în timpul folosirii în comun a veselei, tacâmurilor și altor obiecte de uz casnic;
- pentru virusul HIV, pielea intactă este o barieră naturală de netrecut. De aceea, contactul cu pielea în timpul strângerii de mână, îmbrățișărilor, practicării în comun a sportului, altor jocuri dinamice nu poartă riscul transmiterii HIV;
- riscul transmiterii HIV practic lipsește chiar și atunci când sângele infectat nimerește pe zgârieturi, tăieturi, răni mici odată cu respectarea măsurilor universale de precauție;
- măsurile universale de precauție sunt respectate în instituția de învățământ pentru a nu permite infectarea cu HIV și alte infecții care se transmit prin sânge;
- în instituția de învățământ sunt înscriși și instruiți toți copiii, adolescenții și tinerii, indiferent de statutul lor HIV. La înmatriculare, nu se solicită testul HIV;
- instituția de învățământ nu are dreptul să refuze angajarea sau să concedieze persoana care trăiește cu HIV. De asemenea, este ilegală solicitarea testului HIV de la candidați în timpul angajării sau de la angajați în timpul controalelor medicale periodice.

Susținerea elevului și angajatului care trăiește cu HIV

Dacă în instituția de învățământ s-a aflat despre statutul HIV pozitiv al unuia dintre elevi sau angajați, despre situația creată se va discuta cu el sau ea, cu părinții elevului și li se va propune ajutor în elaborarea unei strategii comune de comportament în continuare. În timpul discuției trebuie abordate mai multe subiecte: susținerea psiho-socială pe care o poate acorda instituția de învățământ, volumul optim de instruire sau muncă, păstrarea confidențialității și menținerea măsurilor universale de precauție și profilaxie a răspândirii HIV.

Managementul instituției de învățământ trebuie să ia toate măsurile posibile pentru a nu admite dezvăluirea ulterioară a statutului HIV al angajatului sau elevului în timpul transferului la altă instituție de învățământ, dacă angajatul, elevul, părinții sau reprezentanții săi legali din anumite cauze, inclusiv din cauza divulgării statutului HIV, iau această decizie.

Prevenirea atitudinii preconcepute și discriminării

În scopul prevenirii atitudinii preconcepute față de persoanele care trăiesc cu HIV și neadmiterii discriminării lor în instituțiile de învățământ, este necesar să fie organizate sistematic activități de informare (discuții, seminare, training-uri) cu angajații, elevii și părinții lor. În timpul acestor activități se va discuta:

- despre căile de transmitere ale HIV și despre felul în care acesta nu se transmite, precum și despre faptul că, în decursul a mai mult de 30 de ani de epidemie, în lume nu a fost înregistrat niciun caz de infectare în instituțiile de învățământ;
- despre măsurile universale de precauție care se respectă în instituția de învățământ;
- despre legislația în vigoare, care interzice discriminarea persoanelor ce trăiesc cu HIV, inclusiv în realizarea dreptului lor la educație;
- despre faptul că comportamentul discriminatoriu față de persoanele care trăiesc cu HIV sau sunt afectate de HIV este inadmisibil.

În timpul pregătirii acestor activități sau discuții, este bine să fie examinată posibilitatea de participare a unui psiholog. De asemenea, ținând cont de faptul că, în domenii ce țin de sănătate, oamenii au mai multă încredere în lucrătorii medicali, se va invita un specialist de la Centrul SIDA, Centrele de Sănătate Prietenoase Tinerilor sau un medic infecționist. Pentru desfășurarea activității cu cadrele didactice și alți colaboratori ai instituției educaționale, se poate utiliza programul seminarului propus în ghidul „Instruirea, susținerea și protecția elevilor și angajaților sistemului educațional care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de infecția HIV. Recomandări practice referitoare la realizarea politicii privind infecția HIV în sistemul educațional în țările Europei de Vest și Asiei Centrale”, UNESCO, MOT, 2011. Informații adiționale despre HIV pot fi găsite pe pagina web <http://aids.md>.

Crearea condițiilor în instituția de învățământ pentru o dezvoltare, instruire și menținere reușită a sănătății elevilor care trăiesc cu HIV

Prezența în instituțiile de învățământ a elevilor care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de infecția HIV, de regulă, nu necesită acțiuni speciale din partea administrației și a cadrelor didactice sau manifestarea unei atitudini hiperprotective. Dacă starea de sănătate a elevului îi permite să frecventeze orele, oferirea unei atenții excesive sau crearea unor condiții deosebite nu este necesară.

Respectarea strictă în instituția de învățământ a măsurilor anti-epidemice și a regimului sanitaro-igienic, a măsurilor universale de precauție este importantă pentru menținerea sănătății tuturor elevilor. Aceasta capătă o importanță deosebită pentru persoanele infectate cu HIV, deoarece ele sunt mai predispuse la diferite boli infecțioase din cauza slăbirii sistemului imunitar.

Din acest motiv, elevii sau angajații instituției de învățământ cu simptome ale bolilor infecțioase pot prezenta un pericol real pentru persoanele care trăiesc cu HIV. În perioadele când se înregistrează o creștere a morbidității prin diverse infecții (de exemplu, infecții sezoniere respiratorii sau intestinale), elevilor care trăiesc cu HIV (dacă se cunoaște statutul lor HIV) li se va recomanda să se abțină de la frecventarea orelor.

Prezența în instituția de învățământ sau în clasă a „ungherașului naturii” pune pe umerii administrației și angajaților responsabilități adiționale pentru respectarea regimului sanitaro-igienic în scopul excluderii răspândirii infecțiilor transmise de animale, care sunt deosebit de periculoase pentru persoanele care trăiesc cu HIV. Se va urmări ca elevii să nu se atingă de masele fecale ale animalelor, să nu contacteze cu apa din acvariu și să-și spele minuțios mâinile după fiecare contact cu animalele.

Există anumite particularități privind vaccinarea elevilor care trăiesc cu HIV. Din această cauză, părinții sau reprezentanții legali ai copilului au dreptul, fără explicarea cauzelor, să refuze vaccinarea în instituția de învățământ, fapt care trebuie consemnat în fișa medicală a copilului. În timpul efectuării campaniei de vaccinare, lucrătorul medical al instituției de învățământ va acorda o atenție deosebită elevilor în documentele medicale ale cărora sunt înscrise privind regimul special de vaccinare, care poate avea legătură atât cu infecția HIV, cât și cu alte circumstanțe ce nu permit vaccinarea copilului în instituția de învățământ.

Alimentația. În instituția de învățământ, regimul alimentar al copilului sau adolescentului care trăiește cu HIV nu se deosebește de regimul alimentar al celorlalți elevi, dacă medicul curant nu a prescris altfel. În ciclul primar, părinții copilului, fără a divulga statutul lui HIV, pot solicita excluderea din alimentația acestuia a unui șir de produse nerecomandate în cazul infecției HIV sau care nu se combină cu medicamentele administrate copilului.

Frecventarea activităților sportive. Întrebarea privind frecventarea activităților sportive și orelor de educație fizică de către elevul care trăiește cu HIV este examinată individual, reieșind din recomandările medicului curant. Dacă starea de sănătate a copilului este precară, medicul îl poate elibera temporar de la orele de sport sau îi poate recomanda să practice gimnastica curativă. Dacă nu există recomandări medicale în acest sens, instituția educațională nu va limita accesul și participarea elevului care trăiește cu HIV la diverse activități de dezvoltare și instruire, sportive, cercuri care au loc în instituția de învățământ.

Accesul la activități, inclusiv sportive, a elevilor și la serviciu a angajaților care prezintă răni, excoriații (julturi), tăieturi etc. este permis doar după ce toate leziunile stratului de piele au fost prelucrate, bandajate sau lipite cu plasture în mod corespunzător.

Măsurile universale de precauție

În scopul asigurării protecției împotriva infecțiilor transmisibile prin sânge (HIV, virusii hepatitelor B și C etc.), în instituțiile educaționale trebuie să se respecte măsurile universale de precauție. Acestea se bazează pe măsuri de excludere a contactului cu sângele străin, care poate fi infectat. Toți colaboratorii și elevii instituției de învățământ trebuie informați cu privire la măsurile universale de precauție și instruiți referitor la algoritmele de aplicare a acestora în situații de urgență și în timpul acordării primului ajutor medical.

Măsurile universale de precauție includ:

- spălarea regulată și minuțioasă a mâinilor;
- manipularea cu atenție a obiectelor ascuțite și tăioase în timpul utilizării și păstrării lor;
- verificarea zilnică a stării pielii angajaților și elevilor; acceptarea la serviciu și activități a angajaților și elevilor care prezintă leziuni (tăieturi, zgârieturi, excoriații (julituri), înțepături etc.) pe mâini și alte zone deschise ale corpului doar după prelucrarea zonelor rănite ale pielii cu dezinfectanți și aplicarea bandajului, plasturelui, cleiului medical etc. pe locurile afectate;
- utilizarea măsurilor individuale de protecție (mănuși medicale, iar în lipsa acestora – mijloace improvizate care stau la îndemână, precum pungile de polietilenă) pentru excluderea maximală a contactului cu sângele străin și alte lichide biologice corporale în timpul acordării primului ajutor medical în caz de sângerare, tăieturi, excoriații, traume;
- reducerea maximală a timpului de contact cu sângele străin prin clătirea imediată cu apă curgătoare a zonelor pielii sau mucoaselor pe care a nimerit sânge străin;
- asigurarea tuturor încăperilor în care se află elevii și angajații cu truse de acordare a primului ajutor. Trusele trebuie dotate cu o cantitate suficientă de mănuși medicale și dezinfectanți și amplasate în locuri comode și oricând accesibile pentru personalul nemedical;
- reciclarea sigură a mijloacelor de protecție individuală utilizate, a diverselor obiecte care conțin urme de sânge și alte lichide biologice ale corpului uman și prelucrarea corespunzătoare (cu dezinfectanți) a obiectelor, echipamentelor, mobilei, hainelor etc. murdare de sânge.

Algoritmul respectării măsurilor universale de precauție în timpul acordării primului ajutor medical în situații de urgență

Situații de urgență, în contextul prevenirii infectării cu HIV și virusii hepatitei B și C, sunt numite situațiile de contact cu sângele străin. În instituția de învățământ asemenea situații pot apare în cazul producerii unor traume, precum accidentări, tăieturi, sângerări nazale etc., dacă sângele persoanei accidentate (elev sau angajat) a nimerit pe pielea sau mucoasa altei persoane.

Algoritmul respectării măsurilor universale de profilaxie și precauție în timpul acordării primului ajutor constă în următoarele:

Situații de urgență	Acțiuni*
În cazul contactului sângelui străin cu mucoasa ochilor	Imediat se spală ochiul cu apă curgătoare curată (sau cu soluție fiziologică), folosind orice recipient potrivit (sticlă, ulcior, carafă etc.) în modul următor: victima este așezată cu capul aplecat pe spate, atent, se dau pleoapele la o parte (se trag) cu degetele și se toarnă în ochi apă (sau soluție fiziologică) în așa fel,

	încât apa (sau soluția fiziologică) să pătrundă sub pleoape și să se scurgă liber în afară. A nu se scoate lentilele de contact în timpul spălăturilor, deoarece acestea constituie o barieră de protecție. După ce ochiul a fost spălat, este necesar de scos lentilele de contact și de prelucrat în mod obișnuit; după aceasta, lentilele sunt absolut inofensive pentru utilizarea lor ulterioară. Notă. <i>Nu se vor spăla ochii cu săpun sau dezinfectant.</i>
În cazul contactului sângelui străin cu mucoasa cavității bucale	Imediat se scuipă lichidul care a nimerit în gură! Cavitătea bucală se clătește meticulos cu apă curată (sau soluție fiziologică) și iarăși se scuipă. Se repetă de câteva ori. Notă. <i>Nu se va folosi pentru clătirea gurii săpun sau dezinfectant.</i>
În cazul contactului sângelui străin cu pielea intactă	Imediat se clătește zona contaminată a pielii cu o cantitate mare de apă curgătoare și săpun. În cazul lipsei apei curgătoare, zona se prelucrează cu gel sau soluție pentru spălarea mâinilor. După clătire, pielea se poate prelucra cu un dezinfectant slab, cum este soluția de 2-4% de clorhexidină. Notă. <i>Nu se vor folosi preparate puternice: spirt, soluții înălbitoare și iod, deoarece pot provoca iritarea pielii. Nu se va aplica bandaj pe locul contactului.</i>
În cazul contactului sângelui străin cu pielea lezată (excoriație, zgârietură, răni anterioare)	Se clătește locul contactului cu o cantitate mare de apă curgătoare și săpun. Dacă apa curgătoare lipsește, zona contaminată a pielii se prelucrează cu gel sau soluție pentru spălarea mâinilor. Notă. <i>Nu se vor folosi preparate puternice: spirt, soluții înălbitoare și iod, deoarece pot cauza iritarea suprafeței pielii și înrăutățirea stării leziunii. Nu se va apăsa sau freca locul afectat. Nu se va suga sângele din rană.</i>
În cazul lezării pielii cu obiecte ascuțite și tăioase, suprafața căroră poate conține sânge străin (înțepătură cu acul seringii, tăietură cu un obiect cu urme de sânge străin etc.)	Imediat se clătește locul leziunii cu o cantitate mare de apă curgătoare și săpun. Suprafața plăgii se menține sub un jet de apă curgătoare (câteva minute sau până la oprirea sângerării) pentru a lăsa sângele să curgă liber din rană. În cazul lipsei apei curgătoare, locul lezat se prelucrează cu gel dezinfectant sau cu soluție pentru spălarea mâinilor. În acest caz poate fi necesară consultația medicului infecționist pentru a evalua necesitatea prescrierii preparatelor medicamentoase pentru profilaxia HIV. Notă. <i>Nu se vor folosi preparate puternice: spirt, soluții înălbitoare și iod, deoarece pot provoca iritarea suprafeței lezate și înrăutățirea stării răni. Nu se va apăsa sau freca zona afectată. Nu se va stoarce sau suga sângele din rană sau din locul înțepăturii. Țineți minte, că eficiența profilaxiei medicamentoase se menține doar în cazul prescrierii în primele 24–72 de ore din momentul survenirii situației de urgență.</i>

În cazul nimeririi sângelui pe haine	Se scot hainele murdare, iar pielea de sub ele se va spăla minuțios cu apă curgătoare și săpun și se va prelucra cu dezinfectant pentru prelucrarea mâinilor (vezi mai sus). Hainele murdare se lasă 2 ore la înmuiat în soluție dezinfectantă, după care se spală cu detergenți obișnuiți, se usucă și se calcă. Dacă există necesitatea păstrării hainelor murdare de sângele străin, acestea trebuie împachetate într-o pungă densă de polietilenă, care va fi legată bine. Notă. <i>Toate manipulările se vor efectua în mănuși de cauciuc. După scoaterea mănușilor, mâinile se vor spăla cu apă curgătoare și săpun.</i>
În cazul nimeririi sângelui pe podea, pereți, mobilă, obiectele înconjurătoare	Suprafața se prelucrează cu soluție dezinfectantă de două ori: imediat și peste 15 minute. După utilizare, cârpa se lasă în vasul cu soluție dezinfectantă. Apoi, suprafața se spală cu o cantitate mare de apă cu adaos de detergenți dezinfectanți. Notă. <i>Toate manipulările se vor efectua în mănuși de cauciuc. După scoaterea mănușilor, mâinile se vor spăla cu apă curgătoare și săpun.</i>

* Algoritmul a fost elaborat în conformitate cu Protocoalele clinice privind profilaxia HIV post-contact pentru regiunea Europeană, OMS, 2007.

Recomandări privind analiza climatului psiho-social în scopul prevenirii violenței în instituția de învățământ

Un climat psiho-social pozitiv în instituția de învățământ reprezintă elementul de primă importanță în prevenirea violenței. Climatul se consideră pozitiv atunci când toți participanții la procesul educațional se simt în siguranță, sunt implicați și acceptați, demonstrând un comportament pozitiv și interacționând activ.

La temelia unui climat pozitiv în instituția de învățământ se află principiile accesului egal la educație, respectării drepturilor omului, inclusiv egalitatea de gen.

Într-o instituție de învățământ cu climat pozitiv:

- administrația competentă împreună cu cadrele didactice întreprind în mod sistematic și consecvent un set de măsuri de menținere a relațiilor pozitive între toți subiecții procesului didactic;
- se acceptă diferențele individuale și diversitatea;
- procesul didactic, activitatea extracurriculară sunt concepute pe baza principiului incluziunii, fără discriminarea cadrelor didactice, altui personal angajat și a elevilor după un anumit criteriu;
- se cultivă și se mențin relații de stimă, deschidere și încredere între elevi, profesori, alți angajați, conducere și părinți;
- se aplică forme active de învățare, metode interactive, care presupun discuții/dezbateri, inclusiv deschise, acceptarea diferitor puncte de vedere;
- metodele de educație au un caracter constructiv, elevii fiind motivați și încurajați să aibă un comportament pozitiv;
- se încurajează participarea activă a elevilor și părinților în elaborarea și adoptarea deciziilor privind activitatea instituției de învățământ;
- măsurile de prevenire a violenței, asigurare a securității, a sănătății fizice și psihice, a bunăstării elevilor cuprind toate aspectele procesului educativ și ale vieții colectivului de elevi, a școlii în ansamblu;
- problemele care apar, inclusiv cazurile de violență, nu se tănuiesc, ci se discută deschis, se iau măsuri pe fiecare caz concret, se acordă ajutor atât victimelor, cât și martorilor și autorilor violenței.

Analiza climatului psiho-social în instituțiile de învățământ permite depistarea problemelor în relațiile dintre conducerea școlii și corpul didactic, alți angajați, în cadrul colectivelor de profesori și de elevi, între elevi și profesori. Datele obținute ajută la stabilirea direcțiilor de activitate pentru armonizarea acestor relații. De regulă, directorul adjunct, psihologul din școală sau, după caz, un expert extern evaluează climatul din grădiniță/ școală, aplicând diferite metode, inclusiv anchetarea/ chestionarea.

La analiza climatului instituției de învățământ în scopul sporirii securității și prevenirii violenței, în chestionar, pentru elevii din clasele medii și superioare, urmează a fi incluse întrebări care vor permite aflarea:

- clasei, genului, limbii materne, perioadei de când se află în școală;
- atitudinii generale față de școală;
- sentimentului de apartenență la instituția de învățământ, gradului de participare la diverse activități;
- cauzelor disconfortului în instituția de învățământ sau neacceptării de către elevi și profesori;
- cauzelor neparticipării la acțiuni, abandonului școlar, lipsei de interes pentru frecventarea școlii;
- atitudinii altor elevi față de elevul în cauză și motivele ce-i determină să-l abordeze altfel decât pe ceilalți;
- atitudinii cadrelor didactice și a altui personal față de elevul în cauză și motivele ce-i determină să-l abordeze altfel decât pe ceilalți;
- dacă se aplică rigorile instituției de învățământ în mod egal și echidistant față de toți elevii și, dacă acest lucru nu se întâmplă, care sunt cauzele;
- dacă este tolerată diversitatea în școală – elevii și angajații au aceeași atitudine față de băieți și fete, față de reprezentanții diferitor naționalități, persoanele de altă confesiune religioasă, cu dizabilități, cu stare socială diferită etc.;
- dacă sunt prezente unele reguli de comportament și unele măsuri de răspuns (sistem de informare, înregistrare, cercetare și luare de măsuri) în caz de discriminare și violență; modul de aplicare a acestora;
- în ce măsură elevul se simte în siguranță la școală, în drum spre și de la școală;
- dacă elevul s-a confruntat cu cazuri de violență (fizică, psihologică, sexuală, de gen, neglijare, intimidare/ tachinare/ bullying sau cyberbullying), fiind în situația de martor al violenței (din partea elevilor sau personalului angajat), observator/ apărător sau autor al acestor acte;
- gradului de răspândire a diverselor forme de violență în instituția de învățământ;
- care sunt spațiile din școală și locurile de pe teritoriul adiacent școlii unde au loc cel mai des cazuri de violență;
- cum evaluează elevii acțiunile întreprinse de conducerea școlii, corpul didactic și alți angajați pentru eliminarea și reacționarea la cazurile de violență.

Elevilor li se poate propune să selecteze și să noteze în chestionar cauzele disconfortului pe care îl au în școală, lipsa dorinței de a participa la diverse acțiuni, motivele absenței de la lecții: atitudinea diferită a profesorilor și altor elevi bazată pe sex, origine etnică, naționalitate, limbă, religie, reușita la învățătură (note mari sau mici), aspect, nivel de bunăstare a familiei, dizabilitate sau boală, identitate de gen etc.

Întrebările despre cazurile de violență în mod neapărat vor conține referiri la perioada de timp în care au avut loc (în ultima lună sau în ultimele trei luni), frecvența cazurilor (1-2 ori în toată perioada, săptămânal, de câteva ori în lună, zilnic, niciodată) în care elevul a fost supus violenței, a comis fapta sau a devenit martor al actelor de violență. Totodată, se va concretiza dacă actele de violență la care a fost supus, a fost martor sau pe care le-a comis sunt în legătură cu sexul, originea etnică, naționalitatea, religia, reușita la învățătură, aspectul exterior, starea socială a familiei, dizabilitatea sau afecțiunea de care suferă, identitatea de gen a victimei.

Pentru a înțelege motivele acțiunilor întreprinse de elevul care s-a confruntat cu cazuri de violență este necesar de a formula întrebări ce ar clarifica ce făcea la momentul săvârșirii actului de violență (a absentat de la lecții din cauza bullying-ului, a anunțat părinții, profesorii, a solicitat ajutor de la prieteni etc.) sau nu făcea (nu a informat pe nimeni despre cazul de violență, nu a încercat să despartă părțile în conflict etc.) și din care cauză (considera că nu este problema lui, îi era frică, nu era sigur că acțiunile sale vor ajuta sau vor schimba situația în bine).

La fel, este necesar de a prevedea întrebări despre acțiunile întreprinse de profesori, alți angajați și conducerea școlii pentru combaterea cazurilor de violență și eficacitatea lor, după părerea elevilor.

La chestionarea personalului instituției de învățământ se vor elucida:

- statutul chestionatului: conducător, personal didactic, auxiliar didactic sau nedidactic;
- dacă elevii, după părerea angajatului, și înșiși angajații se simt confortabil și în siguranță în instituția de învățământ;
- cauzele disconfortului elevilor (după părerea angajatului) și a angajatului însuși;
- dacă rigorile instituției de învățământ se aplică în mod egal și echidistant față de toți elevii și cauzele dacă acest lucru nu se întâmplă;
- stilul de interacțiune între: a) angajați, elevi și părinți; b) în mediul angajaților; c) conducerea instituției și celălalt personal, elevi și părinți;
- dacă diversitatea este tolerată în școală – este aceeași atitudine a elevilor, angajaților și conducerii instituției față de băieți și fete, față de reprezentanții diferitor naționalități, persoanele de altă confesiune religioasă, cu dizabilități, cu stare socială diferită etc.;
- gradul de răspândire a diverselor forme de violență în instituția de învățământ;
- în ce măsură conducerea instituției, angajatul și colegii lui, elevii și părinții lor consideră prioritară sarcina de eliminare a violenței și discriminării în școală;
- dacă conducerea instituției, angajatul și colegii lui, elevii și părinții lor posedă cunoștințe și abilități pentru eliminarea eficientă a violenței; necesită instruire în această privință;

- dacă instituția de învățământ dispune de sprijin din partea organului ierarhic superior de specialitate (municipal/ raional și național) și administrației locale pentru prevenirea cazurilor de violență și în ce constă acest sprijin;
- ce măsuri întreprinde conducerea și angajații instituției pentru prevenirea cazurilor de violență, care este modul de elaborare a acestor măsuri și eficacitatea lor;
- ce măsuri educative și disciplinare se aplică față de persoanele care comit acte de violență, cine și ce fel de ajutor psihologic le acordă, cât de eficient este;
- dacă în acordarea ajutorului persoanelor implicate în actele de violență sunt implicați specialiști din diverse sectoare/ servicii (psihologice, asistență socială, sănătate, poliție), din organele de drept, organizațiile obștești;
- cât de activ elevii elimină violența, apără și susțin victimele violenței ori, dimpotrivă, nu participă și nu se opun cazurilor de violență.

Cu referire la măsurile întreprinse de prevenire a cazurilor de violență și gradul de realizare a acestora în școală („implementate”, „la etapa de elaborare”, „lipsă”), lucrătorilor le poate fi propusă o listă de posibile răspunsuri (post de pază, politica privind violența, reguli de comportament, algoritmi de acțiuni, sistem de înregistrare și referire a cazurilor de violență, instruirea personalului, atragerea părinților, includerea în programa școlară a cursului de formare la elevi a abilităților personale și sociale etc.).

Este important de precizat dacă aceste măsuri sunt elaborate în mod colegial cu antrenarea psihologului, pedagogilor, personalului auxiliar și tehnic, părinților sau sunt elaborate prin directiva conducerii instituției.

În chestionarul pentru părinți se vor include întrebări care vor permite aflarea:

- clasei în care studiază copilul, sexului, limbii, perioadei de când se află în țară;
- atitudinii generale a copilului și a părinților față de instituția de învățământ;
- dacă copilul (după părerea părinților) se simte în siguranță în școală, în drum spre și de la școală;
- cauzelor disconfortului pentru copil în instituția de învățământ sau neacceptării lui de către elevi și profesori;
- cauzelor neparticipării la acțiuni, abandonului școlar, lipsei de interes de a frecventa școala;
- atitudinii altor elevi față de copil și cauzele ce-i determină să aibă o atitudine diferită față de el decât față de ceilalți;
- atitudinii profesorilor, angajaților instituției de învățământ față de copil și cauzele ce-i determină să aibă o atitudine diferită față de el decât față de ceilalți;
- dacă se aplică rigorile instituției de învățământ în mod egal și echidistant față de copil și cauzele dacă acest lucru nu se întâmplă;
- dacă este tolerată diversitatea în școală – este aceeași atitudinea elevilor, angajaților și conducerii instituției față de băieți și fete, bărbați și femei, față de reprezentanții diferitor naționalități, persoanele de altă confesiune religioasă, cu dizabilități, cu stare socială diferită etc.;

- dacă elevul s-a confruntat cu cazuri de violență (fizică, psihologică, sexuală, de gen, neglijare, intimidare/ tachinare/ bullying sau cyberbullying), fiind în situația de victimă, martor al violenței (din partea elevilor sau personalului angajat), observator/ apărător sau autor al acestor acte;
- care sunt spațiile din școală și locurile de pe teritoriul adiacent școlii unde au loc cel mai des cazuri de violență;
- dacă managementul instituției, personalul angajat, elevii și părinții lor consideră prioritară sarcina de eliminare a violenței și discriminării în școală;
- cum reacționează conducerea și personalul instituției de învățământ la cazurile de violență (semnalate de elevi și părinți): le ignoră, le cercetează, ia măsuri;
- ce măsuri întreprinde conducerea și angajații instituției pentru preîntâmpinarea cazurilor de violență și care este eficacitatea lor;
- ce fel de ajutor psihologic și de alt fel se acordă elevilor care s-au confruntat cu acte de violență (în rol de victimă, martor) sau care au comis aceste acte și care este eficiența acestui ajutor;
- dacă părinții sunt implicați în elaborarea și realizarea măsurilor de eliminare a violenței în școală;
- dacă managementul instituției, angajații, elevii și părinții lor posedă cunoștințe și abilități pentru eliminarea eficientă a violenței; dacă necesită instruire în această privință;
- dacă se organizează pentru părinți și elevi instruirii privind eliminarea violenței.

Chestionarele (pentru elevi, personalul instituției de învățământ, părinți) trebuie să conțină explicații clare și succinte despre ce se are în vedere prin noțiunile de cazuri de violență fizică, psihologică, sexuală, de gen, bullying sau cyberbullying, prin discriminare pe diferite criterii.

Pentru comoditatea persoanelor chestionate, majoritatea întrebărilor trebuie să fie de tip închis, cu selectarea din lista de răspunsuri. La finalul chestionarului, se va propune persoanelor chestionate să ofere sugestii de îmbunătățire a situației din instituția de învățământ în vederea prevenirii cazurilor de violență.

Chestionarea tuturor participanților la procesul educațional va fi anonimă. La început se va explica participanților scopul chestionării, iar la final se vor anunța rezultatele și modul în care datele colectate vor fi folosite în vederea îmbunătățirii climatului psiho-social și prevenirii violenței.

Exemplu de plan de activitate pentru prevenirea violenței în instituția de învățământ

Planul activităților de prevenire a violenței în anul școlar 20__ – 20__ al instituției de învățământ _____

Nr.	Activitatea	Perioada de desfășurare	Responsabil
1	2	3	4
Baza normativă și informativă a prevenirii violenței			
1	Elaborarea ordinului cu privire la acțiunile angajaților în cazurile de violență în instituția de învățământ	Ultima săptămână a lunii august	Directorul
2	Elaborarea ordinului cu privire la prevenirea violenței în instituția de învățământ	Prima săptămână a lunii septembrie	Directorul adjunct, coordonatorul acțiunilor de prevenire și asistență în cazurile de violență (coordonator)
3	Ședințe cu diverse categorii de angajați privind prevenirea violenței: - cadrele didactice; - cadrele didactice auxiliare; - cadrele nedidactice	Septembrie	Directorul adjunct, coordonatorul
4	Discutarea și aprobarea regulilor de comportament în clase, plasarea regulilor în formă de panou	Septembrie	Diriginții, consiliul elevilor
5	Organizarea activității „boxa încrederii” (instalarea cutiilor) pentru sesizarea cazurilor de violență	Septembrie	Coordonatorul, diriginții, psihologul
6	Crearea (sau înnoirea) rubricii privind prevenirea violenței și plasarea actelor normative pe pagina web a instituției de învățământ	Ultima săptămână a lunii septembrie	Responsabilul de funcționarea site-ului instituției de învățământ
7	Elaborarea broșurii pentru profesori, care va conține actele normative privind prevenirea violenței în instituția de învățământ	Octombrie	Directorul adjunct, coordonatorul
8	Pregătirea recomandărilor metodice pentru pedagogi: -privind studierea colectivului de elevi; -privind identificarea semnelor diverselor tipuri de violență față de copii	Octombrie	Directorul adjunct, coordonatorul

1	2	3	4
9	Crearea panoului „Școala noastră fără violență”	Octombrie	Directorul adjunct, coordonatorul
10	Elaborarea broșurilor pentru elevi „Suntem împotriva violenței”	Noiembrie	Directorul adjunct, coordonatorul
11	Verificarea accesibilității informațiilor privind regulile de comportament și actele normative în domeniul prevenirii violenței în școală	Noiembrie	Directorul adjunct, coordonatorul, consiliul elevilor
12	Activitatea de informare „Nu violenței!”	Decembrie	Directorul adjunct, coordonatorul
13	Prezentare privind prevenirea violenței în colectivul de elevi în cadrul adunării generale a părinților	Februarie	Directorul, directorul adjunct, coordonatorul
Lucrul cu pedagogii, ceilalți angajați			
14	Desfășurarea seminarelor de instruire pentru profesori privind prevenirea și intervenția în cazurile de violență	Vacanța de toamnă	Directorul adjunct, coordonatorul
15	Ședințe informative privind prevenirea violenței pentru cadrele didactice auxiliare și personalul nedidactic	Noiembrie	Directorul, coordonatorul
16	Training pentru profesori privind prevenirea violenței de gen în mediul școlar	Vacanța de iarnă	Psihologul, specialiștii implicați
17	Convorbire cu diriginții privind rezultatele diagnosticării colectivului de elevi	La finalul fiecărui semestru	Directorul adjunct, coordonatorul, psihologul
18	Consultarea profesorilor, diriginților cu psihologul privind situațiile problematice	Pe parcursul anului	Psihologul
Lucrul cu elevii			
19	Desfășurarea trainingurilor pentru elevi în domeniul comunicării interpersonale, formării competențelor sociale	Pe parcursul anului	Diriginții Psihologul
20	Joc didactic pentru elevii claselor primare (1–4) „Drumul spre casă”	Octombrie	Diriginții
21	Săptămâna toleranței	Noiembrie	Consiliul elevilor, diriginții
22	Joc didactic pentru elevii claselor gimnaziale și liceale „Sesizează violența”, „Fir de nisip”	Decembrie	Consiliul elevilor, diriginții

1	2	3	4
23	Concursul celei mai pașnice clase	Aprilie	Consiliul elevilor, diriginții
24	Inaugurarea serviciului de mediere în școală	Martie	Psihologul, un specialist instruit
Lucrul cu părinții			
25	Adunarea generală a părinților la tema „Dreptul copiilor de a fi protejați față de toate formele de violență”	Octombrie	Directorul
26	Elaborarea broșurii pentru părinți privind modalitățile de sesizare a cazurilor confirmate și suspecte de violență față de copii și măsurile de protecție și asistență a copiilor	Octombrie	Directorul adjunct, coordonatorul
27	Deschiderea clubului părinților „Creștem copii fără violență”	Noiembrie	Directorul adjunct, coordonatorul
28	Ședințe cu părinții la clasă „Copilul meu – responsabilitatea mea”	Decembrie	Diriginții
29	Desfășurarea consultațiilor psihologului privind relațiile dintre părinți și copii	Pe parcursul anului	Psihologul, diriginții
30	Consultarea părinților privind protecția drepturilor copilului	1 dată pe lună	Diriginții Directorul adjunct, coordonatorul
Monitorizarea activității școlii			
31	Crearea bazei de date a elevilor din grupurile de risc	Septembrie-octombrie	Directorul adjunct, coordonatorul
32	Autoevaluarea școlii în domeniul siguranței și bunăstării	De 2 ori pe an	Administrația școlii
33	Chestionarea anonimă a elevilor din clasele 5-11 privind experiența de contact cu violența în școală	Decembrie	Psihologul
34	Chestionarea părinților privind siguranța în școală	Decembrie	Diriginții
35	Diagnosticul relațiilor interpersonale în școală (chestionarea elevilor și pedagogilor)	Februarie	Psihologul Directorul adjunct, coordonatorul
36	Analiza informațiilor din registrul de evidență a cazurilor de abuz	Lunar	Directorul adjunct, coordonatorul
37	Elaborarea raportului privind realizarea acțiunilor de prevenire a violenței	Mai-iunie	Directorul adjunct, coordonatorul

Exemple de programe ale seminarelor de formare pentru personalul de conducere, didactic și alți angajați ai instituției de învățământ

Program-model al seminarului cu durata de 4 ore pentru directorii instituțiilor de învățământ în domeniul prevenirii și intervenției în cazurile de violență

Scopul seminarului: informarea directorilor despre problema violenței în mediul educațional și formarea disponibilității și motivației participanților de a lua decizii eficiente de management și organizare instituțională în prevenirea violenței.

Planul desfășurării seminarului și conținutul principalelor subiecte

Introducere (20 min.)

Deschiderea seminarului. Cuvânt introductiv din partea organizatorilor. Prezentarea scopurilor seminarului și regulilor de lucru.

Tema 1 (1 oră 30 min.)

Violența și influența ei asupra vieții instituției de învățământ

Violența și tipurile ei, neglijarea nevoilor de bază ale copilului (adolescentului). Amploarea fenomenului în mediul educațional. Cauzele și factorii violenței. Semnele manifestării violenței față de copil (adolescent) și neglijării nevoilor lui. Consecințele violenței, influența ei asupra climatului psiho-social al instituției de învățământ, siguranței și sănătății elevilor, calității procesului educațional.

Procedura de organizare instituțională în scopul prevenirii și intervenției în cazurile de violență

Abordarea sistemică în prevenirea violenței. Componente obligatorii: asigurarea securității în încăperile și pe teritoriul instituției de învățământ, menținerea climatului psiho-social pozitiv, prezența unui mecanism de sesizare, identificare, stopare, asistență a victimelor, monitorizare a situației și a eficienței măsurilor întreprinse în instituția de învățământ în cazurile de abuz. Recomandări privind elaborarea actelor normativ-legislative în scopul reglementării subiectelor ce țin de crearea mediului educațional sigur și prietenos, prevenirea și intervenția în cazurile de violență. Politica instituției de învățământ de protecție a copilului, mecanisme de realizare.

Pauză (20 min.)

Tema 2 (1 oră 30 min.)

Acțiunile și responsabilitățile administrației instituției de învățământ în domeniul prevenirii și intervenției în cazurile de violență

Rolul personalului de conducere în crearea unui mediu educațional sigur și binevoitor, climatului psiho-social pozitiv. Responsabilitatea personală a directorului instituției de învățământ pentru viața și sănătatea, respectarea drepturilor și libertăților elevilor și angajaților. Obligațiile de serviciu ale directorului instituției de învățământ și directorului adjunct în domeniul prevenirii și intervenției în cazurile de violență.

Luarea deciziilor administrative și coordonarea acțiunilor administrației, colectivului pedagogic, comunității elevilor, comunității părinților, cadrelor didactice auxiliare și personalului nedidactic în domeniul prevenirii violenței în instituția de învățământ.

Implementarea acțiunilor de prevenire, identificare și intervenție în cazurile de violență

Algoritmii acțiunii participanților la procesul educațional în scopul identificării și intervenției în cazurile de abuz. Pregătirea colaboratorilor în domeniul prevenirii conflictelor și cazurilor de violență. Lucrul complex cu elevii și părinții. Interacțiunea cu autoritățile tutelare și serviciile speciale (poliția, ambulanța) în cazul comiterii acțiunilor violente.

Totalizarea lucrărilor seminarului (20 min.)

Recepționarea feedback-ului participanților și evaluarea seminarului. Comentarii privind utilizarea suportului de curs.

Programul seminarului cu durata de 8 ore pentru instruirea personalului de conducere și cadrelor didactice ale instituțiilor de învățământ în domeniul prevenirii și intervenției în cazurile de violență

Scopurile seminarului: informarea personalului de conducere și cadrelor didactice din instituțiile de învățământ despre problema violenței în mediul educațional, problemele copiilor și adolescenților care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de epidemia infecției HIV; dezvăluirea rolului colectivului pedagogic în prevenirea violenței și susținerea părților implicate în situația de conflict; formarea disponibilității și motivației pedagogilor de a întreprinde acțiuni eficiente de prevenire a violenței, crearea condițiilor favorabile pentru instruirea, educația și dezvoltarea copiilor și adolescenților care trăiesc cu HIV în instituțiile de învățământ.

Planul desfășurării seminarului și conținutul principalelor subiecte

Introducere (15 min.)

Deschiderea seminarului. Cuvânt introductiv din partea organizatorilor. Prezentarea scopurilor seminarului și regulilor de lucru.

Tema 1 (1 oră 20 min.)

Violența și influența ei asupra elevilor și vieții instituției de învățământ.

Violența și tipurile ei, neglijarea nevoilor de bază ale copilului (adolescentului). Amploarea fenomenului în mediul educațional. Cauzele și factorii violenței. Semnele manifestării violenței față de copil (adolescent) și neglijării nevoilor lui. Consecințele violenței, influența ei asupra climatului psiho-social al instituției de învățământ, siguranței și sănătății elevilor, calității procesului educațional.

Abordarea sistemică în prevenirea și intervenția în cazurile de violență

Componentele obligatorii: asigurarea securității în încăperile și pe teritoriul instituției de învățământ, menținerea climatului psiho-social pozitiv, prezența unui mecanism de sesizare, identificare, stopare, asistență a victimelor, monitorizare a situației și a eficienței măsurilor întreprinse în instituția de învățământ în cazurile de abuz.

Elaborarea și aprobarea colegială a documentelor ce reglementează politica instituției de învățământ de protecție a copilului față de violență. Implementarea programelor educaționale și acțiunilor extracurriculare care contribuie la formarea competențelor personale și sociale (de viață) ale elevilor necesare pentru dezvoltarea și menținerea relațiilor interpersonale sănătoase, fără violență și discriminare. Implicarea elevilor și părinților în planificarea și implementarea acțiunilor de îmbunătățire a climatului psiho-social în instituția de învățământ și prevenirea violenței; desfășurarea activităților de informare a părinților.

Pauză (15 min.)

Tema 2 (1 oră 20 min.)

Acțiunile pedagogului de prevenire și intervenție în cazurile de violență

Obligațiunile de serviciu ale profesorului, dirigintelui în contextul prevenirii și intervenției în cazurile de violență, algoritmi de acțiune pentru identificarea și stoparea violenței, analiza și înregistrarea cazului, acordarea ajutorului părților implicate și luarea măsurilor educative și disciplinare.

Formarea climatului pozitiv în clasă (grupă), a mediului educațional sensibil la necesitățile, interesele și drepturile fiecărui elev, inclusiv a celor cu cerințe educaționale speciale, particularități de dezvoltare. Identificarea elevilor predispuși spre comportament agresiv și de victimă și observarea timpurie a conflictelor interpersonale. Oferirea la timp a ajutorului și susținerii elevilor în scopul prevenirii violenței și diminuării consecințelor acesteia, colaborarea în acest sens cu părinții elevilor, psihologul, pedagogul social și alți angajați ai instituției de învățământ.

Perfecționarea competențelor profesionale și comportamentului pedagogului

Neadmiterea la adresa elevilor și angajaților instituției de învățământ a oricăror manifestări ale violenței (fizică, psihologică, sexuală, de gen), inclusiv a afirmațiilor și acțiunilor cu caracter discriminatoriu în baza etniei, naționalității, limbii vorbite, cetățeniei, apartenenței religioase, statutului socio-economic, sexului, identității de gen, prezenței unei dizabilități sau boli sau oricărui alt criteriu.

Deprinderi de comunicare și relaționare constructivă, soluționare a conflictelor, prevenire a comportamentului agresiv și manifestărilor violenței. Formarea comportamentului asertiv, aplicarea metodelor de educație pozitivă.

Modelarea comportamentului pedagogului în situațiile de confruntare cu premisele violenței și manifestările ei. Acțiuni de diminuare a consecințelor violenței.

Pauză (20 min.)

Tema 3 (1 oră 20 min.)

Noțiuni generale despre infecția HIV

Răspândirea HIV în lume, țară, raion, oraș. Trecerea în revistă a problemelor copiilor și adolescenților afectați de epidemia infecției HIV. Atitudinea angajaților din domeniul educațional, elevilor și părinților lor față de copiii și adolescenții afectați de HIV (conform sondajelor, cercetărilor, mesajelor mass-media). Noțiunile „HIV” și „SIDA”. Căile de transmitere, diagnosticul și tratamentul infecției HIV.

Prevenirea infecției HIV

Noțiuni despre măsurile universale de precauție. Măsuri de securitate infecțioasă în instituțiile sistemului educațional. Noțiunea „situație de urgență” și regulile de comportament ale personalului și elevilor în situația dată. Trusa medicală de acordare a primului ajutor în instituția de învățământ. Discutarea situațiilor de apariția cărora se tem pedagogii și părinții atunci când instituția de învățământ este frecventată de elevi care trăiesc cu HIV.

Pauză (15 min.)

Tema 4 (1 oră 20 min.)

Crearea condițiilor pentru integrarea în mediul educațional a copiilor și adolescenților care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de epidemia infecției HIV

Particularitățile condițiilor de integrare în mediul educațional a copiilor și adolescenților care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de infecția HIV.

Trecerea în revistă a actelor legislative și normative care reglementează drepturile persoanelor care trăiesc cu HIV. Rolul instituțiilor de învățământ în diminuarea stigmei și prevenirea discriminării copiilor și adolescenților care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de infecția HIV. Condițiile administrative și organizaționale ale integrării reușite în mediul educațional a copiilor și adolescenților care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de infecția HIV. Lucrul cu comunitatea părinților și elevii. Respectarea confidențialității în instituția de învățământ.

Recomandări privind crearea în instituția de învățământ a condițiilor pentru instruirea, educația și dezvoltarea copiilor și adolescenților care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de infecția HIV.

Particularitățile instruirii și educației copiilor care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de infecția HIV: organizarea procesului educațional, odihna, alimentația, însoțirea. Susținerea psihologică a elevului care trăiește cu HIV în cazul când diagnoza a devenit cunoscută în instituția de învățământ. Rolul directorului și pedagogilor în crearea unui proces educațional sigur și binevoitor. Recomandări pentru pedagogi privind integrarea în instituția de învățământ a copiilor și adolescenților care trăiesc cu HIV sau sunt afectați de infecția HIV.

Pauză (15 min.)

Tema 5 (1 oră 20 min.)

Gender și educație

Noțiunea gender. Gender și sex. Egalitatea de gen, rolurile de gen, stereotipurile. Socializarea de gen în mediul educațional. Educația în baza respectului pentru drepturile omului și respectării egalității de gen. Abordarea de gen în instruire și educație.

Prevenirea și intervenția în cazurile violenței de gen

Inegalitatea de gen, violența și discriminarea în baza genului. Discutarea studiilor de caz și modelarea comportamentului pedagogului în cazurile violenței de gen (în relațiile dintre elevi și dintre pedagogi și elevi) și acțiunile de prevenire și asistență a părților implicate în conflict. Educația de gen a elevilor, orientată spre creșterea nivelului de informare în probleme de gen, combaterea stereotipurilor, formarea culturii de gen și neacceptare a inegalității și violenței de gen.

Totalizarea lucrărilor seminarului (20 min.)

Recepționarea feedback-ului participanților și evaluarea seminarului. Comentarii privind utilizarea suportului de curs.

**Prevenirea violenței în instituția de învățământ.
Ghid metodologic**

Sub redacția:

V. Adăscăliță, R. Josanu, I. Moldovanu, T. Epoian

Recenzenți:

Valentina Prițcan, Angela Verdeș

Descrierea CIP a Camerei Naționale de Cărți

Prevenirea violenței în instituția de învățământ : Ghid metodologic / Min. Educației, Culturii și Cercet. al Rep. Moldova, Univ. Ped. de Stat "Ion Creangă" din Chișinău, Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului din Moldova (CIDDC) [et al.] ; sub red.: V. Adăscăliță [et. al.]. – Chișinău : S. n., 2017 (ÎS "Tipografia Centrală"). – 120 p. : fig., tab.

Referințe bibliogr.: p. 84-87 și în subsol. – Apare cu susținerea Inst. UNESCO pentru tehnologii informaționale în educație. – 1500 ex.

ISBN 978-9975-53-892-3

373.06:373.6

P 91

Tiraj: 1500 ex.

Volum: 116 pag.

Format: 176x250

Tipărită după macheta originală

ÎS „Tipografia Centrală”

Chișinău, 2017

